

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ
จังหวัดลำปาง ระยะที่ 2

โดย
นายอินแก้ว เรือนปานันท์ และคณะทีมวิจัย

มีนาคม 2551

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ
จังหวัดลำปาง ระยะที่ 2

คณะผู้วิจัย

1. นายอินแก้ว	เรือนปานนท์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นายพรชัย	อุดกันทา	ทีมวิจัย
3. นายหลาน	วงศ์กา	ทีมวิจัย
4. นางสาววิไลวรรณ	เทพอุด	ทีมวิจัย
5. นางรัตนภรณ์	จันทมุด	ทีมวิจัย
6. นายจรัญ	ชุ่มฉวี	ทีมวิจัย
7. นางสาวลี	วิมาลย์	ทีมวิจัย
8. นายทรงสิทธิ์	ชุ่มฉวี	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุฒยอกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้ เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาคได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่ากระบวนการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สัญญาเลขที่ RDG50N0008

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง”

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 2

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551

ชื่อหัวหน้าโครงการ : นายอินแก้ว เรือนปานนท์

หน่วยงาน : หน่วยสนับสนุนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันส่งเสริมและพัฒนาจังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อศึกษาสภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง
- 2) เพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

คำถามการวิจัย

- กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร
- รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
1.เวทีทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน	1. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน อุปสรรค/โอกาส ของรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชนเพื่อค้นหาทางเลือกในการดำเนินการที่เป็นได้มากที่สุด 2. เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ (Stakeholder) <u>ผลที่คาดว่าจะได้รับ</u> ■ รูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินที่ชุมชนมีความเห็นพ้องร่วมกันว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการมากที่สุด ■ รายนามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ชุมชนมีความเห็นพ้องว่าควรจะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน	ทีมวิจัยได้ช่วยกันทบทวนสถานะหนี้สินของคนบ้านดง โดยวิเคราะห์เลือกสาเหตุของการเป็นหนี้หลักๆมาจาก 3 อย่าง คือ การศึกษา ค่านิยม และการลงทุนไปทำงานเมืองนอก และพยายามหาแนวทางแก้ไข มีการทบทวนการทำบัญชีครัวเรือนถึงเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว ข้อมูลบางตัวอาจนำไปสู่การเพิ่มรายได้ และรู้จักตัวเอง และนำไปสู่การหลุดพ้นจากหนี้สิน ทีมวิจัยวางเป้าหมายว่าอยากเห็นคนในชุมชนมีความพยายามลดรายจ่ายจากเดิมที่ใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่าย หันมาใช้จ่ายแบบประหยัดและอยู่อย่างแบบพอเพียง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
2.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	1.เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน 2. เพื่อเสริมทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เข้มข้นขึ้น <u>ผลที่คาดว่าจะได้รับ</u> ■ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เข้มข้นขึ้นเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการจัดการหนี้สินต่อไป ■ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกันต่อไป	ปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนยังคงมีการทำบัญชีครัวเรือนอยู่ เรียกได้ว่าอาจเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจในแต่ละวันเลยทีเดียว แต่ไม่มีรูปแบบตายตัว ใครถนัดจดแบบไหนก็ให้จดได้เลย ใครยังจะใช้ฟอร์มเดิม หรือใครจะจดลงสมุดของตนเองก็ทำได้ แต่จดแล้วต้องเอามาคุยในครอบครัว และเอาข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขต่อ การแลกเปลี่ยนก็ไม่ได้กำหนดเวลายตายตัว อาศัยความสะดวกและเหมาะสม ซึ่งช่วงก่อนนี้เป็นช่วงที่มีของป่าออกมาก และต่อเนื่องมาถึงช่วงทำนาทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยสะดวกมานั่งพูดคุยกันเหมือนเคย แต่อาศัยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ชาวบ้านรู้จักใช้ง่ายอย่างประหยัดและรู้คุณค่าของเงินมากขึ้น หลายคนเกิดเห็นข้อมูลแล้วนำไปสู่การจัดการหนี้สินในครอบครัวได้ แต่เป็นในกรณีที่หนี้สินไม่เยอะและพอมีทางออกให้กับตนเองได้ นอกจากนี้จากการทำบัญชีครัวเรือนของคนบ้านดง ทำให้ทางอำเภอเกิดความสนใจและใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาให้ความช่วยเหลือจากทางอำเภอ คือ ถ้าครอบครัวที่บ้านที่บัญชีครัวเรือนนั้นก็จะได้รับการพิจารณาประกอบกับครอบครัวยากจนและทางอำเภอจะพิจารณาให้การช่วยเหลือ จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนได้นำไปสู่แนวทางการจัดการปัญหาหนี้สินตามความเหมาะสมที่ทางชุมชนเห็นร่วมกัน คือ ร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรและการดูแลป่าไม้

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
3. ดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่ และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	1. เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สิน <u>ผลที่คาดว่าจะได้รับ</u> ▪ ทราบผลการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ชุมชนร่วมกันคิด	กิจกรรมที่ยังคงต่อเนื่องมาจากการทำงานระยะที่ 1 คือร้านค้าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรและการดูแลป่าไม้ <u>ร้านค้าชุมชน</u> ร้านค้าชุมชนบ้านดง จากการขายสินค้าได้กำไรทำให้สามารถปันผลให้กับสมาชิกได้ และมีการให้คำตอบแทนคนขายของกับคนคิดเงิน คนในชุมชนซื้อของได้ในราคาถูก และมีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนนำไปสู่การจัดการผลผลิตของชุมชน มีสินค้าขายตามฤดูกาล เป็นสินค้าที่ผลิตเองในชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงานและสร้างร้านค้าชุมชน ในส่วนของร้านค้าชุมชนก็ดำเนินไปได้ด้วยดี คณะทำงานได้มีการพูดคุยกันได้ตลอด <u>กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร</u> กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร มีการตั้งคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบโดยตรง มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 71 คน มีเงินออมจำนวน 6,550 บาท/เดือน มีการทำงานที่โปร่งใสมีการตรวจสอบได้ โดยมีการชี้แจงผลการดำเนินงานทุก 3 เดือน ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน คณะทำงานได้เข้ารับการอบรมการจัดทำบัญชีทำให้สามารถนำมาปรับปรุงการทำบัญชีร้านค้าได้เป็นอย่างดี ส่วนปัญหายังมีเรื่องของเงินออมมีน้อย การติดตามการชำระหนี้ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหารุนแรงใดใดเกิดขึ้น กลุ่มค่อยๆ เติบโตมีปัญหาดิตขัดก็พูดคุยหาทางออกไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
		ตามสถานการณ์ แต่ได้รับการตอบรับจากคนในชุมชนค่อนข้างดีเพราะมีการยืนยันในเป้าหมายของการช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างแท้จริง <u>การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน</u> การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านดง หลังจากร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำไปแล้วก็ยังมี การดำเนินการต่อเรื่อยๆตามโอกาสวันสำคัญต่างๆ ในขณะที่เยาวชนและแกนนำชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมอบรมเรื่องการดูแลป่าไม้จากทางหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาให้ความรู้ แต่การเรียนรู้ของคนในชุมชนด้วยตนเอง นอกจากกิจกรรมทำฝายแล้วเรื่องของ การสร้างความเข้าใจเพื่อปูพื้นสร้างจิตสำนึกที่แท้จริงนั้นยังไม่คืบหน้ามากนัก แต่เป็นเรื่องที่ชุมชนให้ความสำคัญและจะขับเคลื่อนต่อไป
4. เวทีสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน	1.สรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 2 เพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอต่อสมาชิกชุมชน <u>ผลที่คาดว่าจะได้รับ</u> ○ ร่างรายงานผลการศึกษาที่จะนำเสนอต่อสาธารณะชน	บทเรียนจากการทำงานวิจัยการจัดการหนี้สินของทีมวิจัยและคนในชุมชนบ้านดงพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี คือ มีกลุ่มคน “ทีมวิจัย” มีความหลากหลายทั้งเป็นผู้นำที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ และมีจิตสาธารณะสูง ที่สำคัญเข้าใจถึงการคลี่คลายปัญหานี้สินด้วยกระบวนการวิจัยว่า ไม่ใช่คือการทำให้หนี้หมดไปแต่ใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน นอกจากนี้ทีมวิจัยให้กำลังใจกันตลอด ไม่เคยพุดจาบ้นทอนหรือตำหนิติเตียนให้ทีมท้อแท้ ทุกคนต่างพยายามช่วยกันทำงาน ในระหว่างการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทีมวิจัยมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้มากขึ้น

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลการดำเนินงาน
		พอทำงานมาเรื่อยๆ เจอปัญหาก็หาทางออกไปทีละเรื่อง ทำให้ได้เรียนรู้ลองผิดลองถูกและสามารถขยับงานในพื้นที่ไปได้ด้วยดี สิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียน คือ การรู้จักวางกระบวนการ วางแผนการทำงานเป็นขั้นตอนมากขึ้น ส่วนปัญหาในการทำงานมีเรื่องของ การแบ่งบทบาททำงานของทีมวิจัยพอมีการพูดคุยปรับประบวนอยู่หลายครั้งก็ดีขึ้น ปัญหาที่ทีมวิจัยบางคนไม่สามารถเต็มที่กับการทำงานได้จึงมีการปรับทีมบ่อยและมีการยืดหยุ่นให้กันตลอด และปัญหาเรื่องของการรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลที่ยังเป็นปัญหาอยู่แม้โครงการวิจัยใกล้จะสิ้นสุดแล้วแต่การทำงานในพื้นที่ยังคงดำเนินต่อไป ควบคู่กับพัฒนาทักษะของทีมวิจัยไปในตัว
5.เวทีนำเสนอข้อมูล การศึกษาต่อสมาชิกในชุมชน	1.เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สืบภายในชุมชน <u>ผลที่คาดว่าจะได้รับ</u> สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2	การนำเสนอผลการดำเนินงานในเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ซึ่งมีเสียงสะท้อนสนับสนุนการทำงานจากในเวที และมีการเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนซักถามได้เต็มที่ และบางครั้งทีมวิจัยและแกนนำได้นำกลับไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการทั้งใน ส่วนของร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งดีที่เกิดขึ้นถูกถ่ายทอดบอกเล่ากันปากต่อปากทำให้มีการตอบรับค่อนข้างดีจากคนในชุมชน

นายอินแก้ว เรือนปานันท์

(หัวหน้าโครงการวิจัยบ้านดง)

วันที่ 31 มีนาคม 2551

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ระยะที่ 2” (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551) โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 เป็นการนำรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินของบ้านสามขาไปใช้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านดง การดำเนินการมีการจัดเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ / เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้าน / เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล / เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน และ เวทีนำเสนอข้อมูลต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2 ต่อไป กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนบ้านดงนั้นในระยะที่ 1 สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ระดับหนึ่ง ซึ่งในระยะแรกถือว่าเป็นการเรียนรู้ในระดับครัวเรือน เน้นให้เกิดบุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมจากการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน

ส่วนการดำเนินงานในระยะที่ 2 เน้นกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการหารูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน โดยให้นำนักของการดำเนินงานอยู่กับการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้จากการดำเนินงานในระยะนี้ คือ เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองให้เข้มข้นขึ้นและขยายสู่ครัวเรือนอื่น ๆ ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการจัดการหนี้สินของชุมชนที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่ และเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนร่วมกับทีมวิจัย และได้รูปแบบของการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดของชุมชนบ้านดง

จากการศึกษาสภาวะหนี้สินและเส้นทางหนี้สินของบ้านดง จากการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า **มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท** โดยมีแหล่งเงินกู้ภายในจำนวน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้นอกจำนวน 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้ มีเงื่อนไขปัจจัยหลักๆ ที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชน คือ ชาวบ้านไม่รู้จักตัวเอง วิ่งตามกระแสทุนนิยม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการ “หมุนหนี้” การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย และความจำเป็นทางด้านการศึกษาของบุตร

จากข้อมูลสถานะหนี้สินและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของคนในชุมชนบ้านดงนำไปสู่การหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน โดยพยายามนำข้อมูลจากการสรุปบัญชีครัวเรือนมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ในระดับครัวเรือนมีการปรับวิถีคิดและพฤติกรรมรายบุคคลและในครอบครัว เช่น การรู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น การประหยัดเงิน มีนิสัยการออมเงิน มีการวางแผนการใช้จ่ายและใช้หนี้ ที่สำคัญหลายคนที่มีชีวิตมีความสุขมากขึ้นก็พยายามบอกต่อให้กับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน

ในระดับชุมชน ยังคงเป็นการทำสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนแต่เริ่มจากกลุ่มคนที่เกาะเกี่ยวกับทำบัญชีครัวเรือนร่วมกันมา โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างแท้จริง ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่ออาหาร กลุ่มการเงินที่เน้นการออมไม่ได้เน้นปล่อยกู้ ร้านค้าชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนสามารถซื้อสินค้าได้ในราคาที่ เป็นธรรมและเป็นร้านที่ชาวบ้านสามารถนำสินค้าพื้นบ้านมาวางขายได้

ผลพลอยได้จากการทำงานวิจัยเรื่องหนี้สินเชื่อมโยงมาสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านดง มีการดูแลแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน มีการปรับปรุงประปา น้ำซับ และมีการร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อให้ป่าชุ่มชื้นและเป็นแหล่งอาหารสำหรับคนบ้านดงต่อไป

แม้ว่าในขณะดำเนินงานมีปัญหาหลายอย่างแต่ทุกปัญหาก็คลี่คลายไปได้ เช่น ปัญหาการแบ่งบทบาทการทำงานของทีมวิจัยพบมีการพูดคุยปรับประบวนการอยู่หลายครั้งก็ดีขึ้น ปัญหาทีมวิจัยบางคนไม่สามารถเต็มที่กับการทำงานได้จึงมีการปรับทีมบ่อยและมีการยืดหยุ่นให้กันตลอด และปัญหาเรื่องของการรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลที่ยังเป็นปัญหาอยู่แม้โครงการวิจัยใกล้จะสิ้นสุดแล้วแต่การทำงานในพื้นที่ยังคงดำเนินต่อไปควบคู่กับพัฒนาทักษะของทีมวิจัยไปในตัว

สิ่งที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานวิจัยการจัดการหนี้สินของคนบ้านดงดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะมีกลุ่มคน “ทีมวิจัย” มีความหลากหลายทั้งเป็นผู้นำที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ และมีจิตสาธารณะสูง ที่สำคัญเข้าใจถึงการคลี่คลายปัญหาหนี้สินด้วยกระบวนการวิจัยว่า **“ไม่ใช่การทำให้นี้หมดไปแต่เป็นการรู้จักใช้ชีวิตอยู่กับหนี้อย่างมีความสุข”** นอกจากนี้ทีมวิจัยให้กำลังใจกันตลอด ไม่เคยพุดจาบ้นทอนหรือตำหนิตีเดียให้ทีมท้อแท้ ทุกคนต่างพยายามช่วยกันทำงาน ในระหว่างการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทีมวิจัยมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้มากขึ้น พอทำงานมาเรื่อยๆ เจอปัญหาก็หาทางออกไปทีละเรื่อง ทำให้ได้เรียนรู้ลองผิดลองถูกและสามารถขยับงานในพื้นที่ไปได้ด้วยดี สิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้ คือ การรู้จักวางกระบวนการ วางแผนการทำงานเป็นขั้นตอนมากขึ้น

ชุมชนบ้านดงได้เรียนรู้สถานการณ์และสภาวะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิด และเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง วิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ชุมชน นำไปสู่การหา รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไข ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งกิจกรรมหลายอย่างที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยหนี้สินบ้านดงล้วนสร้างสิ่งดี ดีให้เกิดขึ้น ทั้งความช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่านสิ่งที่เป็นเรื่องหน้าหมูไม่ว่าจะเป็นร้านค้าชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร รวมทั้งการลุกขึ้นมาจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ในขณะที่ บัญชีครัวเรือนก็เป็นเข็มทิศชีวิตให้กับหลายคน หลายครอบครัว

แม้ว่าวันนี้คนบ้านดงยังคลี่คลายปัญหาหนี้สินไม่ได้ทั้งระบบแต่ก็ทำให้คนบ้านดงหลายคนมีวิธีคิดในการดำรงชีวิตอย่างรู้เท่าทัน ส่วนเรื่องของการศึกษาที่ยังเป็นปัญหาหนักอกแก้ไข ไม่ได้ ในช่วงที่โรงเรียนเปิดเทอมเสียขากก็ยังเป็นค่าใช้จ่ายหลัก ภายในครอบครัวพูดคุยกันได้ถึง สิ่งที่แก้ไขได้แต่ในระดับโครงสร้างของทางสถานศึกษาก็ยังต้องปฏิบัติตามต่อไปอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้ลองผิดลองถูกของคนจากชุมชนเล็กๆ ที่ถูกกระแสทุนนิยมแทรกซึม มาช้านานเช่นเดียวกับอีกหลายชุมชนในสังคมไทย บทเรียนหลายอย่างของคนบ้านดงเป็นความรู้ ที่ชาวบ้านรวบรวมมาจากการคิดร่วมกัน ทำร่วมกันและรับผิดชอบร่วมกัน ประสบการณ์การ ทำงานร่วมกันของคนบ้านดงจะเป็นกระจกที่สะท้อนให้ชุมชนมีได้คิดหาทางออกกับปัญหาอื่นๆ ที่ อาจเกิดขึ้นในอนาคต แต่คนบ้านดงมีกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยมาหลายปี ปัญหาหลายอย่าง ของชุมชนจะถูกคลี่คลายลงได้ด้วยความรู้ของคนในชุมชนเอง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
บทที่ 1 หลักการและเหตุผล	1
บทที่ 2 วิธีการดำเนินงาน	6
บทที่ 3 สภาพบริบททั่วไปของชุมชน	16
3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน	16
3.2 สภาพแวดล้อมทั่วไป	18
3.3 ด้านการปกครองระเบียบกฎหมายของชุมชน	21
3.4 ด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี	23
3.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน	24
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	30
4.1 ทบทวนเส้นทางการเรียนรู้งานวิจัยนี้สินระยะที่ 1	30
4.2 รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดง อย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน(งานวิจัยหนี้สินระยะที่ 2)	35
4.2.1 การทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน	36
4.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการ ในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	37
4.2.3 การดำเนินงานตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่ และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน	40
- ร้านค้าชุมชน	
- กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร	
4.3 กิจกรรมที่เพิ่มเติมนอกเหนือจากแผนการดำเนินงานที่วางไว้	51
- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	

บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินงานและแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป	57
5.1 กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดในชุมชนบ้านดง	58
5.2 รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดง อย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน	63
5.3 ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการดำเนินงานของชุมชนบ้านดง	66
5.4 ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงาน	68
5.5 บทเรียนของนักวิจัยชาวบ้าน	69
5.6 ข้อเสนอแนะจากทีมกลาง	74

ภาคผนวก

- ประวัตินักวิจัยบ้านดง
- การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE)
- บันทึกเวทีการเตรียมความพร้อมทีมวิจัยบ้านดงต่อการทำงานระยะที่ 2
- บุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมจากการทำบัญชีครัวเรือน
- บทสัมภาษณ์นายอินแก้ว เรือนปานนท์ หัวหน้าโครงการวิจัยบ้านดง
- ข้อเสนอโครงการสร้างร้านค้าชุมชน

บทที่ 1

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสนปราบ จังหวัดลำปาง ระยะที่ 2 ”

หลักการและเหตุผล

4 ปี ของบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อชาวบ้านหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
เปรียบดั่งเทียนเล่มเล็กที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการส่องนำทางให้กับสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยปัญหา
ทั้งที่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองและต้องร้องขอแรงสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งประเด็นของ
เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและ
กำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

หากมองปัญหาเหล่านี้อย่างมีสติและเป็นกลางจะเห็นได้ว่ารัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความ
พยายามทุกวิถีทางที่จะหาแนวทางและรูปแบบของการแก้ไข แต่ส่วนใหญ่มักจะเอาผลของปัญหาและ
สถานการณ์เป็นตัวตั้งและกำหนดกิจกรรมลงไปโดยไม่ได้นิ่งถึงศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่
จึงทำให้เห็นการแก้ไขปัญหาเหมือนไฟไหม้ฟาง ลูกไหม้รุนแรงและจางหายไป การแก้ไขปัญหาส่วน
ใหญ่มักจะขาดข้อมูลเชิงลึกที่จะเข้าสู่รากเหง้าหรือเหตุที่มาของปัญหา เพราะมองปัญหาแบบแยกส่วน
แล้วหยิบประเด็นมาใส่กิจกรรมลงไปเป็นเรื่อง ๆ

แนวทางของงานวิจัยต่อการลงไปขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยใช้ใจและกระบวนการมีส่วนร่วม
ของชุมชนเป็นตัวตั้ง ถอดประสบการณ์และความรู้เฉพาะด้านของแต่ละประเด็นเชื่อมโยงตัวข้อมูล
ใหม่ๆ ที่ลงไปสัมผัสกับบริบทของพื้นที่ ทำให้เกิดวิธีคิดที่แตกต่างจากที่เคยดำเนินอยู่ตลอดมา และ
การที่ได้ปลดปล่อยตัวเองออกจากความรู้และประสบการณ์เดิมทำให้เราสามารถหลุดกรอบของ
ความคิดที่เป็นอัตตาของตัวเองที่สร้างและหลงภาคภูมิใจและพยายามเอาสิ่งเหล่านั้นไปยึดเยียด
ครอบงำคนอื่นจนได้รับแรงขัดขึ้นต่อต้านกลับมาอยู่ตลอดเวลาและกลายเป็นความขุ่นเคืองมีอคติไม่
สามารถขับเคลื่อนสังคมสู่เป้าหมาย ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยชาวบ้านหรืองานวิจัยท้องถิ่นจะให้มุมมองปัญหาในเชิงเชื่อมโยงทุกอย่างในผลของ
ปัญหาและปัจจัยที่เกิดในชุมชน ล้วนมีเงื่อนไขในการปฏิสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก แต่จุดหนึ่งที่เป็น
มูลเหตุแห่งปัญหาจะถูกซ่อนอยู่บนความซับซ้อน แม้แต่คนที่อยู่กับปัญหาบางทีก็ไม่สามารถมองออก
ต้องอาศัยเครื่องมือและกระบวนการคิดร่วม ทำร่วม รับผิดชอบร่วม ในเชิงวิเคราะห์ หากจุดที่เป็นปัจจัย
และเงื่อนไขซึ่งเป็นตัวการสร้างปัญหาให้ส่งผลกระทบต่อสังคมและชุมชน และหนึ่งปัจจัยเงื่อนไขจุดนั้น
ก็คือ “หนี้สิน” ที่สังคมทุกหย่อมหญ้ากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ และมูลเหตุของการเกิดหนี้ก็มีความ
ซับซ้อนซ่อนปมที่หลากหลาย

จากความเชื่อมั่นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนให้เกิดขึ้นจากความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายและกระจายกระจายตามพื้นที่ ทำให้เกิดแนวคิดและตัวบุคคลที่สังสรรค์และนำมาแก้ไข้ปัญหาของตนเองและเห็นความจริงบางประการนำไปสู่รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมและลงตัว

ท่ามกลางความสับสนนั้นก็มีอีกหลายชุมชนที่พยายามแหวกว่าย พยายามตัวเอง หยุดคิด หยุดทบทวน ออกแรงเพื่อให้รู้เท่าทัน ผ่านกระบวนการบันทึกความเจ็บปวด ล้มเหลว และแสวงหาความรู้ใหม่บนฐานของ “ปุมพะญา” หรือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นรากเหง้าของสังคมที่มีฐานแน่นหนา มั่นคง ความรู้เหล่านี้เกิดจากการแสวงหาทั้งที่เป็นระบบ และไม่เป็นระบบ ซึ่งถ้าหากจะเรียกว่า “การวิจัยชุมชน” ก็จะไม่คาดเคลื่อนความจริงมากนัก เพราะคนในชุมชนบางแห่งค้นหาแล้วเข้าใจแล้วว่า แท้ที่จริงชุมชนก็มีองค์ความรู้ มีศักยภาพของตนเองที่จะต่อกรกับกระแสอันเชี่ยวกรากนั้นได้ เพียงแต่ต้องสถาปนาองค์ความรู้ของตนเองอย่างอิสระ ซึ่งความรู้เหล่านั้น คือ ความรู้ที่ทำให้ชีวิตอยู่รอด สังคมอยู่รอด เป็นความรู้ที่ชุมชนฐานรากยอมรับและให้มาตรฐานกันเอง และยื่นมือไปเชื่อมกำลังปัญญากับชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ร่วมกันสร้างเป็นมาตรฐานความรู้ของชาวบ้านเพื่อร่วมกันแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกำลังผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่เข้าร่วมทำงานวิจัยดังกล่าว โดยมีการศึกษาประเด็นเรื่องการจัดการหนี้สินของชุมชน ในรูปแบบของการวิจัยที่มีการสำรวจข้อมูลหนี้สินที่มาของหนี้สิน การปรับโครงสร้างหนี้สิน ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาคน เพื่อให้คนที่มีหนี้สินได้รู้จักตนเอง และเกิดความคิดที่จะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง เพื่อแก้ปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนเป็นอยู่ เมื่อการดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่ง พบว่าผลการดำเนินงานโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน การศึกษาดูงานจากชุมชนอโคก และการจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกันในชุมชน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเกิดความเข้าใจในรูปแบบของการดำเนินชีวิตและเข้าใจตนเองมากขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความเป็นหนี้เพิ่มขึ้น ส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของครัวเรือนที่มีอยู่เดิมค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง จนสามารถแก้ไข้ปัญหาและลดหนี้เสียที่มีอยู่ในชุมชนจาก 700,000 บาท เหลือ 140,000 บาท ในปัจจุบัน

4 ปีของการเคลื่อนไหวงานการแก้ไข้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านสามขา จนได้ “องค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินชุดหนึ่ง” และ “กลุ่มคนที่มีศักยภาพ” ในการขยายผลการดำเนินงานขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์กับเครือข่ายอื่นโดยเฉพาะเครือข่ายที่ทำงานวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดลำปาง จนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์หลอมรวมเป็นจิตวิญญาณเดียวกัน ภายใต้ชื่อ “สถาบันแสนพะญา” ซึ่งเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นบนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายหลังที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนงานของสถาบันแผนพะญาในประเด็นต่าง ๆ ทั้งด้าน สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ “สถาบันแผนพะญา” ได้นำเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และพบว่าปัญหาของชุมชนในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ มักจะมีสาเหตุโยงมาจากหรือนำไปสู่ปัญหานี้สินซึ่งส่งผลต่อภาวะความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชนแทบทุกประเด็น

เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา จึงมีความเห็นพ้องร่วมกันว่าปัญหานี้สินของชุมชนน่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่ เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญาจากชุมชนต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกันเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สินของแต่ละชุมชนให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไปในที่สุด

ภายหลังที่มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา เพื่อพัฒนาโจทย์ของการทำงานร่วมกันให้มีความคมชัดเพิ่มมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ตนเอง สถาบันแผนพะญา พบว่า สถาบันฯ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับของการจัดการหนี้สิน เพื่อลดภาระหนี้ของตนเองอยู่หนึ่งชุดความรู้ คือ ชุดความรู้เรื่องของการจัดการหนี้สินของบ้านสามขา ซึ่งควรจะไปทดลองขยายผลในชุมชนอื่น ๆ ว่าจะก่อให้เกิดผลในการลดภาระหนี้สินในชุมชนนั้น ๆ ได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการพูดคุยกันระหว่างตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา อย่างต่อเนื่องอีกจำนวนหลายครั้ง สถาบันแผนพะญาพบว่าการดำเนินการในการยกระดับความรู้เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้านได้ทั้งหมด เนื่องจากในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาการจัดการหนี้สินที่มีอยู่เดิม และหนี้สินที่ใหม่ ซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดจากภาระค่าใช้จ่ายตามปกติ เช่น ค่าการศึกษาบุตร ค่าทำบุญ ค่ากิจกรรมชุมชนต่าง ๆ หรือ ค่าใช้จ่ายพิเศษ เช่น กรณีเกิดการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครัวเรือน ทำให้สถาบันแผนพะญามีความเห็นร่วมกันว่า การยกระดับองค์ความรู้ในการหนี้สินของชุมชนสามขานอกจากการดำเนินการโดยการขยายผลกระบวนการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน อื่น ๆ แล้ว ควรจะมีการยกระดับการดำเนินงานโดยการร่วมกันค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของชุมชนควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้นจิตยี่ในการทำงานร่วมกันหรือจิตยี่ในการวิจัยเพื่อการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ ของสถาบันแผนพะญา ที่ชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา เห็นพ้องร่วมกัน ก็คือ

- เมื่อมีการนำรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินของบ้านสามขาไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ จะให้ผลเป็นอย่างไร และ
- จะมีวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

โดยฐานคิดที่สำคัญในการดำเนินการเพื่อค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนนั้น สถาบันแผนพะญา มีแนวคิดในการเสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคประชาชนเพื่อสร้างรูปธรรมและกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินผ่าน 4 องค์การที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สินคือ 1. **สถาบันแผนพะญา** ที่ก่อตั้งขึ้นจากชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เชิงพื้นที่ (หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน) ที่ยังรับใช้วิถีอยู่ในปัจจุบัน 2. **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)** ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการลักษณะการหนุนเสริมความรู้ผ่านการปฏิบัติลงมือทดลองและข้อมูลหนี้สินภาคประชาชน ที่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ระดับหนึ่ง 3. **สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอก** ที่มีสินเชื่อเพื่อการได้ถอนหรือรวบรวมหนี้สิน 4. **สถาบันหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน** ที่มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการทำงานของสถาบันแผนพะญา เข้าสู่การจัดการร่วมในเชิงบูรณาการ 4 ภาคส่วนโดยประสานความร่วมมือกันและกัน มีสถาบันแผนพะญาเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนและบูรณาการความรู้ 4 ด้าน เอาจุดเด่นเสริมจุดด้อย สร้างรูปแบบการหนุนเสริมเชื่อมงานกับภาคีต่าง ๆ ในเชิงบูรณาการ ทั้งทางด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้และวิธีการปฏิบัติที่สามารถสร้างรูปแบบให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้จัดเสนอแนวทางของ **ชุดโครงการ “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ”** ขึ้นเพื่อสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นต่อไป

ชุมชนบ้านดงเครือข่ายการทำงานเครือข่ายหนึ่งของสถาบันแผนพะญา ซึ่งมีประสบการณ์การทำวิจัยชุมชนในประเด็นหัวข้อเรื่อง “การจัดระเบียบสังคมบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง” เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเห็นว่าประเด็นหนี้สินของเป็นประเด็นสำคัญที่ จะต้องมีการดำเนินการเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหาหนี้สินให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไป เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนจึงได้จัดทำโครงการ **“รูปแบบการจัดการความรู้หนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง”** ขึ้น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันค้นหารูปแบบในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ของชุมชน

โดยโครงการครั้งนี้จะนำชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อสร้างรูปธรรมการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาสถานภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง
2. เพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

คำถามในการวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร
2. รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

1. สมาชิกครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบกับภาวะหนี้สิน ในชุมชนบ้านดง
2. สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนแต่ละชุมชน
3. สมาชิกในครัวเรือนที่มีฐานะของชุมชนบ้านดงและชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจและพร้อมที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตในการดำเนินงาน

1. พื้นที่ในการดำเนินการ ได้แก่ชุมชนบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกในชุมชนบ้านดง ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองเป็นอยู่ ภายหลังที่ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา
2. สถาบันและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนบ้านดง ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการจัดการหนี้สินของชุมชนที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่ และเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนร่วมกับทีมวิจัย
3. ได้รูปแบบของการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดของชุมชนบ้านดง

บทที่ 2

วิธีการดำเนินงาน

โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ระยะที่ 2” เป็นงานวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งผลการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 1 ที่มิวิจัยและคนในชุมชนได้ทราบยอดหนี้สินแหล่งที่มาของหนี้สิน ปัจจัยเงื่อนไขที่ก่อเกิดและเพิ่มพูนหนี้สิน ได้ใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือทำให้รู้จักประมาณตนเอง มีบุคคลที่ปรับเปลี่ยนชีวิตจากการนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนไปวิเคราะห์และปรับใช้ภายในครอบครัว

นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการตามแนวทางการจัดการปัญหาหนี้สินตามที่สมาชิกในชุมชนเห็นชอบ ซึ่งจากข้อมูลค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมาสู่แนวคิดในการจัดตั้งร้านค้าชุมชน และจากสถานการณ์กลุ่มการเงินในชุมชนที่เน้นการหวังกำไรมากกว่าช่วยกันทำให้แกนนำที่มิวิจัยได้หารือเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่ออาหารขึ้นทำให้สมาชิกสามารถทยอยใช้หนี้สิน มีการออมเงิน และเกิดการลดดอกเบี้ยของกลุ่มการเงินในชุมชน นับเป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นและส่งผลดีต่อสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ในการทำงานได้มีการไปศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนบ้านสามขา เพื่อนำข้อคิด ประสบการณ์มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และทุนเดิมของชุมชนบ้านดง ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 งานวิจัยได้ขยับจนเห็นรูปแบบ/วิธีการในการจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดง ซึ่งจะเป็นรายละเอียดในการทำงานวิจัยระยะที่ 2 เพื่อดำเนินงานตามแนวทางการจัดการปัญหาหนี้สินของชุมชนต่อไปให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยมีระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี 3 เดือน วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551 การแบ่งช่วงระยะการทำงานเป็น 2 ช่วง (แบ่งช่วงละ 6 เดือน) คือ ช่วง 6 เดือนแรก ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2550 ส่วนช่วง 9 เดือนหลัง ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551 (ขยายเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2551 – 31 มีนาคม 2551)

การดำเนินงานระยะที่ 2 เน้นกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน การดำเนินกิจกรรมในระยะนี้ คือ การทบทวนและค้นหารูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินภายในชุมชน เป็นการขยายผลมาจากการดำเนินงานในระยะที่ 1 ภายหลังจากที่ชุมชนได้หา รูปแบบในการจัดการหนี้สินของชุมชนขึ้นมาแล้ว ซึ่งมีกิจกรรมดังนี้

1. การทบทวนและค้นหารูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินภายในชุมชน โดยเปิดเวทีในชุมชนมีการบอกกล่าวเชิญชวนคนในชุมชนมาร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยนในเวที ซึ่งจะเป็นการนำเสนอกระบวนการเรียนรู้และผลที่เกิดขึ้นจากการทำบัญชีครัวเรือน นำไปสู่กิจกรรมลดค่าใช้จ่าย เช่น การปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมในการใช้จ่าย การรวมกลุ่มซื้อของ เป็นต้น

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนจะยังคงทำทุกเดือน เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน แต่ไม่ได้เป็นลักษณะของการรวบรวมข้อมูลตามกลุ่มมาวิเคราะห์เหมือนที่ผ่านมา เพราะจะเป็นการจดตามที่แต่ละคนเห็นว่าจำเป็นแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันว่าใครมีวิธีการลดค่าใช้จ่ายหรือเพิ่มรายได้อย่างไร

3. การดำเนินกิจกรรมที่ทางทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ซึ่งข้อมูลที่เชื่อมโยงมาจากการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานในระยะแรก ทำให้เห็นแนวทางในการจะขยายกระบวนการเรียนรู้ไปสู่คนในชุมชนบ้านดง เช่น กิจกรรมร้านค้าชุมชน กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์

4. เวทีสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน สรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 2 เพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอต่อสาธารณะชน

5. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2

กิจกรรมการดำเนินงานดังกล่าวจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของนักวิจัยพื้นที่ทุกคนเป็นหลัก ทั้งนี้ยังคงอาศัยเครื่องมือ “เวที” เพื่อเป็นพื้นที่ให้ทุกคนได้หารือ สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และเพื่อให้การเคลื่อนไหวงานมีความสม่ำเสมอและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดงต่อไป

รายละเอียดวิธีการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2

1. กิจกรรมการทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อนอุปสรรค/โอกาสของรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชนเพื่อค้นหาทางเลือกในการดำเนินการที่เป็นได้มากที่สุด และเพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ

วิธีการ

ทีมวิจัยได้ทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชนและเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการดำเนินงานต่อไป โดยทบทวนสถานะหนี้สินของคนบ้านดง โดยวิเคราะห์เลือกสาเหตุของการเป็นหนี้ที่สำคัญๆ แล้วพยายามหาทางออกแล้วมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่ง เมื่อสรุปผลที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัวได้แล้ว ทีมวิจัยจึงมองแนวทางการทำงานต่อไปเพื่อเข้าไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนโดยต่อยอดกิจกรรมเดิมคือร้านค้าชุมชนและออมทรัพย์เอื้ออาทร

ผลการดำเนินงาน

จากการวิเคราะห์สาเหตุการเป็นหนี้ของคนบ้านดง 3 อันดับ ได้แก่ การศึกษา ค่านิยม และการลงทุนไปทำงานเมืองนอก ซึ่งได้มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์แลกเปลี่ยนร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิธีคิด วิธีการหาทางออกของคนในชุมชน พบว่าในเรื่องของการศึกษายังไม่สามารถหาทางออกได้แต่ครอบครัวสามารถลดค่าใช้จ่ายได้โดยการสอนลูกให้ประหยัดและรู้จักออมเงินในเรื่องของค่านิยม ข้อมูลจากการสำรวจหนี้สิน การทำบัญชีครัวเรือนและจากบุคคลตัวอย่างที่ปรับเปลี่ยนวิธีคิดพฤติกรรม เป็นแบบอย่างที่ดีคนในชุมชนเห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรม มีการลดการกู้เงิน การลดการซื้อเงินผ่อน และเกิดการบอกต่ออย่างกว้างขวาง ส่วนเรื่องการลงทุนไปทำงานเมืองนอกคนบ้านดงหลายคนที่ไม่ไปทำงานเมืองนอกโดยต้องกู้เงินไปเป็นค่าใช้จ่ายในการไปทำงานโดยหวังว่าจะตั้งตัวได้แต่สุดท้ายก็ต้องกลับมาหางานทำที่บ้านพร้อมหนี้สินก้อนโต บางครอบครัวเป็นจุดเริ่มของการเข้าสู่วงจรหนี้สิน ในส่วนของการหาทางออกการจัดการปัญหาหนี้สินในระดับชุมชนยังคงดำเนินการต่อไปในเรื่องของร้านค้าชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร เพื่อให้เป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนอย่างแท้จริง

2. กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน และเพื่อเสริมทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เข้มข้นขึ้น

วิธีการ

ทีมวิจัยได้ชี้แจงให้กับสมาชิกในชุมชนถึงการทำบัญชีครัวเรือนว่าในระยะที่ 1 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนอย่างเข้มข้นเพื่อให้รู้จักตนเอง และมีวิธีการจัดการภายในครอบครัว แต่ในการทำงานระยะที่ 2 ผู้นำของการดำเนินงานจะอยู่ที่กิจกรรมร้านค้าชุมชนและอสมทฯเอื้ออาทร ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการปัญหานี้สินระดับชุมชน ทุกคนยังคงทำบัญชีครัวเรือนตามแบบที่ตนเองถนัด และจะมีวงคุยนำความรู้ วิธีการของแต่ละคนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเป็นระยะ

ผลการดำเนินงาน

ชาวบ้านบางส่วนยังคงมีการทำบัญชีครัวเรือนอยู่ เรียกได้ว่าอาจเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจในแต่ละวันเลยทีเดียว แต่ไม่มีรูปแบบตายตัว ใครถนัดจดแบบไหนก็ให้จดได้เลย ทุกสิ้นเดือนก็นำมาสรุปดูรายจ่ายเห็นข้อมูลว่าหมวดอาหารและการศึกษาของลูกและหมวดหนี้สินมีค่าใช้จ่ายสูง จึงมานั่งคุยกันทั้งในกลุ่มและในครัวเรือนของตน บางคนสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์จัดการการใช้จ่ายและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองและครอบครัวได้ดี เช่นหลายคนหาวิธีการรวมน้ำแล้วพยายามใช้น้ำจนหมดและมีเงินเก็บมากขึ้น

3. กิจกรรมดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน

วัตถุประสงค์

เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สิน

วิธีการ

ทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนเน้นกิจกรรมดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้เริ่มต้นมาแล้วตั้งแต่วันที่ 1 คือ ร้านค้าชุมชน และอสมทฯเอื้ออาทร ทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนได้มาทบทวนการทำงาน มีการนำเสนอข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานและกระตุ้นให้เห็นว่าสิ่งที่ทีมวิจัยทำเป็นประโยชน์กับคนในชุมชนอย่างแท้จริง ทีมวิจัยและคณะทำงานได้พยายามปรับปรุงการบริหารจัดการให้ดียิ่งขึ้นเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนมากที่สุด

3.1 ร้านค้าชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ชาวบ้านสามารถซื้อสินค้าในราคาถูก และก่อให้เกิดรายได้จากการรับเงินปันผลของร้านค้าชุมชน และเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่เชื่อมโยงคนในชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

วิธีการ

1. เปิดเวทีประชาคมชี้แจงกิจกรรมเพื่อให้ได้กลุ่มเป้าหมาย
2. เวทีเรียนรู้ร้านค้าชุมชนต้นแบบ(ศึกษาดูงาน)
3. เวทีแลกเปลี่ยนหลังจากเรียนรู้ร้านค้าชุมชนต้นแบบ
4. เวทีหารือเพื่อจัดตั้งร้านค้าชุมชน สถานที่ โครงสร้างกรรมการ รูปแบบ เงื่อนไขต่างๆ
5. เวทีประจำเดือน ประชุมกรรมการสรุปข้อมูล สรุปยอดขายสินค้าแต่ละเดือนให้กับสมาชิก

ผลการดำเนินงาน

ร้านค้าชุมชนบ้านดง จากการขายสินค้าได้กำไรทำให้สามารถปันผลให้กับสมาชิกได้ และมีการให้คำตอบแทนคนขายของกับคนคิดเงิน คนในชุมชนซื้อของได้ในราคาถูก และมีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน นำไปสู่การจัดการผลผลิตของชุมชน มีสินค้าขายตามฤดูกาล เป็นสินค้าที่ผลิตเองในชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงานและสร้างร้านค้าชุมชน ในส่วนของร้านค้าชุมชนก็ดำเนินไปได้ด้วยดี คณะทำงานได้มีการพูดคุยกันได้ตลอด

3.2 กลุ่มออมทรัพย์

วัตถุประสงค์

เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักการออมแก่คนในชุมชน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน และเพื่อให้เกิดกลไกการจัดการหนี้สินในชุมชน

วิธีการ

1. การรวมกลุ่มของคนที่ทำบัญชีครัวเรือน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์(เอื้ออาทร)
2. เวทีหารือ การจัดโครงสร้าง กิจกรรมกลุ่ม(ออม/กู้) เงื่อนไข/กติกาของกลุ่ม
3. ดำเนินการเปิดระดมหุ้น /ปล่อยกู้/ออมเงิน
4. ทบทวนการทำงาน นำเสนอข้อมูลให้กับสมาชิกในชุมชน
5. นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงการบริหารจัดการ

ผลการดำเนินงาน

กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร มีการตั้งคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบโดยตรง มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 71 คน มีเงินออมจำนวน 6,550 บาท/เดือน มีการทำงานที่โปร่งใสมีการตรวจสอบได้ โดยมีการชี้แจงผลการดำเนินงานทุก 3 เดือน ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน คณะทำงานได้เข้ารับการอบรมการจัดทำบัญชีทำให้สามารถนำมาปรับปรุงการทำบัญชีร้านค้าได้เป็นอย่างดี

ส่วนปัญหายังมีเรื่องของเงินออมมีน้อย การติดตามการชำระหนี้ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหารุนแรงใดใดเกิดขึ้น กลุ่มค่อยๆเติมโตมีปัญหาดิตขัดก็พูดคุยหาทางออกไปตามสถานการณ์ แต่ได้รับการตอบรับจากคนในชุมชนค่อนข้างดีเพราะมีการยืนยันในเป้าหมายของการช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างแท้จริง

4. กิจกรรมการสรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์

เพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานในระยะที่ 2 และเพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอต่อสมาชิกในชุมชน

วิธีการ

ทีมวิจัยได้สรุปบทเรียนการทำงานทุก 6 เดือน ซึ่งเป็นการสรุปผลการทำงาน ปัญหาอุปสรรค และจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข แต่ในระหว่างการทำงานก็ได้มีการพูดคุยกันภายในทีมทุกเดือนต่อการทำงาน หรือหากมีสถานการณ์ ปัญหาเกิดขึ้นก็จะเป็นประเด็นพิเศษที่ต้องมีการหารือกันเพื่อหาทางออก ทีมวิจัยทุกคนได้สะท้อนบทเรียนจากการทำงานส่วนหนึ่งเพื่อปรับปรุงการทำงานต่อและเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานนำเสนอต่อไป

ผลการดำเนินการ

บทเรียนจากการทำงานวิจัยการจัดการหนี้สินของทีมวิจัยและคนในชุมชนบ้านดง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี คือ มีกลุ่มคน “ทีมวิจัย” มีความหลากหลายทั้งเป็นผู้นำที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ และมีจิตสาธารณะสูง ที่สำคัญเข้าใจถึงการคลี่คลายปัญหาหนี้สินด้วยกระบวนการวิจัยว่า ไม่ใช่คือการทำให้หนี้หมดไปแต่ใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน นอกจากนี้ทีมวิจัยให้กำลังใจกันตลอด ไม่เคยพูดจาทอนหรือตำหนิติเตียนให้ทีมท้อแท้ ทุกคนต่างพยายามช่วยกันทำงาน ในระหว่างการทำงานเจอปัญหาก็กหาทางออกไปทีละเรื่อง สิ่งทีทีมวิจัยได้เรียน คือ การรู้จักวางกระบวนการ วางแผนการทำงานเป็นขั้นตอนมากขึ้น เจอปัญหาเรื่องของการรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลที่ยังเป็นปัญหาอยู่แม้โครงการวิจัยใกล้จะสิ้นสุดแล้วแต่การทำงานในพื้นที่ยังคงดำเนินต่อไปควบคู่กับพัฒนาทักษะของทีมวิจัยไปในตัว

5. กิจกรรมการนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสมาชิกในชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะที่ 2

วิธีการ

ทีมวิจัยได้นำเสนอข้อมูลจากการดำเนินงานให้กับสมาชิกในชุมชนได้รับทราบและเปิดให้แสดงความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงการทำงานต่อไป ซึ่งเป็นเวทีร่วมกับเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน หลังหมดวาระการประชุมแล้วจึงเป็นเวทีพูดคุยเรื่องของผลการดำเนินงานวิจัยของบ้านดง

ผลการดำเนินงาน

การนำเสนอผลการดำเนินงานในเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ซึ่งมีเสียงสะท้อนสนับสนุนการทำงานจากในเวที และมีการเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนซักถามได้เต็มที่ และบางครั้งทีมวิจัยและแกนนำได้นำกลับไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการทั้งในส่วน of ร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ และการดูแลสุขภาพธรรมชาติ สิ่งดีที่เกิดขึ้นถูกถ่ายทอดบอกเล่ากันปากต่อปากทำให้มีการตอบรับค่อนข้างดีจากคนในชุมชน

แผนการดำเนินงานโครงการ ระยะที่ 2
กระบวนการในการหารูปแบบวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน
ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึง วันที่ 1 มีนาคม 2551

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน	● เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง/จุดอ่อน อุปสรรค/โอกาสของรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน (SWOT Analysis) เพื่อค้นหาทางเลือกในการดำเนินการที่เป็นได้มากที่สุด ● เพื่อทบทวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ (Stakeholder)	1 เดือน (เดือนที่ 1)	บ้านดง	□ รูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินที่ชุมชนมีความเห็นพร้อมกันว่ามีความเป็นไปได้ในการดำเนินการมากที่สุด □ รายนามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ชุมชนมีความเห็นพร้อมกันว่าจะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน
2. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	● เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ● เพื่อเสริมทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนให้เข้มข้นขึ้น	12 เดือน	สมาชิกผู้เข้าร่วม	□ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เข้มข้นขึ้นเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการจัดการหนี้สินต่อไป □ ทีมพื้นที่และสมาชิกกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
3.ดำเนินการตาม แนวทางในการ จัดการหนี้สินที่ทีม พื้นที่และสมาชิกใน ชุมชนมีความเห็น ร่วมกัน 3.1 ร้านค้าชุมชน	● เพื่อตรวจสอบผลของการ ดำเนินการตามแนวทางในการ จัดการหนี้สิน ● เพื่อให้ชาวบ้านสามารถซื้อ สินค้าในราคาถูก และ ก่อให้เกิดรายได้จากการรับเงิน ปันผลของร้านค้าชุมชน ● เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ร้อยละคนใน ชุมชนได้มีการกิจกรรมร่วมกัน	8 เดือน	ทีมวิจัย สมาชิกในชุมชน	□ ทราบผลการดำเนิน การตามแนวทางในการ จัดการหนี้สินที่ชุมชนร่วม กันคิด □ หนี้สินของชาวบ้าน ลดลงเนื่องจากการซื้อ สินค้าราคาถูก □ ชาวบ้านมีรายได้ที่ เพิ่มขึ้นจากเงินปันผล และจากการทำสินค้า ของตนเองมาฝากขาย ที่ร้านค้าชุมชน □ เกิดพลังการขับเคลื่อน งานทั้งชุมชนในการ จัดการร้านค้าชุมชน ร่วมกัน □ เกิดการพูดจา แลกเปลี่ยนความ คิดเห็นเพื่อนำไปสู่การ จัดการหนี้สิน
3.2 กลุ่มออมทรัพย์	● เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักการ ออมแก่คนในชุมชน ● เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล กันภายในชุมชน ● เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการ หนี้สินในชุมชน			□ เกิดกลไกการจัดการ หนี้สินในชุมชน □ ชุมชนเกิดการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน
4.เวทีสรุปบทเรียน จากการดำเนินงาน	● สรุปบทเรียนการดำเนินงานใน ระยะที่ 2 เพื่อเตรียมข้อมูล นำเสนอต่อสาธารณะชน	1 เดือน	ทีมวิจัยบ้านดง	○ รวบรวมงานผล การศึกษาที่จะนำเสนอ ต่อสาธารณะชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
5.เวทีนำเสนอข้อมูล การศึกษาคู่ต่อ สาธารณะชน	- เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อ สาธารณะชนเพื่อรับฟัง ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทาง ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน ภายในชุมชน - สรุปบทเรียนการดำเนินงาน ระยะที่ 2	1 เดือน (เดือนที่ 12)	- สถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการแก้ไขปัญหา หนี้สิน	

บทที่ 3

สภาพบริบททั่วไปของชุมชน

3.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง เดิมตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2476 มีการปกครองรวมกับบ้านกาด หมู่ 1 ตำบลสบปราบ กิ่งอำเภอสบปราบ อำเภอเกาะคา ผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ในระยะแรกมีทั้งหมด 3 ครอบครัวคือ พ่อน้อยสุรินทร์ต้นตระกูลเรือนปานันท์ พ่อน้อยปานันท์ต้นตระกูลยะระนะ และพ่อน้อยปัญญาต้นตระกูลเมืองมูล ทั้ง 3 ครอบครัวย้ายมาจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 200 ปีมาแล้ว เพราะสมัยนั้นมีการรบกันฝ่ายที่พ่ายแพ้ศึกต้องอพยพหนีมาอยู่ในบริเวณนี้และญาติพี่น้องเชียงรายตามมาอยู่ด้วย เนื่องจากบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำไร่ไถนา มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าเป็นดงและมีสัตว์ป่าจำนวนมาก

จนถึง พ.ศ. 2497 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอ้าย บุญมา มีความเห็นว่าจำนวนบ้านดงสมัยนั้นมีจำนวนมากขึ้น การปกครองไม่ทั่วถึงและการติดต่อสื่อสารกับบ้านกาดไม่สะดวก อย่างเช่นการไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านกาดชาวบ้านดงได้รับความยากลำบากในการเดินทาง ทางเดินเป็นทางลูกรังแคบ ๆ ต้องเดินทางผ่านป่าเขา ในฤดูฝนน้ำจะท่วมเส้นทางนี้ทำให้เดินทางไม่ได้ อีกทั้งมีความต้องการด้านงบประมาณจากทางราชการเพิ่มขึ้นจึงขอแยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านกาดมาเป็นหมู่บ้านดงในปัจจุบัน ส่วนสาเหตุของชื่อหมู่บ้านดง เนื่องจากสภาพหมู่บ้านตั้งอยู่กลางป่าดงดิบ มีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น

สมัยนั้นเด็กนักเรียนต้องเดินไปเรียนที่โรงเรียนบ้านกาดซึ่งต้องเดินทางผ่านภูเขาหรือลัดทุ่งนา พอถึงฤดูฝนน้ำท่วมถนนขาด ชาวบ้านจึงขอตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2495 ใช้ชื่อว่า โรงเรียนบ้านดง โดยถือว่าเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านกาดแต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านดงได้ช่วยกับพัฒนาการเรียนการสอน จนทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงขึ้น ทำให้มีเด็กจากบ้านกาดและบ้านไร่นิยมส่งลูกหลานมาเรียนที่โรงเรียนบ้านดงจำนวนมาก ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนไตรมิตรสามัคคี จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2499 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นบริเวณเนินเขาม่อนหินแก้ว และนิมนต์พระอินจันทร์ อมโร พร้อมด้วยสามเณร 1 องค์จากวัดในหมู่บ้านนาปราบ หมู่ที่ 3 ตำบลนาปางมาจำพรรษา ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างกุฏิขึ้นและตั้งชื่อว่าวัดม่อนหินแก้ว และได้จดทะเบียนเป็นวัดพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็นวัดชัยมงคลขึ้นในปี พ.ศ. 2541

หลังจากนั้นหมู่บ้านก็เริ่มพัฒนามาตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ติดต่อสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดลำปาง เพื่อขอทำถนนลาดยางได้สำเร็จ จากนั้นผู้ใหญ่กิ่งแก้วซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นได้ไปติดต่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเถิน ขอไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้าน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเถินจึงติดตั้งให้แบบไฟฟ้าภาคสมทบ โดยให้ชาวบ้านช่วยออกเงินหลังคาเรือนละ 300 บาทเพื่อเป็นค่าติดตั้งเสาไฟฟ้าและเดินสายไฟเข้าหมู่บ้าน บ้านดงจึงมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่นั้นเป็นมา

หมู่บ้านดงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นลักษณะครอบครัวขยายตามระบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านดงส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันหมด มีบ้างที่เป็นคนข้างนอกเข้ามาอยู่แต่ได้มีการช่วยเหลือกันดีเสมือนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ปัจจุบันชุมชนบ้านดงมีประชากรจำนวน 156 หลังคาเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันชาวบ้านออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศจำนวนมาก

จำนวนประชากรและครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน	156	หลังคาเรือน
ประชากร	664	คน
ชาย	320	คน
หญิง	344	คน

ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน

ปริญญาตรี	11	คน	กำลังศึกษาปริญญาตรี	2	คน
ปวช.	5	คน	ปวส.	-	คน
มัธยมศึกษา	36	คน	ก่อนประถมศึกษา	56	คน
ประถมศึกษา	40	คน			
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ	12	คน			

ด้านสาธารณสุข

บ้านดงมีอนามัยที่ให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นอยู่ 2 อนามัย คือ อนามัยบ้านไร่ กับอนามัยนายาง แต่ชาวบ้านดงทุกคนนิยมไปใช้บริการที่อนามัยบ้านไร่มากกว่าเพราะระยะทางใกล้ที่สุด หากมีอาการหนักเกินกว่าที่อนามัยจะรักษาได้ก็ส่งเข้าโรงพยาบาลอำเภอสบปราบ

ส่วนการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ(หมอเมือง)ยังคงมีอยู่ ใช้การรักษาโดยการเป่าตามบริเวณที่เจ็บป่วย บ้านดงมีหมอเมือง 2 ท่าน คือ หมอวงศ์ มโนวรรณ จะรักษาเกี่ยวกับโรคกระดูกขา-แขนหัก(กรณีที่ไม่รักษาที่โรงพยาบาลมาแล้วแต่ทางแพทย์ไม่สามารถรักษาได้นอกจากการตัดทิ้ง) ญาติจะพาคนป่วยมาให้ หมอวงศ์ รักษาให้ หมออีกท่านคือ หมอสนั่น เทพอุด รักษาเกี่ยวกับโรคผิวหนัง

3.2 สภาพแวดล้อมทั่วไป

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านดง ม.2 ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ เป็นหมู่บ้านหนึ่งของ ตำบลนายาง ในจำนวน 10 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ลาดชัน ระหว่างที่ราบชายเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ภูมิประเทศมีลักษณะ ลุ่มๆดอนๆ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสบปราบประมาณ 5 กิโลเมตรและอยู่ห่างจากตัวจังหวัด ลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร

เขตติดต่อ

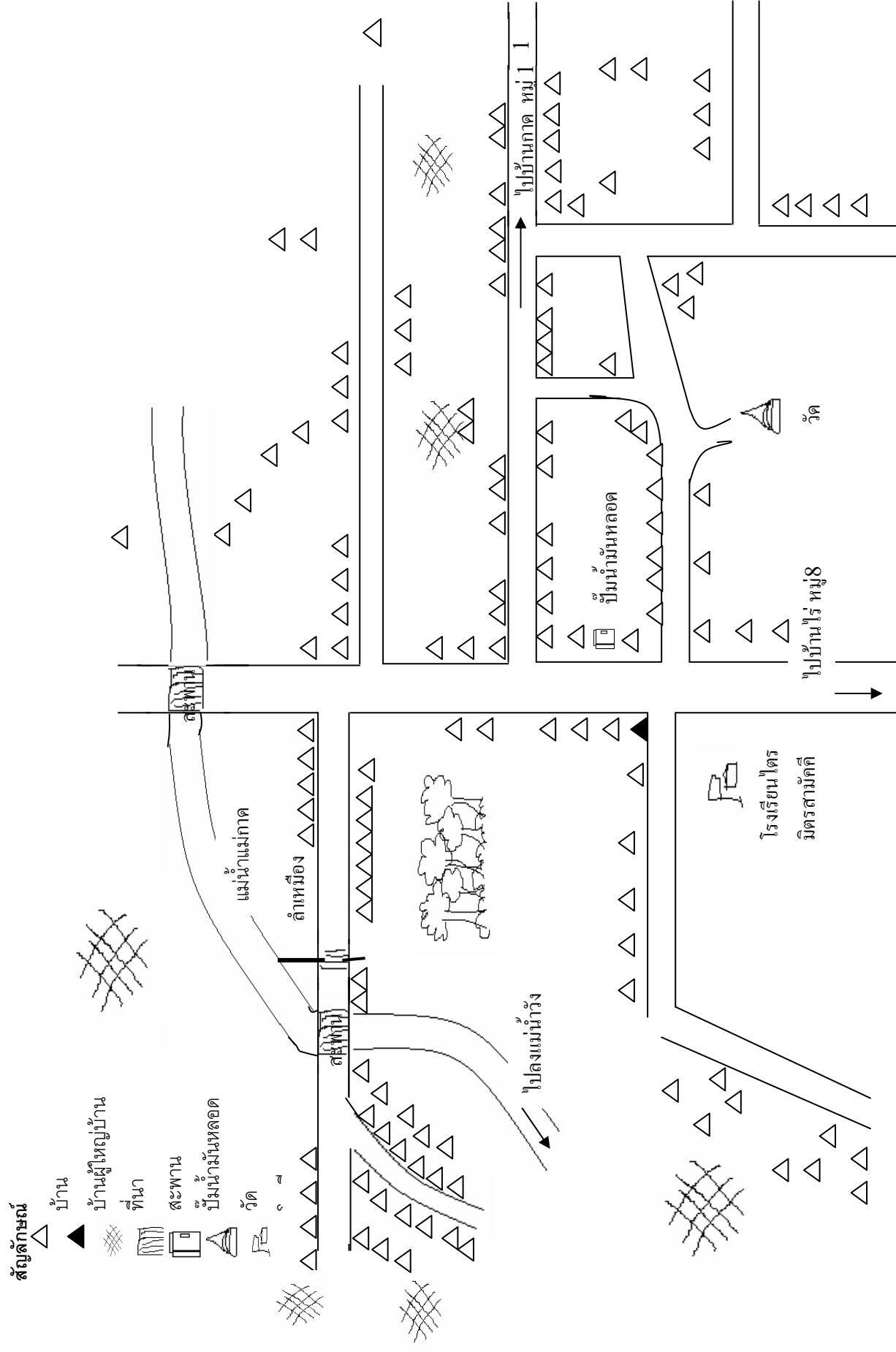
ทิศเหนือ	ติด	บ้านกาด หมู่ 1 ตำบลนายาง
ทิศใต้	ติด	เขตอำเภอเถิน
ทิศตะวันออก	ติด	บ้านไร่ หมู่ 8 ตำบลนายาง
ทิศตะวันตก	ติด	อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน

การคมนาคม

จากหมู่บ้านดงถึงที่ว่าการ อ.สบปราบ มีระยะทาง 5 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัด ลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร การเดินทางจากที่ว่าการอำเภอสบปราบเข้าไปยังหมู่บ้านดง สามารถเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 1 สายสบปราบ-เถินเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร แยกเข้าทางขวามือไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ถนนทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางสลับกับถนน คอนกรีตเสริมเหล็ก และในหมู่บ้านดงมีรถตู้ของคนในหมู่บ้านวิ่งรับส่งผู้โดยสารจากหมู่บ้านไปใน ตัวเมืองลำปางทั้งหมด 3 คัน ออกจากหมู่บ้านประมาณ 07.30-08.00 นาฬิกา กลับเข้ามาใน หมู่บ้านเวลา 14.00 นาฬิกา อัตราค่าโดยสาร 50 บาทต่อเที่ยว และบริเวณที่ตั้งของบ้านดงยังมี ถนนที่เชื่อมต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ โดยรอบ

หมู่บ้านดง หมู่2 ตำบลนายาง อำเภอสปราง จังหวัดลำปาง

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

สภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน เป็นที่ลาดชันระหว่างที่ราบเชิงเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง สภาพดินเป็นดินมีกรวดทรายปน ลักษณะการตั้งของบ้านเรือน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนเรียงราย สองข้างทางตามถนนและตามซอยแยกจากถนนหมู่บ้าน ด้านหลังจะติดกับทุ่งนาที่ติดต่อกันเป็นพื้นที่เดียวกันบ้านเรือนมีการปลูกสร้างหลายลักษณะ ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงทำค้ำบนเรือน บางบ้านมีฐานะดีจะสร้างบ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ ทำค้ำด้านล่าง ถ้าบ้านไหนค้าขายจะสร้างบ้าน 2 ชั้น ชั้นล่างเทพื้นด้วยซีเมนต์สำหรับวางของขาย ชั้นบนเป็นไม้สำหรับเป็นที่หลับนอน มีบ้าน 2-3 หลังอยู่ในบริเวณรั้วเดียวกัน ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด ด้านการถือครองที่ดินชาวบ้านส่วนใหญ่ มีการถือครองที่ดินโดยมีเอกสารสิทธิ์ที่ดินประเภท นส.3 การถือครองที่ดินจะสืบทอดกันในระบบครอบครัว

แหล่งน้ำ

บ้านดงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำแม่กาด และอ่างเก็บน้ำแม่ทาย ซึ่งอ่างเก็บน้ำแม่ทายอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2537 โดยรับน้ำจากดอยผาปก น้ำจากอ่างเก็บน้ำแม่ทายจะถูกปล่อยส่งผ่านคลองส่งน้ำคอนกรีตเข้าหมู่บ้านเพื่อใช้ในการเพาะปลูกโดยเฉพาะทำนา ทำสวน และยังนำไปใช้ทำประปาหมู่บ้านเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค

อ่างเก็บน้ำแม่ทายช่วยให้ชาวบ้านดงมีน้ำใช้ตลอดปีและยังได้ใช้ประโยชน์ด้านการประมง โดยชาวบ้านได้ขอพันธุ์ปลาจากกรมประมงมาเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำแม่ทาย เมื่อปลาโตเต็มที่จะมีการเปิดประมงการจับปลาโดยคณะกรรมการหมู่บ้านดงเพื่อนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้านต่อไป ส่วนอ่างเก็บน้ำแม่กาดซึ่งไหลมาจากดอยม่อนกลางเข้าสู่อ่างเก็บน้ำแม่กาดในหมู่บ้านกาดไหลผ่านบ้านกาดและบ้านดงเพื่อใช้ในการทำนาทำสวนนอกจากนี้ในหมู่บ้านดงยังมีบ่อน้ำสาธารณะอีก 4 บ่อ เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคและมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้ส่วนตัว

ป่าไม้และป่าชุมชน

บ้านดงมีพื้นที่ทั้งหมด 16,776 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและที่พักอาศัย 6,784 ไร่ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าชุมชน 9,992 ไร่ ป่าชุมชนนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ต้นไม้ป่าชุมชนส่วนใหญ่เป็นต้นเต็ง ต้นรัง ต้นไผ่และต้นสัก ป่าเหล่านี้เป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาลเช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ฯลฯ

3.3 ด้านการปกครองระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 – ปัจจุบัน รวม 77 ปี บ้านดงมีผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) ที่ปฏิบัติหน้าที่ปกครองลูกบ้านมาแล้วทั้งหมด 10 ท่าน ดังนี้

พ.ศ. 2476 – 2481 นายมูล เมืองสุข

พ.ศ. 2481 – 2488 นายหมื่น โสอิน

พ.ศ. 2488 – 2500 นายปั้น ใจคุ้ม

(พ.ศ. 2497 ได้แยกการปกครองออกจากบ้านกาดเป็นหมู่บ้านดง หมู่ 2 ตำบลนายาง)

พ.ศ. 2500 – 2503 นายน้อง บุญมา

พ.ศ. 2503 – 2522 นายอ้วน บุญมา

พ.ศ. 2522 – 2529 นายตา บุญมา

พ.ศ. 2529 – 2537 นายกิ่งแก้ว บุญมา

พ.ศ. 2537 – 2538 นายบุญยงค์ วงศ์ตา

พ.ศ. 2538 – 2543 นายจำปี แก้วที่สุด

พ.ศ. 2543 – ปัจจุบัน นายหลาน วงศ์กา

มีการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน บ้านดงมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ นายนิพนธ์ เปียงฟู และ นายพรชัย อุดกันทา มีนางวิไลวรรณ เทพุด เป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนายาง มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และแยกหมวดต่าง ๆ เป็น 5 หมวด เพื่อกระจายการปกครองและแบ่งหน้าที่กันทำงาน โดยมีหัวหน้าหมวด 1 คน รองหัวหน้าหมวด 1 คน เมื่อมีงานในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดต้องเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลในแต่ละหมวดของตนเอง

นอกจากนี้บ้านดงยังมีผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถืออีกหลายท่าน คือ นายตา บุญมา อดีตผู้ใหญ่บ้านที่ทำงานด้วยความเสียสละเพื่อบ้านดงมาตลอด , นายอินแก้ว เรือนปานันท์ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์และเสียสละเพื่อส่วนร่วม มีธรรมาภิบาลชาวบ้านจึงให้ความเคารพเป็นอย่างมาก , หมอวงศ์และหมอสนั่น เป็นหมอเมื่อที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและนำลูกหลานที่เจ็บป่วยมารักษา

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

บ้านดงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างสูงเพราะบรรพบุรุษเป็นเครือญาติกันเหมือนเป็นครอบครัวใหญ่ที่คอยช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมาตลอด ชาวบ้านมีความรักใคร่กัน มีการดูแลทุกข์สุขและมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เวลาทำมาหากินมีการเอามือเอาร่างกัน

2. การจัดความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม

บ้านดงมีการรวมกลุ่มทั้งที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานราชการและที่หมู่บ้านจัดตั้งขึ้นเอง เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันและนำประโยชน์จากกิจกรรมนั้นมาเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว โดยผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจะร่วมปรึกษารื้อฟื้น ร่วมวางแผน ดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3. ปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือกัน

เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้านชาวบ้านจะร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาด้วยกัน เช่น ในยามที่เกิดการสูญเสียของสมาชิกภายในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มฌาปนกิจ มีสมาชิกทุกคนร่วมสวดศพเป็นสมาชิกด้วยความเต็มใจและเมื่อพบว่าค่าใช้จ่ายในงานศพสูงเกินไปจึงมีการหาทางออกเพื่อเป็นการช่วยลดภาระของเจ้าภาพลง เช่น ช่วยกันสร้างปราสาทเองโดยไม่ต้องเสียค่าแรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานในการผลิตรวมทั้งงานประเพณีต่างๆ โดยทุกคนจะไปร่วมงานด้วยความเต็มใจและมีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน

ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน

การสร้างระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชนได้ผ่านเวทีพูดคุยปรึกษารื้อฟื้น วิเคราะห์ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น และต้องได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน จึงออกเป็นกฎระเบียบที่บังคับใช้ในหมู่บ้านได้

ระเบียบการจัดการป่าไม้

1. กรณีที่มีคนตั้งครอบครัวใหม่ อนุญาตให้ตัดได้ครั้งละไม่เกิน 3 ต้น ส่วนคนที่รื้อบ้านเก่าเพื่อสร้างบ้านใหม่ คณะกรรมการจะพิจารณาจากการทำงานเพื่อส่วนร่วมและต้องมีฐานะยากจนจริง ๆ จะอนุญาตให้ตัดไม้มาสร้างบ้านได้
2. หากใครลักลอบตัดไม้จะต้องถูกปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อต้น และนำไม้ทั้งหมดมาเก็บไว้ที่วัด ถ้าไม่ยอมจะถูกตัดออกจากความเป็นสมาชิกของหมู่บ้านและไม่ให้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำในหมู่บ้าน

ระเบียบการจัดการเหมืองฝาย

1. เจ้าของนาทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบ
2. หากเกิดกรณีลักเปิดน้ำเข้าที่นาของตนขึ้น บุคคลนั้นจะถูกกล่าวตักเตือนในที่ประชุม
3. หากครัวเรือนใดไม่ส่งสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกเหมืองฝายจะถูกปรับเงิน 100 บาท

ระเบียบงานศพ

1. หากงานศพได้มีการเลี้ยงเหล้า คนในหมู่บ้านจะไม่ไปช่วยงานเจ้าภาพ และเจ้าภาพจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกฌาปนกิจเป็นเวลา 5 ปี หากชาวบ้านที่ต้องการดื่มเหล้าต้องดื่มห่างจากบ้านที่จัดงานศพ 3 หลัง และมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายไว้

3.4 ด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี

ชาวบ้านดงนับถือศาสนาพุทธ วัดจึงเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน ทั้งการมาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ และการประชุม ซึ่งชาวบ้านจะมาพร้อมเพรียงกันทั้งชายและหญิง

ด้านความเชื่อของคนบ้านดงเนื่องจากชาวบ้านดงตั้งถิ่นฐานใกล้เขตธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมาตลอด ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์และเคารพนับถือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านดงให้อยู่เย็นเป็นสุขมาตลอด

คนในหมู่บ้านดงนับถือเจ้าพ่อทั้งหมด 8 องค์ คือ เจ้าพ่อจันทร์ตะบุรี เจ้าพ่อแก้วฆ้อง เจ้าพ่อผาแดง เจ้าพ่อผาปก เจ้าพ่อทับม่วง เจ้าพ่อข้อมือเหล็ก เจ้าพ่อโก่งกะ และเจ้าพ่อหลิงหนุ่ม

พอถึงเดือน 5 (นับตามเดือนแบบสมัยก่อน หรือตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) บ้านดงจะมีการเลี้ยงเจ้าพ่อซึ่งปฏิบัติติดต่อกันมาทุกปี โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดหมู่บ้านและทำการประชุมว่าต้องใช้ไถ่หมวดละ 5 กิโลกรัม พอถึงวันเลี้ยงมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละหมวด พอถึงเวลา 08.00 น. ผู้ใหญ่บ้านจะให้แต่ละหมวดจับสลากว่าใครจะได้เป็นหัวหมวดคนใหม่ ส่วนหัวหมวดเก่าก็จะหมดวาระหลังงานเลี้ยงเจ้าพ่อผ่านไป ส่วนคนเฒ่าคนแก่ทำหน้าที่จัดเตรียมขันที่ใช้เลี้ยงเจ้าพ่อ ขันที่ใช้เลี้ยงต้องมีทั้งหมด 11 ขัน ใส่ดอกไม้ขาวหมด มีขันใหญ่ 1 ขัน มีไถ่ 8 ตัว ไถ่สีขาว 2 ตัว ส่วนขันเล็กจะมีไถ่อยู่ขันละ 1 ตัว , ขันสี่ตะล่อ ซอชิง 1 ขัน

พอถึงเวลา 09.00 น. คนเฒ่าคนแก่จะเริ่มจ้อย ซอ ฮ่ำ หาเจ้าพ่อเพื่อเชิญมาเข้าทรง ต้องเตรียมหม้อมาไว้เพื่อให้สำหรับม้าของเจ้าพ่อกิน ถึงเวลาที่เจ้าพ่อจะมาชาวบ้านจะรู้เนื่องจากจะเริ่มมีเสียงพูดแสดงว่าเจ้าพ่อมาแล้ว คนเฒ่าจะจ้อย ซอ อย่างสนุกสนาน พอเจ้าพ่อเข้าร่างทรงก็จะขึ้นมابนหอ คนเฒ่าคนแก่จะถามเจ้าพ่อเกี่ยวกับบ้านเมืองและฝนจะตกดีหรือไม่ หลังจากนั้นใครอยากถามก็ให้นำกรวยดอกไม้ธูปเทียนมาถวาย บางคนถามว่าปีนี้จะไปคัดเลือกทหารจะได้เป็นหรือไม่ บางคนถามเรื่องลูก-สามี ที่ไปทำงานต่างประเทศ บางคนถามถึงโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บางคนขอน้ำมนต์ไปดื่มเพราะเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ พอไม่มีใครสอบถามอะไรแล้วจะมีการพ่อน้ำถวายและจะนำไถ่มาทำอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน ถือเป็นการเสร็จพิธีและแยกย้าย

กันกลับบ้าน พอถึงสงกรานต์จะมีคนนำหัวหมูไปเลี้ยงกับน้าพ่อเพราะคนที่จะออกไปทำงานต่างจังหวัดต้องมาบนเจ้าพ่อให้คุ้มครอง ส่วนคนที่ไปทำงานต่างประเทศต้องบนหมูไว้ 1 ตัว เมื่อกลับมาบ้านต้องมาเลี้ยง ส่วนคนที่ทำงานตามต่างจังหวัดจะเลี้ยงตอนต้นปีช่วงเดือนมกราคม ซึ่งประเพณีเหล่านี้ได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าประเพณีการเลี้ยงเจ้าพ่อของบ้านดงยังคงปฏิบัติกันมาอยู่แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมบ้าง จากการปฏิบัติด้วยความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพนับถือกลายมาเป็นการเลี้ยงเพื่อความสนุกสนาน เป็นการเลี้ยงฉลองเพื่อแสดงถึงความมีหน้ามีตา มีฐานะของบางคน ดังนั้นแม้ประเพณีเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันแต่ความหมายที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้นได้แปรเปลี่ยนไปตามค่านิยมและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ส่วนของงานเทศกาลต่าง ๆ ของคนบ้านดงจากเดิมที่เคยมีการเลี้ยงสุราอาหารในงานบวช , งานศพ , งานแต่งงาน จะมีการล้มหมู วัว ควาย ครั่งละหลาย ๆ ตัวเพื่อนำมาเลี้ยงชาวบ้านและญาติพี่น้องบ้านอื่นตั้งแต่วันเตรียมงานจนถึงวันเก็บ รวม 3-5 วัน ทุกงานต้องมีการเลี้ยงสุราทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และมีการเล่นการพนัน ซึ่งนอกจากเป็นการทำผิดกฎหมายแล้วยังเป็นความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระหนักของเจ้าภาพซึ่งผลของการจัดกิจกรรมที่เกินความจำเป็นกลายเป็นความฟุ่มเฟือย

หลังจากนั้นบ้านดงได้มีโอกาสทำงานวิจัยโครงการ การจัดระเบียบสังคมบ้านดง เมื่อปี พ.ศ 2545 ทำให้บ้านดงได้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมบางอย่างในงานศพ คือ การเลิกเล่นการพนัน จึงมีการจัดระเบียบสังคมของบ้านดงที่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อหรือพิธีกรรมใดใด แต่เป็นการปรับปรุงแก้ไขพร้อมสร้างค่านิยมที่ถูกต้องในชุมชนด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนบ้านดงทั้งหมด

3.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

ด้านเศรษฐกิจ

ร้อยละ 94 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมารับจ้าง ค้าขาย การลงทุนส่วนใหญ่เป็นภาคเกษตรกรรม เช่น การเลี้ยงสัตว์ การทำนาทำสวน และปัจจัยการผลิตโดยมากเป็นปัจจัยการผลิตที่ซื้อหามาภายนอกชุมชนซึ่งมีราคาแพง การจัดการผลผลิตบ้านดงไม่มีตลาดที่เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าส่วนใหญ่จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตได้ในครอบครัว การใช้แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน และแรงงานภายในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีส่วนน้อยที่ใช้การจ้างงาน การสนับสนุนขององค์กรภายนอกชุมชนยังไม่ปรากฏชัดเจน

สภาพปัญหาของชุมชน

ปัญหาสำคัญที่ชุมชนประสบอยู่คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในอดีตชาวบ้านดงมีรายได้น้อย มีการผลิตเพื่อยังชีพทำให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีและยังพอเหลือนำมาขายได้อีกด้วย แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภค และค่านิยมที่มุ่งเพื่อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอจากรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข ปัจจุบันได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้นอก 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้

สินค้าหลักของหมู่บ้าน

ครั้ง ถั่วลิสง กระเทียม

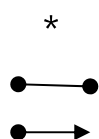
การประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักคือ 143 ครัวเรือน รองลงมาคืออาชีพค้าขาย 6 ครัวเรือน และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป 6 ครอบครัว บางครอบครัวอาจจะทำนาและรับจ้างควบคู่กันไปด้วย หรือบางครอบครัวที่มีอาชีพทำนามีการเลี้ยงวัว หมู ไก่ ด้วยเช่นกัน ส่วนผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ถั่วลิสง ,ข้าวโพด,มะเขือเทศ ซึ่งได้ผลผลิตดีพอสมควรแต่ประสบปัญหาด้านการตลาด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีอาชีพทำนามากที่สุด ส่วนประชากรวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานจะไปหางานที่ต่างจังหวัดและต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 70 ของประชากรวัยหนุ่มสาวทั้งหมด

ปฏิทินชุมชนด้านการประกอบอาชีพของคนบ้านดง

เดือน อาชีพ	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
1. เกษตรกรรม												
- ทำนา					●	—	●				*	
- ปลูกลำไย	●	—	●									
- ปลูกระเทียม	●	—	●									
- เลี้ยงสัตว์ (วัว)												*
2. หางของป่า												
- หน่อไม้									●	—	●	
- ไข่มดแดง			●	—	●					*		
- เห็ด			●	—	●							
- ผักหวาน			●	—	●							
- ครั่ง			●	—	●							*
3. รับจ้างทั่วไป												
- รับจ้างภายในชุมชน	●	—	●					●	—	●		
- โรงงานอาหารสัตว์	●											●
รับจ้างภายนอกชุมชน												
- โรงงานแปรรูปไม้	●											●
- โรงงานพลาสติก	●											●
- โรงงานเซรามิค	●											●
- รับเหมาก่อสร้าง	●	—	●					●	—	●		
4. อาชีพอื่นๆ												
- เย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป	—	●									●	→
- ค้าขาย	●											●

**หมายเหตุ

หมายถึง

ตลอดเดือน

หมายถึง

ตั้งแต่เดือน..ถึงเดือน...

การรวมกลุ่มในชุมชนบ้านดง

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

หน่วยงานสาธารณสุขได้คัดเลือกชาวบ้านให้ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยให้เข้ารับการอบรมถ่ายทอดความรู้ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ต่อจากนั้นก็จะทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านไร่ หมู่ที่ 8 ตำบลนายาง โดยมีหน้าที่ดำเนินการได้แก่ การรักษาสุขภาพอนามัยเบื้องต้นให้แก่คนในหมู่บ้าน การชั่งน้ำหนักวัดส่วนสูงเด็กก่อนวันเรียนเพื่อค้นหาเด็กที่เป็นโรคขาดสารอาหาร การสำรวจลูกน้ำยุงลายเป็นต้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดงมีทั้งหมด 14 คน ปัจจุบันมีนางทองเพ็ญ จันทร์หมุดเป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดง

กลุ่มฌาปนกิจ

กลุ่มฌาปนกิจเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลนายาง ก่อตั้งมานานแล้วตั้งแต่สมัยที่รวมอยู่กับหมู่บ้านกาดโดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน คือ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเงินค่าใช้จ่ายในงานศพของเจ้าภาพทำให้สามารถนำเงินไปจัดพิธีกรรม ชื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานพิธีฌาปนกิจ การจัดกิจกรรมมีรูปแบบวิธีการที่แน่นอน และจัดทำในลักษณะงานประจำมีการพัฒนาวิธีการทำงานของคณะกรรมการกำหนดกฎระเบียบกติกา เพื่อให้ความเหมาะสมและสะดวกในการดำเนินงานโดยการเรียกเก็บเงินเมื่อมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดจะเรียกเก็บเงินครัวเรือนละ 100 บาท ในกรณีคนในหมู่บ้านอื่นของตำบลนายางเสียชีวิตจะเรียกเก็บเงินไม่เท่ากัน เช่น 50 บาท ส่วนหมู่บ้านอื่นที่เหลือของตำบลนายางจะเรียกเก็บเงินจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 10 บาท ตั้งแต่ปี 2546 บ้านวัฒนาและบ้านใหม่วัฒนาของตำบลสบปราบได้ขอเข้าร่วมเป็นสมาชิกฌาปนกิจ โดยให้เรียกเก็บจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 20 บาท

ในกรณีมีคนในหมู่บ้านวัฒนาและหมู่บ้านใหม่วัฒนาเสียชีวิต ดังนั้นญาติผู้เสียชีวิตจะได้รับเงินทั้งหมดประมาณ 30,000 บาท นอกจากนั้นยังมีการทำบุญส่วนตัวของผู้มาร่วมงาน เรียกว่า ทำบุญสำหรับ ชาวบ้านยังได้ร่วมออกแรงด้วยความเต็มใจในการช่วยกันทำงาน เช่น การทำโรงศพ การทำดอกไม้ตกแต่งหน้าโรงศพ การทำปราสาทศพ การประกอบอาหารเลี้ยงแขก เป็นต้น โดยเชื่อว่า การช่วยเหลืองานนี้จะได้อานิสงส์และเมื่อบ้านตนเองมีงานก็จะมีคนมาช่วยงานบ้านตนเองด้วย

กลุ่มแม่บ้าน

เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสบปราบ กิจกรรมในหมู่บ้านเมื่อมีงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้านจะเป็นกลุ่มที่ทำอาหาร จัดดอกไม้ ประทานกลุ่มแม่บ้านคนปัจจุบัน คือ นางมาลี อุดกันทา มีสมาชิกเป็นแม่บ้านทั้งหมดไม่ได้ออกไปทำงานประจำนอกหมู่บ้าน ปัจจุบันแม่บ้านได้รวมตัวกันเย็บผ้าส่งโรงงานในกรุงเทพฯ การตัดเย็บเสื้อผ้านั้นจะอาศัยการถ่ายทอดวิธีการตัดเย็บจากแม่บ้านที่ตัดเป็นจะสอนให้กับคนที่ตัดไม่เป็น ทำให้เป็นการรวมกลุ่มที่อาศัยศักยภาพของคนในชุมชนเองเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

กลุ่มออมทรัพย์

การจัดกิจกรรมการออมและการกู้ยืมเงินของสมาชิก เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้าน การก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2529 เป็นการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อให้เห็นคุณค่าของการเก็บออมเงินยามมีปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ขาดกำลังทรัพย์ในการซื้ออุปกรณ์การเรียนก็สามารถกู้ยืมเงินได้ โดยเริ่มให้สมาชิกออมเงินคนละ 5 - 10 บาท เมื่อการดำเนินงานเป็นไปได้อย่างเรียบร้อยดี พอหลวงกิงแก้ว บุญมา (ผู้ใหญ่บ้านขณะนั้น) ได้เห็นประโยชน์ของการออมเงิน ประกอบกับชาวบ้านไม่มีเงินเก็บไว้ใช้เมื่อยามเจ็บป่วยหรือต้องใช้เงินในยามฉุกเฉิน ทำให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากคนฐานะดีในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ทำให้เกิดการรวมตัวตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านขึ้นมา โดยเริ่มแรกเก็บคนละ 10 บาท ขึ้นไปจนปัจจุบันเก็บคนละ 100 – 1,000 บาท เมื่อกลุ่มหนุ่มสาวที่เป็นแกนสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์เดิมออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน กลุ่มดังกล่าวจึงเล็กลงไป

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านดงมีทั้งหมด 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ของการออมและการกู้ยืมแตกต่างกันไป มีเงินหมุนเวียนประมาณ 50,000 – 1,000,000 บาท

การบริหารจัดการกองทุน มีการออมเงินเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เช่น กลุ่มออมทรัพย์จะมีการเก็บเงินเดือนละ 100 บาทต่อครอบครัว และมีการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันโดยให้สมาชิกถือหุ้นในกลุ่มได้สูงสุดคนละ 10 หุ้น โดยจะแบ่งเงินปันผลให้แก่สมาชิกในวันสิ้นปี

โครงการของหมู่บ้านประจำปี 2544-2548

1. โครงการตาชคลอง (พ.ศ. 2544)
2. โครงการศูนย์ฝึกอาชีพ สนับสนุนโดย อบต.นายาง (พ.ศ. 2545)
2. โครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็กในหมู่บ้าน (พ.ศ. 2545)
3. โครงการวิจัย “ลดเหล้าในงานศพ” (พ.ศ. 2545)
4. โครงการขุดคงค์ด้านภักยาเสพติด (พ.ศ. 2545)
5. โครงการส่งเสริมการตัดเย็บเสื้อผ้า (พ.ศ. 2548)
6. โครงการท่อน้ำจากอ่างแม่ท่ายู้ห้วยแม่กาด (พ.ศ. 2548)

โครงการส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐ เป็นเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานและเรื่องของการประกอบอาชีพ ในส่วนของโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคลอง ท่อน้ำ ถนน นั้นชุมชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่อย่างท่อน้ำทำให้สามารถส่งน้ำได้ทั่วถึงมากขึ้นและไม่รั่วซึมเหมือนที่ผ่านมา แต่ในส่วนของโครงการที่ส่งเสริมด้านอาชีพนั้นไม่เกิดผลเท่าที่ควร เนื่องจากมีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้ สอนวิธีการทำ แต่หลังจากนั้นคนที่สนใจต้องเป็นคนลงทุน หาวัสดุ อุปกรณ์ หาตลาด ทำเองทั้งหมด ชาวบ้านหลายคนประสบปัญหาขาดทุน

ในส่วนงานวิจัย “งดเหล้าในงานศพ” ถือเป็นโครงการที่สร้างสรรค์สิ่งดีดีให้เกิดขึ้นกับคนบ้านดง จากจุดเล็กๆตอนนี้นบ้านดงกลายเป็นต้นแบบของชุมชนงดเหล้าในงานศพ ซึ่งมีโครงการของ สสส.นำไปขยายผลทั้งจังหวัดลำปาง และทำให้นักวิจัยได้เรียนรู้ มีทักษะการคิดวิเคราะห์มากขึ้น ชุมชนบ้านดงกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เริ่มมีหน่วยงาน ชุมชนที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้การจัดการชุมชนเป็นระยะ

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2

ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551

ชุมชนบ้านดง ต.นายาง อ.สพปราบ ได้ดำเนินงานโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ระยะที่ 2” (ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อศึกษาสถานภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 ทีมวิจัยได้มีกระบวนการเรียนรู้และสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ในระดับหนึ่งเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 ต่อไป

4.1 ทบทวนเส้นทางการเรียนรู้ฐานวิจัยหนี้สินระยะที่ 1

โดยงานวิจัยระยะที่ 1 เป็นการนำรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินของบ้านสามขาไปใช้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านดง การดำเนินการมีการจัดเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ / เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้าน / เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล / เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน และ เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2

จากการดำเนินงานมาครบ 1 ปี ของทีมวิจัยบ้านดงเพื่อหารูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดงนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน ซึ่งได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้มาระดับหนึ่งเริ่มเห็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาจากจุดเล็กๆ เพื่อสร้างกำลังใจขยายผลสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนต่อไป ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

สถานะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิด/เพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง

จากการศึกษาสถานะหนี้สินและเส้นทางหนี้สินของบ้านดง พบว่า ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข หลังจากได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า **มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท** โดยมีแหล่งเงินกู้ภายในจำนวน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้นอกจำนวน 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้

จำนวนหนี้สินบ้านดง		16,774,362	แหล่งเงินกู้
ในหมู่บ้าน			
หมวด 1	=	3,507,500	1 ยืมจากเพื่อนบ้าน 2,500,000 - 2 กองทุนชุมชน 40,000
หมวด 2	=	4,000,177	3 กองทุนชุมชน 1,100,000 -
หมวด 3	=	3,507,500 3,057,100	4 ไร่ ค.ร. 250,000 -
หมวด 4	=	2,529,000	5 กลุ่มแม่บ้าน 13,000 -
หมวด 5	=	3,681,585	6 เงินฝาก 40,000 -
			7 กองทุน (ส่วนเด็ก) 20,000 -
			8 กลุ่มแม่บ้าน (เงินรวม) 100,000 -

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลจึงได้ทราบคนในชุมชนบ้านดงเข้าสู่วงจรหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ยอดหนี้สินที่ฟุ้งขึ้นเรื่อยๆ มีเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนดังนี้

1. ชาวบ้านไม่รู้จักตัวเอง วิ่งตามกระแสทุนนิยม นิยมความสะดวกสบายและความอยากได้อะไรก็มีเป็นพฤติกรรมเลียนแบบ เช่น การซื้อเครื่องเล่นวีซีดี โทรทัศน์สีจอแบน 25-29 นิ้ว ซึ่งมีอยู่แล้วแต่เป็นเพียงรุ่นเก่าแต่อยากได้ใหม่ เขาโฆษณาว่าเอาทีวีเก่าแลกทีวีใหม่ ผ่อนส่งเป็นรายเดือน หรือการซื้อเครื่องมือเครื่องใช้อำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงการใช้ประโยชน์สูงสุด แม้แต่การนิยมกินเลี้ยง จัดงานใหญ่โตเพื่อแสดงถึงฐานะทางการเงินของครอบครัวเจ้าภาพ รวมถึงการนิยมไปชูดทองเมืองนอก กู้เงินลงทุนไปทำงานต่างประเทศแต่พอไปแล้วไม่มีงานทำกลับมาเขาก็ไม่คืนเงินให้ หรือสมัครไปแล้วก็โดนนายหน้าโกงหลายครอบครัวติดหนี้สิน ในขณะที่รายจ่ายเพิ่มมากขึ้นในขณะที่รายได้คงเดิม บางคนรายได้เป็นรายวันไม่แน่นอน

2. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการ “หมุนหนี้” โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว เช่น การกู้เงินกลุ่มออมทรัพย์มาใช้เงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นหนี้เพิ่มให้ตนเองอย่างไม่รู้ตัว เพราะดอกเบี้ยกลุ่มออมทรัพย์แพง ร้อยละ 2 บาทต่อเดือน เงินกองทุนต้องเสียดอกเบี้ยอีก หรืออย่างถ้าครบกำหนดส่งหนี้ ธ.ก.ส ถ้าไม่มีก็ไปกู้ออมทรัพย์เพื่อส่ง ธ.ก.ส เสร็จแล้วก็กู้ ธ.ก.ส เพื่อไปใช้ออมทรัพย์หากไม่มีที่กู้ก็ไปกู้เงินนอกระบบร้อยละ 10 - 20 บาทต่อเดือนเพื่อให้ ธ.ก.ส เพราะกลัวเสียเครดิต ใช้ ธ.ก.ส แล้วกู้มาอีกแต่ต้องกู้มากกว่าเดิมเพราะดอกเบี้ยนอกระบบมันแพงทำให้หนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับคนส่วนใหญ่กู้เงินมาใช้ผิดวัตถุประสงค์ เช่น ตอนไปกู้ระบุว่ากู้เงินมาเพื่อเลี้ยงวัวกลับเอามาซื้อมอเตอร์ไซด์ ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีกต้องซื้อน้ำมัน เสียภาษี ค่าประกันรถ เป็นต้น

3. การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นแหล่งเงินทั้งในระบบและนอกระบบ กลุ่มออมทรัพย์ก็เป็นแหล่งเงินกู้ที่ใหญ่และ ธ.ก.ส ก็ปล่อยเงินมากได้ขอแค่มีคนค้ำหรือหลักทรัพย์ สมาชิก ธ.ก.ส. ในชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นตัวชี้วัดว่าหนี้สินจะต้องเพิ่มตามมาแทบทุกหลังคาเรือนเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. จะสามารถกู้เงินได้ทั้งเงินสั้นและกู้เงินระยะยาว การยื่นกู้หรือขอกู้ทำได้ง่าย ในขณะที่ชาวบ้านคิดไม่เท่าทันระบบการเงินที่ซับซ้อนของแหล่งเงินต่างๆ

4. ความจำเป็นทางด้านการศึกษาของบุตร ความคิดที่ฝังรากลึกมานานของชาวบ้านคือ การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในยุคนี้หากไม่มีเรียนก็จะไม่มีงานทำ ไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนพ่อแม่ จึงต้องหาเงินให้ลูกให้ได้ ถ้าหาไม่ได้ก็ต้องกู้ยืมเงินจากที่ต่างๆ ทำให้เป็นหนี้สินไม่จบสิ้น ซึ่งในแต่ละวันชาวบ้านต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายของบุตร ซึ่งคิดแล้วเฉลี่ยวันละ ไม่ต่ำกว่า 30 บาท(ค่าขนมวันละ 20 ,ค่ารถโดยสารในการเดินทางไปโรงเรียนประมาณ 15 บาท) ซึ่งถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายรายวันที่สูงสำหรับชาวบ้านหาเช้ากินค่ำหรือบางวันแทบไม่มีรายได้เลย จึงจำเป็นต้องไปกู้ยืมเงินทุนแหล่งต่างๆ เพื่อที่จะนำมาให้บุตรของตนเองได้มีการศึกษาที่ดีและทัดเทียมผู้อื่นในสังคม

25/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
26/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
27/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
28/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
29/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
30/12/50	ค่าเงินไปโรงเรียน	20	บาท
	จ่ายค่ากินเลี้ยง	20	บาท
	ซื้อเสื้อผ้า	3	บาท
	ค่ารถโดยสาร	5	บาท

ปัจจัยเงื่อนไขประการที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อการก่อเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง จากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วพบว่า การแก้ปัญหาพาหนะด้วยการ “หมูนहीं” เพราะจุดเริ่มไม่ได้คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว พอมีปัญหาการเงินก็นึกถึงการกู้ยืมที่ เริ่มจากจำนวนน้อยแล้วก็มากขึ้นๆ ในระหว่างที่มีหนี้สิน ก็ไม่มีการจัดการหนี้สินอย่างเหมาะสม ไม่ได้คิดหาวิธีการในการจัดการหนี้สินล่วงหน้า ว่าต้องใช้กี่เดือน เป็นเงินเท่าไร จะหาที่ไหนมาใช้หนี้ โดยที่ให้หมดภาระหนี้สินให้เร็วที่สุด ส่วนใหญ่วิธีที่ใช้กันคือ พอจะถึงเวลาที่ต้องใช้คืนก็วิ่งไปยืมสถาบันการเงิน กลุ่มการเงินในชุมชน เครือญาติ เพื่อนฝูง เป็นหนี้สินพัวพันทั้งในระบบและนอกระบบ ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนเลี้ยงปากเลี้ยงท้องควบคู่ไปกับภาระหนี้สินยาวนานหลายสิบปี

จากข้อมูลสภาวะหนี้สินและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของคนในชุมชนบ้านดง นำไปสู่การหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน โดยพยายามนำข้อมูลจากการสรุปบัญชีครัวเรือนมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ซึ่งบ้านดงก็ทำได้ดีในระดับหนึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมอื่นๆ ที่จะตามมา โดยมองในด้านค่าใช้จ่ายที่ราคาถูกหรือราคาต่ำขึ้นไปหาราคาสูงหรือแพง คือ ผัก ไข่ เนื้อ มีรายจ่ายไม่สูงมากเมื่อเทียบกับหมวดอื่นแต่ก็เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปสู่กิจกรรมได้เร็ว เช่น การปลูกผัก การลดค่าใช้จ่ายในการซื้อ หรือบางคนถึงกับเลิกพฤติกรรมบริโภคไปเลยก็มี เช่น ผักชีเมื่อก่อนเคยใส่หลังจากเห็นข้อมูลค่าใช้จ่ายผักชีรวมเป็นรายปีมีตัวเลขมูลค่าถึงพันกว่าบาท จึงคิดว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่น่าจะสูญเสียถ้าไม่ใส่ผักชีอาหารก็ยังกินได้และอร่อยเหมือนเดิม

มีการปรับพฤติกรรมการซื้อของโดยมีการวิเคราะห์ก่อนซื้อมากขึ้นพิจารณาว่าสิ่งไหนจำเป็นไม่จำเป็นหรือซื้ออย่างไรถึงจะคุ้ม เช่น เมื่อก่อนมีการซื้อไข่ที่ละใบ เมื่อเห็นข้อมูลค่าไข่ที่ละใบแพงกว่าถ้าซื้อทีเดียวครั้งละ 10 ใบจะถูกกว่า ถึงแม้มันจะไม่เป็นค่าใช้จ่ายที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้มากแต่ก็ยังดีกว่าไม่ทำอะไรเลย แม้ว่ารายได้ไม่เพิ่มแต่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลดลงก็จะทำให้เงินออมเพิ่มขึ้นซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวิธีการจัดการหนี้สินของบุคคลในบ้านดง

กิจกรรมที่ทีมพื้นที่ได้ลงทำซึ่งเป็นกิจกรรมที่ค่อยๆ ทำจากคนกลุ่มเล็กๆ ก่อนหน้านั้นก็คือกลุ่มออมทรัพย์ โดยทีมหวังเพื่อให้กลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยปรับโครงสร้างหนี้สินของคนในชุมชนบ้านดง ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ที่ทีมได้สร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้คนที่เป็นหนี้สามารถบรรเทาหนี้ ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย รวมทั้งการช่วยเหลือกันภายในชุมชนไม่ต้องให้คนที่เป็นหนี้ไปกู้แหล่งเงินกู้ที่อื่นซึ่งไม่เหมือนกับกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่ในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มเพราะกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นมาไม่มีการเก็บดอกเบี้ยสำหรับผู้ขอกู้ ไม่คืนดอกเบี้ยให้สำหรับผู้ออม เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งมาเพื่อช่วยเหลือกัน

ทีมวิจัยเองก็ยังหวังว่าในอนาคตหากกลุ่มออมทรัพย์นี้ได้มีเงินหมุนเวียนมากขึ้น คนออมมากขึ้น คนกู้มากขึ้นก็จะส่งผลกระทบไปยังกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 3 กลุ่มที่มีอยู่ในชุมชนให้ปรับดอกเบี้ยลดลง เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนจริง ๆ เหมือนกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ และอีกกิจกรรมหนึ่งที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือคนในชุมชนให้สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้ คือ การจัดตั้งร้านค้าชุมชน

ผลการดำเนินงานใน 1 ปี ทำให้ได้ทีมพื้นที่และสมาชิกบ้านดงได้ทราบสภาพและสถานะหนี้สิน ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชน ตลอดจนเริ่มเกิดรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินในระดับครัวเรือนและขยายสู่ในระดับชุมชนในที่สุด แต่ทีมพื้นที่ยังคิดว่ายังอ่อนทักษะในเรื่องของการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งอยากให้สมาชิกทุกคนสามารถแตกยอดกระบวนการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นให้หลากหลายขึ้น อาจไม่ใช่เพียงแค่การปลูกผัก หรือลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบางตัว คิดว่าน่าจะมีกิจกรรมรูปแบบอื่นที่จะมาเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การคิดวิเคราะห์แสดงความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการหนี้สินบ้านดงต่อไป จึงได้มีการวางแผนกิจกรรมในการดำเนินงานช่วงต่อไปที่จะขยายงานสู่คนทั้งชุมชนเพื่อที่จะนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ได้จากคนกลุ่มหนึ่งมาใช้ประโยชน์ต่อคนในชุมชนเพื่อปรับโครงสร้างหนี้สินของคนในชุมชนให้ได้ในที่สุด

กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนบ้านดงนั้นในระยะที่ 1 สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ระดับหนึ่ง ซึ่งในระยะแรกถือว่าการเรียนรู้ในระดับครัวเรือน เน้นให้เกิดบุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมจากการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน และจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนได้นำไปสู่แนวทางการจัดการปัญหาหนี้สินตามความเหมาะสมที่ทางชุมชนเห็นร่วมกันในการทำงานวิจัยระยะที่ 2 ต่อไปภายใต้วัตถุประสงค์ คำถามวิจัยชุดเดิม โดยแนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2 ที่ทางทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนวางไว้ คือ กิจกรรมการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนที่ยังคงดำเนินการอยู่ / กิจกรรมการจัดตั้งร้านค้าชุมชนและการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ซึ่งล้วนเป็นผลจากการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนของชุมชนบ้านดง

4.2 รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน....งานวิจัยหนี้สินระยะที่ 2..

โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ต.นาายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง ระยะที่ 2 ” ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2550 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2551 (1 ปี 3 เดือน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและสถานะหนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

กิจกรรมในระยะที่ 2 เน้นกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และการหารูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน โดยให้น้ำหนักของการดำเนินงาน อยู่กับการดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินงานในระยะนี้ คือ เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองให้เข้มข้นขึ้นและขยายสู่ครัวเรือนอื่น ๆ , ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการจัดการหนี้สินของชุมชนที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่ และเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนร่วมกับทีมวิจัย และได้รูปแบบของการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดของชุมชนบ้านดง

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ระยะที่ 2” เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้เข้มข้นขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเชิงบูรณาการให้เกิดขึ้นทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยมีการดำเนินงาน คือ การทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน , การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สินและวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน , การดำเนินการตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน จากนั้นสรุปบทเรียนจากการดำเนินงานและนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน

ทีมวิจัยบ้านดงจึงได้ร่วมกันขับเคลื่อนงานต่อไปเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งผลการดำเนินงานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.1 การทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชน

ก่อนเริ่มดำเนินงานในระยะที่ 2 ทีมวิจัยได้ทบทวนรูปแบบและวิธีการในการจัดการหนี้สินของชุมชนและเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการดำเนินงานต่อไป ทีมวิจัยได้ช่วยกันทบทวนสถานะหนี้สินของคนบ้านดง โดยวิเคราะห์เลือกสาเหตุของการเป็นหนี้หลักๆ 3 ประเด็น คือ การศึกษา ค่านิยม และการลงทุน โดยพยายามหาทางแก้ไข ดังนี้

ในส่วนของการศึกษา ภายในครอบครัวและในโรงเรียนระดับประถมศึกษาไม่มีปัญหาสามารถจัดการได้ระดับหนึ่ง เช่น ร่วมคิดการจัดตั้งสหกรณ์ในโรงเรียนระดับประถม ลดค่าใช้จ่ายขนมของลูกในแต่ละวัน และขอสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.ให้จัดงบประมาณอาหารกลางวันเด็กเพื่อภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง แต่ในระดับมัธยมไม่สามารถเข้าไปจัดการได้ เพราะเป็นนโยบายของโรงเรียน เด็กที่จบ ม.3 ก็ไปเรียนต่อในเมือง ต้องเสียค่ารถ และการไปเรียนต่อโรงเรียนระดับจังหวัดทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

เรื่องของค่านิยม ทีมวิจัยพยายามเปลี่ยนวิธีคิดของคนในชุมชนให้รู้จักตนเองโดยการชวนทำบัญชีครัวเรือนและสำรวจหนี้สิน , คำนวณมูลค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและภาพรวมหนี้สินในเวทีประชุมการคืนข้อมูลของร้านค้าก็ใช้วิธีปากต่อปาก โดยใช้การศึกษาข้อมูลจากร้านอื่นแล้วนำมาเปรียบเทียบให้คนในชุมชนดู การขยายแนวคิดด้วยการสื่อสารแบบปากต่อปากในกลุ่มทำงานต่างๆ เช่น กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มรับจ้างด้วยกัน ผลของการเปลี่ยนแปลงเห็นได้จากการลดไปตลาดนัดน้อยลงเพราะคนรู้คุณค่าของเงินมากขึ้นเริ่มตระหนักถึงค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ดูจากการลดการกู้เงิน การลดการซื้อเงินผ่อน เป็นต้น

อีกส่วนเรื่องของการลงทุน ในที่นี้หมายถึงการลงทุนเพื่อไปทำงานเมืองนอก ไม่ใช่การลงทุนเพื่อการเกษตรอย่างชุมชนอื่น เพราะบ้านดงมีคนไปทำงานเมืองนอกหลายคน ซึ่งบางครอบครัวจุดเริ่มต้นหนี้สินก็เริ่มจากการที่หัวหน้าครอบครัวต้องกู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการได้ไปทำงานเมืองนอก พอไปทำงานก็ไม่ได้สามารถเก็บเงินตั้งตัวได้ สุดท้ายก็กลับมาอยู่บ้านพร้อมหนี้สินก้อนโต บางคนเป็นแบบนี้อยู่สองสามครั้งยังไม่กลัว ทำให้ภาระหนี้สินพอกพูนขึ้นเรื่อยๆ

4.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน/วิธีการในการจัดการหนี้สิน และวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

มีการทบทวนการทำบัญชีครัวเรือนถึงเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว ข้อมูลบางตัวอาจนำไปสู่การเพิ่มรายได้ และรู้จักตัวเอง และนำไปสู่การหลุดพ้นจากหนี้สิน ที่มิวิจยวางเป้าหมายว่าอยากเห็นคนในชุมชนมีความพยายามลดรายจ่ายจากเดิมที่ใช้จ่ายแบบ สู้ๆสู้ๆ หันมาใช้จ่ายแบบประหยัดและอยู่อย่างแบบพอเพียง

ตอนนี้คนที่ทำบัญชีครัวเรือนอย่างสม่ำเสมออยู่ที่ 30 ครัวเรือน (จากเดิม 50 คน) อีก 20 คนที่หายไปเพราะเห็นรายจ่ายแล้วใจอ่อน ถอนตัวออกไป , ทำไปแล้วที่มิวิจยประเมินว่าไม่มีการ เปลี่ยนพฤติกรรม คือ จดอย่างเดียวไม่นำข้อมูลมาวิเคราะห์และทัศนคติไม่เปลี่ยน คือ รอให้แต่ คนนอกมาช่วย

ที่มิวิจยจึงได้ชี้แจงทำความเข้าใจว่าในระยะที่ 1 ที่มิวิจยได้ให้ความสำคัญกับการทำ บัญชีครัวเรือนอย่างเข้มข้น เพราะต้องการให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง และรู้จักลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส และให้ความรู้แก่คนในครอบครัวของตนและบุคคลอื่นวิธีการทำบัญชีครัวเรือน อยากเห็นคนในชุมชนมีความพยายามลดรายจ่ายจากเดิมที่ใช้จ่ายแบบสู้ๆสู้ๆ หันมาใช้จ่าย แบบประหยัดและอยู่อย่างพอเพียง โดยเริ่มจากการแจกสมุดให้สมาชิกเพื่อบันทึกค่าใช้จ่ายของ ตน บางคนก็ทำถูก บางคนก็ทำผิด จึงทำแบบฟอร์มใหม่ขึ้นมาเป็นหมวดหมู่ ทำให้สมาชิกเข้าใจ สามารถจดบันทึกรายรับรายจ่ายได้และง่ายต่อการรวบรวมข้อมูลตัวเลข

ทุกสิ้นเดือนก็นำมาสรุปดูรายจ่ายเห็นข้อมูลว่าหมวดอาหารและการศึกษาของลูกและ หมวดหนี้สินมีค่าใช้จ่ายสูง จึงมานั่งคุยกันทั้งในกลุ่มและในครัวเรือนของตน ว่าเราจะลดรายจ่าย ได้อย่างไร ในที่ประชุมบอกว่าอันดับแรกเราต้องปลูกผักสวนครัวไว้กินเองและจากนั้นให้สมาชิก ที่ทำบัญชีครัวเรือนนำข้อมูลแลกเปลี่ยนในชุมชนเช่นไปคุยตามงานปอย ไปคุยตามทุ่งนา(ไปเลี้ยง วัว) โดยเฉพาะกลุ่มเลี้ยงวัวทุ่งน้ำมูลมีความคิดคล้ายๆกันเห็นว่าการทำบัญชีครัวเรือนมีประโยชน์ ต่อครอบครัว และมีการบอกต่อ “เหมือนไฟไหม้ขอน” สู่เพื่อนบ้าน เครือญาติ

แต่การทำบัญชีครัวเรือนในระยะที่ 2 นั้นจะไม่ได้เน้นหนักแล้ว ให้เป็นการนำไปใช้ใน ระดับบุคคลและครอบครัว เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้ประมาณตนตามฐานะและบางคนสามารถนำ ข้อมูลมาวิเคราะห์จัดการการใช้จ่ายและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองและครอบครัวได้ดี

ในช่วงของการทำงานที่มิวิจยเจอปัญหาอุปสรรคบ้าง เช่น ชาวบ้านย้อนถามที่มิวิจยว่า เราจ่ายไม่จ่ายมันอยู่ที่เรา บางคนก็บอกรู้แล้วแต่ไม่จขี้เกียจ บางคนก็รู้แล้วไม่ปฏิบัติ บางคนก็ จดแล้วเห็นรายจ่ายเลยท้อ เลิกทำ และบางคนบอกว่าทำไปไม่ได้อะไร บางคนดูพฤติกรรมของ ที่มิวิจยแล้วนิทานบอกว่าขี้เหนียว แสดงว่าเขายังไม่เข้าใจ

ซึ่งในช่วงแรกการทำความเข้าใจ/การเปลี่ยนทัศนคติยังไม่ดีเท่าที่ควร หลายคนยังติดัง ไม่ยอมรับไม่เปิดใจ บางคนยังติดเรื่องเดิมที่จะมาไถ่ถอนหนี้ให้แนวทางการแก้ไข ทีมวิจัยต้องคุยให้เขาฟังก่อนว่าจะแก้ไขปัญหามันในหมู่บ้านอย่างไร ในเวทีประชุมมีการอธิบายว่าโครงการเป็นมาอย่างไร ในส่วนตัวทีมเองต้องทำให้ชาวบ้านเห็นตัวอย่างว่าเราไม่ได้ทำอย่างที่คนบางกลุ่มคิด

ปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนยังคงมีการทำบัญชีครัวเรือนอยู่ เรียกได้ว่าอาจเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจในแต่ละวันเลยทีเดียว แต่ไม่มีรูปแบบตายตัว ใครถนัดจดแบบไหนก็ให้จดได้เลย ใครยังจะใช้ฟอร์มเดิม หรือใครจะจดลงสมุดของตนเองก็ทำได้ แต่จดแล้วต้องเอามาคุยในครอบครัว และเอาข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขต่อ การแลกเปลี่ยนก็ไม่ได้กำหนดเวลาตายตัว อาศัยความสะดวกและเหมาะสม ซึ่งช่วงก่อนนี้เป็นช่วงที่มีของป่าออกมาก และต่อเนื่องมาถึงช่วงทำนาทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยสะดวกมานั่งพูดคุยกันเหมือนเคย แต่อาศัยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ชาวบ้านรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัดและรู้คุณค่าของเงินมากขึ้น

● ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน

บางคนเห็นข้อมูลแล้วก็ปรับลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้เอง เมื่อก่อนคนในครอบครัวเคยซื้อหมู ซื้อผักกินแต่พอมาทำบัญชีครัวเรือนแล้วเห็นว่าบางอย่างเราก็ปลูกเองได้และเมื่อก่อนนี้เคยกินหมู กินเนื้อ อาทิตย์ละ 3-4 วันก็ลดมาอาทิตย์ละ 1 วัน ก็ไม่เห็นว่าจะแตกต่างกันตรงไหน อย่างครอบครัวคนอื่นที่ไม่ทำบัญชี พอมาเห็นตัวอย่างเขาก็ทำตามและบอกว่าลดรายจ่ายได้เยอะจริงๆ เช่น คนที่เคยไปตลาดนัดเราก็บอกว่าถ้าออกจากบ้านไปมีแต่รายจ่ายยิ่งไปตลาดนัดเห็นอะไรอยากซื้อไปหมดไม่เชื่อลองจดบันทึกดูหลังจากนั้นเขาก็มาบอกว่ามันใช้อย่างที่เราพูดจริงๆ หรือบางคนเกิดความตระหนักและรู้จักวิเคราะห์ข้อมูลอย่าง นางสมพร อุดกันทา เป็นหนึ่งคนที่ทำบัญชีครัวเรือนกับทีมวิจัยมาตลอด พอจดทุกวันๆ นายทีม อุดกันทา สามี่เห็นข้อมูลค่าใช้จ่ายเรื่องการศึกษาของลูกมีการวิเคราะห์ข้อมูลจึงมาปรึกษาลุงอื่นแล้วว่า “เราจะลดรายจ่ายได้อย่างไร จริงๆ แล้วเราจ้างลูกไปเรียนหนังสือเหอะ เราจะแก้อย่างไร” ซึ่งในเรื่องของค่าใช้จ่ายในการศึกษายังคงเป็นเรื่องที่ทางชุมชนบ้านดงก็ยังไม่สามารถหาทางออกได้

ผลจากการที่คนบ้านดงทำบัญชีครัวเรือน ประกอบกับทางอำเภอได้ให้ความสำคัญกับการจดยารับรายจ่าย คือ ในเรื่องของการช่วยเหลือคนที่ขึ้นทะเบียนคนจน ทางอำเภอแจ้งว่าการพิจารณาช่วยเหลือนั้น ถ้าครอบครัวใดทำบัญชีครัวเรือนจดยารับรายจ่ายอาจจะได้รับพิจารณา มากกว่าคนที่ไม่ได้ทำบัญชีครัวเรือน และทางอำเภอจะได้สามารถทราบรายรับรายจ่ายว่าไปทางใดบ้าง และจะเหมาะสมที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทางกรมมากน้อยเพียงใด เรียกได้ว่าการทำบัญชีครัวเรือนเป็นข้อมูลสำคัญต่อการรับการสนับสนุนโครงการจากทางอำเภอ

หลายคนเกิดเห็นข้อมูลแล้วนำไปสู่การจัดการหนี้สินในครอบครัวได้ แต่เป็นในกรณีที่หนี้สินไม่เยอะและพอมีทางออกให้กับตนเองได้ เช่น

นางจันทร์ทิพย์ อุดกันทา

กู้เงินกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเพื่อส่งลูกไปทำงานเมืองนอกจำนวน 10,000 บาท พอมาร่วมทำบุญชี้คร้วเรือนเห็นข้อมูลดอกเบี้ยที่ตัวเองต้องจ่ายไป ก็เลยหาทางออกโดยการกู้เงินกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรจำนวน 1,000 บาท รีบเอาไปใช้ก่อนหนึ่งงวด พอกลุ่มออมทรัพย์อื่นเห็นบอกว่าทำไมรีบเอาใช้ยังไม่ถึงเวลาเลย ชาวบ้านก็บอกว่าเอามาจากไหน กลุ่มอื่นเห็นชาวบ้านมีที่พึ่งจึงเริ่มลดดอกเบี้ยลงเพราะเกรงว่าต่อไปสมาชิกอาจจะออกไปอยู่กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรแทน ปัจจุบันไม่มีหนี้กับกลุ่มไหนแล้วแต่เป็นสมาชิกออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร

นางหงษ์ เทพอด

เคยกู้เงิน ธ.ก.ส มาซื้อที่นา จำนวน 30,000 บาท ระยะเวลา 5 ปี พอทำบุญชี้คร้วเรือนทำให้เห็นรายได้จากการขายของป่าโดยเฉพาะผักหวาน ที่สร้างรายได้จำนวนมาก จึงจัดการเงินภายในครอบครัวจนสามารถใช้หนี้ ธ.ก.ส ได้ภายใน 2 ปี ตอนนี้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรเพื่อออมเงินอย่างเดียวและไม่มีการกู้เงินอีกเลย

นางเอียง อุดกันทา

เข้าร่วมทำบุญชี้คร้วเรือน มีการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่ดีขึ้น เมื่อก่อนใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ตอนนี้ประหยัดขึ้นมาก รู้จักไปหาของป่ามาทำอาหารกิน จัดงานบวชให้ลูกชายก็ไม่ได้เลี้ยงใหญ่โต เลี้ยงแบบอาหารพื้นบ้านใช้ของที่หาได้ในชุมชน เมื่อก่อนเคยเป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน ประมาณ 10,000 บาท ต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน พอได้ทำบุญชี้คร้วเรือนเห็นข้อมูลว่าแต่ละปีเสียดอกเบี้ยแพงและได้พูดคุยกับทีมวิจัยตลอด จึงได้มากู้เงินกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรไปใช้หนี้กลุ่มออมทรัพย์เดิม ตอนนี้นำหนี้หมดแล้ว มีแต่เงินออมกับกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรอย่างเดียว

นางพัชรินทร์ เรือนทิ

อยู่บ้านติดกับพี่เล็ก นางรัตนารณ์ เทพอด ทีมวิจัยบ้านดงและเป็นคนขายของร้านค้าชุมชน ทำให้ได้มาแวะเวียนพูดคุยที่ร้านค้าชุมชนเป็นประจำ นางรัตนารณ์ ก็พยายามชวนคุยตลอดและสอนให้รู้จักประหยัด ปลูกผักไว้กินเองบ้าง ปัจจุบันนางพัชรินทร์ เริ่มนำเอาสิ่งที่ดีที่ได้ฟังมาไปปรับใช้ เลิกไปตลาดนัก ปลูกผักกินเองไม่ต้องซื้อ กู้เงินน้อยลงและเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อออมเงินให้ลูกต่อไป

นายโอเล่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

แกนนำเยาวชนชนบ้านดง มีความคิดว่าจะใช้รถจักรยานไปโรงเรียนเพราะค่าน้ำมันแพงขึ้น ค่ารถประจำเดือนก็ขยับราคาเพิ่มตาม ทำให้อยากประหยัดค่าใช้จ่ายให้พ่อแม่ นอกจากนี้ นายโอเล่ ยังสนับสนุนให้เยาวชนร่วมกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยชักชวนเยาวชนบ้านดงมาร่วมทำฝายชะลอน้ำกับทางแกนนำชุมชน

กลุ่มก๊อดอามี

กลุ่มก๊อดอามี ที่เคยตั้งวงตี๋มเหล้ากันเป็นประจำทุกเย็น ก็ยังคงปฏิบัติเหมือนเดิมแต่เปลี่ยนจากเหล้า 40 ดีกรี ซึ่งมีราคาขยับสูงขึ้นเป็นขวดละ 85 บาท ก็เปลี่ยนมาเป็นตี๋มเหล้า ส.ร.ก ราคา 55 บาท แม้ว่าพฤติกรรมการตี๋มไม่ได้เปลี่ยนไปแต่ก็มีคนตระหนักเรื่องของค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น และจากการที่พี่ตั๋ย หรือนางนิลภา แสนวงศ์ หนึ่งในสมาชิกกลุ่มและเป็นเพื่อนกับนางวิไลวรรณ เทพอุด ทิมวิชัยบ้านดง ได้ชักชวนเพื่อนๆ ให้ทำบัญชีครัวเรือน แต่เสียงส่วนใหญ่บอกว่าขี้เกียจทำ แต่มีหลายคนหันไปปลูกผักสวนครัวไปกินเองไม่ซื้อเหมือนเมื่อก่อนแล้ว

นอกจากนี้จากการทำบัญชีครัวเรือนของคนบ้านดง ทำให้ทางอำเภอเกิดความสนใจและใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาให้ความช่วยเหลือจากทางอำเภอ คือ ถ้าครอบครัวที่บันทึกบัญชีครัวเรือนนั้นก็จะได้รับการพิจารณาประกอบกับครอบครัวยากจนและทางอำเภอจะให้การช่วยเหลือ

4.2.3 การดำเนินงานตามแนวทางในการจัดการหนี้สินที่ทีมพื้นที่และสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกัน

มีการดำเนินการ 3 กิจกรรมหลักที่ต่อเนื่องมาจากการทำงานวิจัยระยะที่ 1 คือ กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาหาร ร้านค้าชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งแต่ละกิจกรรมก็มีการเคลื่อนไหวกันไปได้ด้วยดี ดังนี้

● กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาหาร

จากข้อมูลในบัญชีครัวเรือนแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการออมของชาวบ้านบ้านดงมีน้อยมากซึ่งโดยเฉลี่ยมียอดเงินออม 20 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือนแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนยังขาดจิตสำนึกและพฤติกรรมการออมเงิน ส่วนใหญ่คิดเพียงว่าการลดรายจ่ายและการหารายได้เพิ่มคือการแก้ไขปัญหานี้สิน แต่มองข้ามการออมซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินในครัวเรือนได้เช่นกัน ประกอบกับข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในเรื่องของการชำระหนี้กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 2 ต่อเดือน (รวมร้อยละ 24 ต่อปี) ทำให้ชาวบ้านหลายคนได้รับความเดือนร้อน

จากสถานการณ์ดังกล่าวทีมวิจัยจึงคิดริเริ่มตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาหาร” ขึ้น ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2549 ปัจจุบันมีเงินอยู่ประมาณ 5,000 บาท โดยมีสมาชิกเป็นคนที่ทำบัญชีครัวเรือน 27 คน กิจกรรมของกลุ่มมีการปล่อยกู้และออมเงินโดยไม่มีคิดดอกเบี้ย เป็นกิจกรรมที่มุ่งช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือนร้อนอย่างแท้จริงไม่ได้หวังผลประโยชน์ส่วนตนและเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน

ในแผนงานระยะต่อไป กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรน่าจะเป็นประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้สินของชาวบ้าน โดยทีมวิจัยเห็นว่ากิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรยังขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ จึงอยากให้กิจกรรมนี้เป็นตัวหนึ่งที่จะเชื่อมร้อยคนในชุมชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการหนี้สินต่อไป

วัตถุประสงค์

- เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักการออมแก่คนในชุมชน
- เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน
- เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการหนี้สินในชุมชน

การดำเนินงาน

กลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านดงมีอยู่เดิม 3 กลุ่ม เรียกกันติดปากว่า กลุ่ม 1,2,3 ซึ่งเน้นเอากำไรจากการปล่อยกู้ ทำให้ทีมวิจัยและแกนนำบางคนเห็นว่าน่าจะมีกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกอย่างแท้จริง กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรเกิดจากการได้เห็นข้อมูลในบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรายจ่ายรายเดือนของแต่ละครอบครัว ซึ่งทางทีมวิจัยไม่สามารถเข้าไปจัดการกลุ่มออมทรัพย์ที่มีดอกเบี้ยแพงเพราะเป็นการบริหารของคณะกรรมการของแต่ละกลุ่มในชุมชน และทีมวิจัยไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้

ทางทีมวิจัยและสมาชิกคนที่ทำบัญชีครัวเรือนจึงจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นทางเลือกที่ดีในการแก้ไขปัญหาดอกเบี้ยแพงในชุมชน เรียกว่า “กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร” เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2550

ช่วงที่เริ่มพูดคุยตั้งกลุ่มมีสมาชิก 30 คน เริ่มจากคนทำบัญชีครัวเรือนก่อน แรกเริ่มกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรมีเงินก่อตั้งเป็นเงินสมทบจากเงินโครงการงดเหล้าเข้าพรรษา 4,000 บาท มีการแลกเปลี่ยนจากการพูดคุยกันก่อนถึงรูปแบบและโครงสร้างกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นรูปแบบไหน แต่ยังไม่มีความตอบแทนให้กรรมการที่ดูแลซึ่งจะคอยทำงานหมุนเวียนกันไป 2 คน/ปี

พอทำงานไประยะหนึ่ง ทีมวิจัยได้ประชุมสมาชิกเพื่อหาโครงสร้างการบริหารจัดการให้เป็นระบบชัดเจน และเน้นย้ำวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้ทุกคนเข้าใจทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มไปในทางเดียวกัน จากการหารือได้ตั้งคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรขึ้น ดังนี้

นายสนั่น	เทพอุด	ประธาน
นายพรชัย	อุดกันทา	รองประธาน
นายจรัญ	ชุ่มธิ	เหรัญญิก
นางสมหมาย	อ่อนหวาน	เลขานุการ
นางชนาภา	แสนวงศ์	ผู้ช่วยเลขานุการ

นางผ่องใส	มะลิวันเครือ	กรรมการ
นายอินแก้ว	เรือนปานนท์	ที่ปรึกษา
นางวิไลวรรณ	เทพอุด	ที่ปรึกษา
นายหลาน	วงศ์กา	ที่ปรึกษา

ต่อมาได้ตั้งกฎระเบียบของกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนเป็นระยะ หลังจากการสรุปงาน อย่างวงเงินปล่อยกู้ก็ปรับเปลี่ยนจากเดิมเพราะมีเสียงสะท้อนจากชาวบ้านว่าไม่พอ ซึ่งการรับฟังเสียงของสมาชิกกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญเพราะกลุ่มออมทรัพย์ตั้งขึ้นเพื่อให้เป็นกลุ่มของคนบ้านดงอย่างแท้จริง

1. ระเบียบการกู้เงิน

- ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน
- เมื่อสมาชิกกู้เงินของกลุ่มต้องกู้เพื่อไปชำระหนี้ของกลุ่มที่มีดอกเบี้ยแพงและกู้ไปใช้ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นและต้องมีการทำหนังสือสัญญาทุกครั้ง
- การปล่อยเงินกู้สมาชิกสามารถกู้เงินได้วงเงิน 5,000 บาท/คน (ปรับขึ้นจากเดิม 3,000 บาท/คน)
- ในกรณีที่มีการกู้เงินเพื่อนำไปรักษาพยาบาลคนในครอบครัวที่เจ็บป่วยหรือนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในงานศพ มีสองแนวทาง คือ ถ้ากู้ระยะสั้น 15 วันจะไม่คิดดอกเบี้ย โดยไม่จำกัดวงเงินให้กู้ และถ้ากู้หนึ่งเดือนขึ้นไปคิดดอกเบี้ยร้อยละหนึ่ง บาทต่อเดือน
- เมื่อสมาชิกกู้เงินไปครบหนึ่งปีต้องนำเงินต้นมาคืนรวมทั้งดอกเบี้ย
- เมื่อกู้เงินสมาชิกต้องนำดอกเบี้ยมาส่งที่บ้านคณะกรรมการทุกเดือน

2. ระเบียบการออมเงิน

- สมาชิกแต่ละครอบครัวสามารถออมเงินได้ไม่เกิน 2,000 บาท/เดือน มีข้อแม้ว่า ถ้าหากสมาชิกขาดส่ง 3 เดือนขึ้นไปจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกและถูกยึดเงินออม
- กำหนดการส่งเงินออมทุกวันที่ 1-10 ของทุกเดือน ส่งที่บ้านคณะกรรมการ และต้องส่งเงินต้นทุกปี

3. สวัสดิการ

- เมื่อสมาชิกนอนโรงพยาบาลสามารถเบิกเงินคืนละ 50/วัน เบิกได้ปีละ 5 ครั้ง

ผลการดำเนินงาน

เมื่อดำเนินการปล่อยกู้และการระดมเงินออมแล้วที่มิได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งมองเห็นการกู้เงินของสมาชิกนั้นส่วนใหญ่นำไปใช้หนี้กลุ่มที่มีดอกเบี้ยแพงในหมู่บ้าน ส่วนเงินออมของสมาชิกไม่เพียงพอต่อการกู้ ดังนั้นจำเป็นต้องเพิ่มเงินออมและเปิดรับสมาชิกที่สนใจเข้ามา

ปัจจุบันมีสมาชิกและเงินออมเพิ่มขึ้น เดิมมีสมาชิก 29 คน ออมเงินจำนวน 580 บาท/เดือน ปัจจุบัน(ปี 2551) มีสมาชิก 71 คน ออมเงินจำนวน 6,550 บาท/เดือน

ในเรื่องของกลุ่มออมทรัพย์ตอนนี้ก็มีการดำเนินกิจกรรมกันอยู่ ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน ให้มีเงินออม หลังจากที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดผลพลอยได้ คือ การคนอำนาจกลุ่มการเงินอื่นๆในหมู่บ้านให้ลดดอกเบี้ยลง กลุ่มเงินออมต่างๆในชุมชนที่มีดอกเบี้ยแพงเห็นว่า กลุ่มที่ตั้งขึ้นมาใหม่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาททลัวจะปล่อยเงินกู้ไม่ได้ จึงยอมลดดอกเบี้ยเงินกู้ตามกลุ่มออมทรัพย์ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ ตอนนี้กลุ่มออมทรัพย์อื่นๆได้มีการลดดอกเบี้ยเหลือเพียงร้อยละ 1 เท่ากับกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร

ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างกลุ่มออมทรัพย์เก่ากับกลุ่มออมทรัพย์ใหม่ คือ กลุ่มออมทรัพย์เก่าจะมีกรรมการที่กำหนดตายตัว ส่วนกลุ่มออมทรัพย์ใหม่จะให้มีการเวียนเปลี่ยนกันเป็นตามวาระ และที่สำคัญไม่ได้มุ่งเอากำไรไม่ได้เน้นการ “ค้าเงิน” แต่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชนด้วยตนเอง โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความเสียสละและมีจิตสาธารณะและการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก

สิ่งที่เื้อต่อการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร

1. การยืนยันวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ได้หวังเอากำไร จึงได้เกาะเกี่ยวคนในชุมชนได้ระดับหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ “กลุ่มของเรา” ประกอบกับสถานการณ์กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนที่มีการเรียกดอกเบี้ยสูง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เจอปัญหาและเริ่มหันมาร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

2. การทำงานที่โปร่งใสมีการตรวจสอบได้ โดยมีการชี้แจงผลการดำเนินงานทุก 3 เดือน ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ชี้แจงว่ามีสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างไร มีสถานการณ์เงินออมและการดำเนินงานเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งเมื่อมีการชี้แจงในเวทีที่มีเสียงสะท้อนว่า เป็นเรื่องดี จะได้ช่วยเหลือกัน เป็นการช่วยกันประหยัดเงินไปได้เยอะ

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน/การแก้ไขหาทางออก

1. ช่วงแรกมีปัญหาเรื่องของการติดตามการชำระหนี้ เพราะยังไม่มีโครงสร้างการบริหารจัดการ แต่หลังจากมีการแต่งตั้งคณะกรรมการดูแลโดยตรง การจัดการติดตามก็เป็นไปได้ด้วยดี
2. ปัญหาคนกู้เงินไม่ยอมส่งดอกเบี้ย อาจด้วยการลืมหรือไม่มีส่งจริงๆ ทีมวิจัยก็จะดูระยะเวลาหากเกิน 2 เดือน ก็จะให้คณะกรรมการที่อยู่ใกล้บ้านไปตักเตือน ส่วนใหญ่พอตักเตือนแล้วก็นำมาจ่ายตามปกติ
3. เงินออมยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการปล่อยกู้ในแต่ละเดือน อย่างตอนนี้มีออมเงินจำนวน 6,550 บาท/เดือน สมาชิกสามารถกู้ได้คนละ 5,000 บาท/คน ถ้ามากู้ 2 คนทางกลุ่มก็มีเงินไม่พอให้กู้แล้ว

แนวทางการดำเนินงานต่อ

การปรับรูปแบบสมุดออมทรัพย์ให้มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น ให้มีช่องเงินกู้ เงินออม ดอกเบี้ย เพราะสมุดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่มีการแยกแยะแบบนี้จะมีแต่ช่องเงินออมให้ใส่ไปเลย คณะกรรมการต้องเป็นคนกรอกข้อมูลเก็บไว้ต่างหาก แต่ถ้าสมุดมีรายละเอียดครบถ้วนก็จะทำให้สะดวกต่อการบันทึกข้อมูลและชัดเจน

● ร้านค้าชุมชนบ้านดง

ที่มาของการจัดตั้งร้านค้าชุมชน คือ เมื่อเห็นราคาสินค้าที่สูงหากเปรียบเทียบจากสินค้าภายนอก ร้านค้าในหมู่บ้านราคาสินค้าชนิดเดียวกันแต่ราคาต่างกัน และของใช้ในครัวเรือนอย่างพวก ยาสีฟัน ผงซักฟอก น้ำมัน น้ำปลาต้องซื้อเกือบทุกเดือน ทุกบ้านต้องใช้ เลยมีความคิดที่จะตั้งร้านค้าขึ้นมาแต่ยังไม่มีเงินทุน เลยคิดว่าจะลงหุ้นกัน ประกอบกับทีมวิจัย 2 คน คือ นายอินแก้วกับนางวิไลวรรณ เคยเข้าไปตั้งร้านขายของในโรงเรียน พอไปขายปีแรกลงทุนร้อยได้กำไรร้อย ปีที่สองลงทุนสี่ร้อยได้กำไรสี่ร้อย เพราะไม่ได้จ้างอะไร ตอนนั้นให้นักเรียนช่วยทำปรากฏว่าได้ผลดีจึงคิดว่าร้านค้าชุมชนเราก็น่าจะทำได้

เป้าหมายคือ ให้เกิดกิจกรรมที่ร้อยละคนในชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน, ทำให้คนในชุมชนซื้อของได้ในราคาถูก และมีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน นำไปสู่การจัดการผลผลิตของชุมชน มีสินค้าขายตามฤดูกาล เป็นสินค้าที่ผลิตเองในชุมชน เป็นการลดรายจ่ายของคนในชุมชนที่จะต้องไปซื้อของภายนอกชุมชน เช่น มีคนเอาน้ำพริกလာมาฝากขาย เป็นต้น

สินค้าที่จำเป็นและสินค้าที่ชาวบ้านในบ้านดงใช้ประจำส่วนใหญ่คือ ผงซักฟอก น้ำมันพืช น้ำยาล้างจาน ลักษณะพฤติกรรมการซื้อของชาวบ้านจะซื้อสินค้าในขนาดเล็ก เช่น ผงซักฟอกก็จะซื้อถุงขนาดเล็ก ถุงละ 10 บาท น้ำมันพืชก็จะเป็นน้ำมันพืชขนาดเล็กขวดละ 12 และ 20 บาท จากการสำรวจข้อมูลราคาสินค้าประเภทนี้พบว่าถ้าซื้อสินค้าขนาดใหญ่จะราคาถูกกว่าขนาดเล็กและได้ปริมาณมากกว่า ราคาสินค้าขนาดเล็กในชุมชนเป็นสินค้าที่มีราคาสูง เพราะเกิดจากการคิดกำไรของร้านค้าปลีกในชุมชน และสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ส่งผลกระทบให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงก็คือ ปุ๋ยที่ใช้ในการเกษตร พฤติกรรมการซื้อปุ๋ยของชาวบ้านจะต่างคนต่างซื้อทำให้ราคาของปุ๋ยสูงถึงกระสอบละ 500 บาท โดยมีชาวบ้านบางรายที่ผ่อนชำระก็จะซื้อปุ๋ยในราคา 520 บาทโดยเฉลี่ยครัวเรือนหนึ่งจะใช้ปุ๋ยในการทำเกษตรถึง 3 กระสอบ ซึ่งค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเท่ากับ 1,500 บาท ซึ่งถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง

และจากข้อมูลการทำบัญชีครัวเรือนข้อมูลค่าใช้จ่ายค่าอาหารและของใช้ก็ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงเช่นกัน จากในรอบ 8 เดือน มียอดค่าอาหารถึง 102,064 บาท และของใช้ 25,218 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้ถือว่าเป็นรายได้ของร้านค้าปลีกที่ขายของในชุมชนโดยที่ชาวบ้านผู้ซื้อไม่ได้รับผล ประโยชน์รวมใด ๆ เลย จึงเป็นเหตุให้ทีมวิจัยคิดขึ้นมาว่า “ถ้ามีร้านชุมชน จะทำให้ชาวบ้านซื้อของในราคาถูกขึ้น และได้ปันผลจากการซื้อของด้วย” และยังก่อให้เกิดพลังการรวมกลุ่มในการต่อรองราคาของปากกับพ่อค้าคนกลางในชุมชนที่เข้ามาซื้อของป่าในชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้ชาวบ้านสามารถซื้อสินค้าในราคาถูก และก่อให้เกิดรายได้จากการรับเงินปันผลของร้านค้าชุมชน
- เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ร้อยละคนในชุมชนได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

วิธีการดำเนินงาน

คณะกรรมการไปดูงานบ้านสามขา ไปดูวิธีการบริหารจัดการร้านค้าชุมชน แต่สามารถนำการบริหารจัดการบางอย่างมาปรับใช้ได้ เช่น วิธีการเช็คสต็อกสินค้า การแบ่งบทบาทคนทำงาน เป็นต้น แต่ไม่หมดเพราะสามขามีเงินทุนอยู่แล้ว สามารถบริหารจัดการได้อย่างคล่องตัว แต่บ้านดงเพ็งเริ่มต้นยังไม่มีทุนแต่เรามีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนเอง ถ้าค่อยๆ เริ่มก็น่าจะไปได้ดี กลับมานำเสนอสิ่งที่ได้ไปเรียนรู้บ้านสามขาและแนวทางการจัดตั้งร้านค้าชุมชน ซึ่งก็มีทั้งคนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย บ้างก็ว่าร้านค้าในชุมชนมีหลายร้านแล้ว

1. การเลือกคณะกรรมการ

หลังจากนั้นจึงมีการประชุมที่ม.วิจัยและคณะกรรมการหมู่บ้านอีก 1 ครั้ง เพื่อคัดเลือกคณะกรรมการรับผิดชอบแต่ละฝ่าย ดังนี้

นายบุญรัตน์	ยะระนะ	ประธาน
นางวิไลวรรณ	เทพอุด	รองประธาน
นางสาวสำลี	วิมาลย์	เหรัญญิก
นางสมหมาย	อ่อนหวาน	เลขานุการ
นายผ่าน	เสนาธรรม	ฝ่ายจัดซื้อของ
นางขันทอง	ชัยเกิด	ฝ่ายจัดเช็คของ
นางรัตนภรณ์	จันทมุด	ฝ่ายขายของ
นายหลาน	วงศ์กา	ฝ่ายตรวจสอบ
นายสนั่น	เทพอุด	ฝ่ายตรวจสอบ

2. การระดมหุ้น

จากนั้นเริ่มระดมหุ้น ๆ ละ 20 บาท มีหุ้นทั้งหมด 30,700 บาท คนละไม่เกิน 125 หุ้น เปิดครั้งแรกได้ 102 หุ้น มีการทักท้วงจากชาวบ้านว่า บางคนก็ไม่มีเรื่องเลย บางคนก็ไม่ได้ยื่น จึงเปิดอีกรอบได้รวมทั้งหมด 127 หุ้น ตอนที่มีปัญหาเรื่องทุนน้อย และจะขอยืมเงินกองทุนกลุ่มเลี้ยงวัว ซึ่งเป็นเงินไม่มีดอกเบี้ย แต่คณะกรรมการบางคนไม่ให้ แต่พอนำเรื่องขอมติจากที่ประชุมหมู่บ้านจึงได้รับอนุมัติเงินให้กู้ 20,000 ระยะเวลาใช้คืน 5 ปี ให้เอามาสนับสนุนบริหารจัดการร้านค้าชุมชน

3. การเลือกสินค้ามาจำหน่าย

การเลือกสินค้ามาจำหน่ายในร้านค้าชุมชน คณะกรรมการร้านค้าชุมชนทั้งหมดได้มาหารือกันว่าให้นำสินค้าประเภทไหนมาขาย เห็นร่วมกันว่าต้องเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชาวบ้านใช้เป็นประจำ โดยเอาข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่สรุปไว้มาดูรายละเอียดสินค้าที่มีการจับจ่ายใช้สอยบ่อย ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ใช้ในครัวเรือน พอดำเนินการมาสู่ระยะก็จะมีชาวบ้านมาบอกเองว่าน่าจะเอาสินค้าอื่นๆมาขาย ที่เพิ่มเติมขึ้นมา เช่น ตู้อิสครีม น้ำมัน เป็นต้น จะมีชาวบ้านมาบอกตลอดว่าน่าจะต้องทำแบบนั้น แบบนี้ เพราะเป็นร้านค้าของทุกคนที่ทุกคนมีสิทธิ์ให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงาน ตอนนี้มีคนสะท้อนว่าน่าจะมีตะกร้าไว้ให้บริการด้วย เพราะอย่างคนที่อยู่บ้านไกลๆเวลาซื้อของจะซื้อจำนวนมาก เวลาเดินเลือกสินค้าถือไม่ไหว ก็เสนอกับทางร้านค้าว่าน่าจะมีตะกร้าให้ใส่ของด้วย ซึ่งข้อเสนอนี้ก็อยู่ระหว่างการหารือว่ามีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด

4. การดำเนินการขายสินค้า

จากการทดลองขาย อาทิตย์แรกเกิดความสับสนวุ่นวาย เพราะต้องบันทึกทั้งสมุดเล่มใหญ่และเล่มส่วนตัวของผู้ซื้อ และบางวันเงินที่ซื้อของก็ติดลบ ต้องยืมเงินนั้นเงินนี้ พี่รัตนภรณ์ จันทมุต คนขายของ และพี่สำลี วิมาลย์ คนคิดเงิน เวียนหัวไปหมด

ในช่วงเทศกาลมีข้อดี คือ ทางร้านค้าขายส่งให้ทางร้านค้าชุมชนสินค้าก่อนแล้วค่อยจ่ายทีหลังเพราะทุนเรามีน้อย ก่อนนั้นหรือบางที่หากใครไปในเมืองหากเห็นสินค้าน่าจะถูกจะซื้อมาก่อนแล้วค่อยมาเอาเงินที่สหกรณ์โดยไม่คิดค่าอะไรเลยเพราะทำด้วยใจ

ที่สำคัญมีการนำเสนอข้อมูลการดำเนินการร้านค้าชุมชน ทางทีมวิจัยคืนข้อมูลให้ชุมชนทุกเดือนโดยขอเวลาในเวทีประจำเดือนของหมู่บ้านในวันที่ 5 ของทุกเดือน โดยก่อนประชุมทีมวิจัยและคณะกรรมการร้านค้าจะมาเตรียมข้อมูลร่วมกันก่อนว่าจะชี้แจงชวนคุยอะไรบ้าง ซึ่งประเด็นหลักที่ชี้แจงก็จะมีเรื่องของข้อมูลการเปรียบเทียบราคาสินค้าของสหกรณ์และร้านอื่น เปิดเวทีให้แลกเปลี่ยนซักถามเพื่อชี้แจงอธิบายข้อสงสัยหรือความไม่เข้าใจของชาวบ้าน และการเน้นย้ำเป้าหมายของการก่อตั้งร้านค้าสหกรณ์ทุกเดือน

ผลการดำเนินงานร้านค้าชุมชน

ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 144 หลังคาเรือน มีเงินทุนจำนวน 2,880 บาท คนในชุมชนมีความสนใจและมาซื้อสินค้าสม่ำเสมอได้จากยอดขายเฉลี่ยวันละ 4,000 บาท

มียอดขายปี 2551 สูงขึ้นจากปีก่อน จากข้อมูล

เดือนมกราคม	มียอดขาย	176,622	บาท
เดือนกุมภาพันธ์	มียอดขาย	146,614	บาท
เดือนมีนาคม	มียอดขาย	174,258	บาท

ร้านค้าชุมชนดำเนินงานมาเป็นเวลา 9 เดือน มีการสรุปยอดกำไร (ข้อมูล ณ เดือน กรกฎาคม 2550 – มีนาคม 2551) ได้นำมาจัดสรรดังนี้

ได้กำไรจำนวน	63,145 บาท
ค่าตอบแทนคนขาย	19,130 บาท
ค่าตอบแทนคนเก็บเงิน	3,826 บาท
คืนหุ้นให้สมาชิก	30,860 บาท

***โดยให้สมาชิกคงเหลือหุ้นไว้เพียง 1 หุ้นเป็นเงิน 20 บาท ต่อหลังคาเรือน

ส่วนรายได้จากการขายของให้ชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมีความต้องการเข้าเป็นสมาชิก จากข้อมูลการซื้อขายการลูกค้าที่มาซื้อสินค้า(คนขายจะลงในบัญชีส่วนรวมของหมู่บ้าน)

เดือน มกราคม	10,880 บาท
เดือนกุมภาพันธ์	6,136 บาท
เดือนมีนาคม	12,587 บาท

ผลการดำเนินงานของร้านค้าชุมชนที่ผ่านมามีถือว่าไปได้ด้วยดี มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ยอดขายก็ทำกำไรได้ดี ตัวอย่างการสรุปการขายสินค้าตั้งแต่วันที่ 12 มี.ค 2550 -12 เม.ย 2550 (1 เดือน)

ลำดับที่	รายการสินค้าที่ขาย	จำนวน	ราคาสินค้าร้าน ทั่วไป	ราคาร้านค้า ชุมชน	ส่วนต่างประหยัด/ ปี
1	น้ำยาล้างจาน ชั้นโลด	55	12	10	1,320
2	น้ำปลาพิพรส	32	23	22	384
3	บัตรเติมเงิน	32	95	94	384
4	บัตรเติมเงิน	93	55	54	1,116
5	บัตรเติมเงิน	28	105	104	3,360
6	บัตรเติมเงิน	35	155	154	1,440
	รวม				8,004

ตอนแรกทำมาเกือบปีไม่มีค่าตอบแทนให้คนขายและค่าเช่าร้านคนทำงานคนเดียวเป็นส่วนใหญ่ทั้งเช็ดของ/ขายของ รอดูรายได้ปีนี้ก่อนว่าจะได้กำไรเท่าไร ตอนนี้กำลังจะครบ 1 ปี แล้วซึ่งการดำเนินงานสร้างกำไรได้ดีทำให้สามารถจัดสรรค่าตอบแทนให้คนขายของได้โดยคิดเป็น 25%ของกำไรทั้งหมดที่ได้ ส่วนคนคิดเงินได้ 5% ของกำไรทั้งหมด

ผลดีจากการจัดตั้งร้านค้าชุมชน

1. เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนหลายส่วน เช่น แม่บ้านช่วยกันทำความสะอาดชั้นวางของ , ลูกผ่านมีน้ำใจให้ยืมชั้นวางของและตู้เก็บของ , ผู้ใหญ่หลานบริจาคตาชั่งกิโล, ลูกผ่านไปซื้อของส่วนมากจะไม่เอาค่ารถเลย , พี่ชั้นทอง และวิลัยวรรณ เสียสละไปซื้อของมาขายโดยไม่คิดค่าน้ำมันรถ และคนในชุมชนร่วมมือจัดวางย่อนยุคเพื่อหาเงินสมทบร้านค้า
2. เป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนได้นำสินค้าที่ทำเองมาฝากขาย เช่น นางเพชร ขายน้ำพริกลาบ ,นางสาว ส่วน , นายข้าวแต่น , นางผัด , นายข้าวตอก และนางรัตนภรณ์ , นายมะนาว เป็นต้น สมาชิกกลุ่มมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ กรณีคนจะมาซื้อแต่ร้านค้าชุมชนซื้อไม่ได้
3. เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ บางคนจะไปซื้อร้านอื่น แต่สมาชิกหลายคนพยายามบอกว่า **“ซื้อร้านค้าของเราดีกว่า”** ทั้งๆที่ยังไม่รู้ว่าจะได้ปันผลหรือไม่เพราะไม่ได้เป็นเป้าหมายหลักของการทำร้านค้าชุมชน ยกตัวอย่างพี่สำลีที่เคยเป็นคนคิดเงินร้านค้าชุมชน ซึ่งตอนนี้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ จึงให้นางสมหมายทำหน้าที่แทน ก็ยังโทรมาถามเรื่อยๆ ว่าร้านค้าขายของได้ดีอยู่รึป่าว มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นห่วงร้านค้าชุมชน

4. เกิดการคานอำนาจร้านอื่นให้ลดสินค้าบางอย่างตาม ร้านค้าชุมชนทำให้ชาวบ้านได้ซื้อสินค้าในราคาที่ เป็นธรรม เพราะไม่ได้ค้าขายหวังกำไรแต่เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนด้วยกันเอง สินค้าบางอย่างก็มีราคาถูกกว่าจากเดิมร้านค้าอื่นขายสินค้าราคาแพง แต่เดี๋ยวนี้ลดลง เช่น ร้านบ้านพี่สี่ ขายชั้นโด้ขนาดเล็กเดิมขาย 12 ลด 10 บาท , ร้านพี่เปี้ยขายเหล้าสรถ. ขวดละ 50 ลด 45 บาท ถ้าไม่ลดก็กลัวว่าชาวบ้านจะไปซื้อร้านค้าชุมชนหมด

5. ได้รับการสนับสนุนจากทางหน่วยงานภาครัฐเห็นชุมชนจัดการตนเองได้ จึงจัดสรรงบประมาณต่างๆให้บริหารจัดการ ได้แก่ ได้รับงบประมาณอยู่ดีมีสุข จำนวน 133,000 บาท โดยนำมาก่อสร้างร้านค้าสหกรณ์ (85,000) ซื้อถังน้ำแข็ง(11,000) ตู้แช่เครื่องดื่ม(17,000)และชั้นวางของ(20,000) / ได้รับงบประมาณอบรมเรื่องการจัดทำบัญชีร้านค้าจากองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 40,000บาท โดยแบ่ง 20,000 บาทเข้าสหกรณ์ และได้รับงบประมาณโครงการทำฝายต้นน้ำจากอำเภอสบปราบ 100,000 บาท

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน/การแก้ไขทางออก

1. ช่วงแรกมีคนไม่เห็นด้วยในการจัดตั้งร้านค้า เพราะเหตุผลส่วนตัวนำไปพูดข้างนอก ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มสับสน แก้ไขโดยการชี้แจงบอกต่อโดยให้คณะกรรมการบอกต่อกันไป และให้คณะกรรมการต้องสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านและกรรมการกองทุนเลี้ยงวัว ซึ่งส่วนใหญ่เริ่มเห็นด้วย แต่หลังจากมีการนำเสนอข้อมูลในเวทีหมู่บ้านแล้ว เริ่มเบาบางลง

2. ร้านค้าในหมู่บ้านให้สินเชื่อได้ทำให้คนไปใช้บริการร้านค้าทั่วไปมากกว่าร้านค้าชุมชน เพราะร้านค้าชุมชนไม่ให้ติดเงินไว้ก่อน เพราะไม่สนับสนุนให้ชาวบ้านใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ซึ่งเป็นบ่อเกิดจากหนี้สิน แต่ทางทีมก็พยายามหากลยุทธ์อย่างอื่นเช่น การลดแลก แจกแถม เป็นต้น

3. ช่วงแรกการทำบัญชียังไม่ชัดเจนพอหาข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับบัญชีเพื่อปรับปรุง โดยต้องเช็คของทุนเดือนและมีการปิดบัญชีด้วย บันทึกไม่เป็นกิจลักษณะไม่รู้ว่าจะต้องจดอะไรบ้าง หลังจากอบรมทำบัญชีร้านค้าที่ทาง อบต.นายาง จัดขึ้น ทำให้มีการนำความรู้มาปรับใช้ โดยมีการแยกแยะข้อมูลที่จะบันทึกรายรับรายจ่ายชัดเจน ร้านค้าอื่นๆในตำบลนายาง

4. เวลา มีเสียงสะท้อนว่าร้านค้าชุมชนขายของแพงๆกันร้านค้าทั่วไป พี่รัตนภรณ์ ทีมวิจัย และเป็นคนขายของก็พยายามอธิบายว่าถ้าสินค้าอันไหนถูกกว่าก็ให้ไปซื้อที่นั่น แต่ร้านค้าชุมชนของเราเน้นช่วยเหลือกันจริงๆ มีการเอาบิลที่ไปซื้อสินค้ามาให้ชาวบ้านดูว่าซื้อมาในราคาต้นทุนเท่าไร จึงต้องขายในราคานี้ถ้าต่ำกว่านี้ก็ไม่ได้ แต่ที่ร้านค้าทั่วไปขายสินค้าบางอย่างได้ถูกกว่า เพราะเป็นสินค้าที่ค้างร้านเลยสามารถขายได้ในราคาที่ถูกลง

5. สินค้าที่ขายดีอย่างน้ำมัน ตอนนี้มีปัญหาไม่มีคนไปจัดซื้อน้ำมันมาขาย เนื่องจากราคาน้ำมันสูงขึ้นทางร้านค้าชุมชนจึงไม่รู้จะจัดสรรแบ่งขายยังงัยให้คุ้มทุน จึงมีชาวบ้านมาถามซื้อเรื่อยๆ แต่ก็ไม่สามารถนำมาขายให้ได้ ตรงนี้ยังไม่มีทางออก

สิ่งที่ จะดำเนินการต่อไป

1. ในช่วงใกล้ฤดูการทำนาประมาณเดือนกรกฎาคม จะเพิ่มสินค้าพวกปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพเข้ามา โดยจะประสานไปทางสหกรณ์การเกษตรอำเภอสบปราบ
2. ยากปรับระบบการจัดเก็บข้อมูลให้ดียิ่งขึ้นเพื่อความสะดวกต่อการค้นหาโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์
3. จัดทำบอร์ดข้อมูลเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยติดไว้ที่ร้านค้า เพื่อเป็นความรู้ให้ชาวบ้านได้อ่านกัน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับอาหารอันตราย หรือภัยเกี่ยวกับสุขภาพที่ควรระวัง
4. เพิ่มสินค้าบางอย่างที่ยังไม่ได้นำมาขายแต่มีเสียงเรียกร้องจากชาวบ้าน คือ สินค้าอุปโภคบริโภคทั้งหลาย เช่น ท่อน้ำ สายไฟ เป็นต้น
5. จัดสรรเงินบางส่วนจากกำไรในแต่ละวันมาเก็บเป็นกองกลางเพื่อใช้ในเวลาที่ติดขัดหรือช่วงปันผล เพื่อให้ร้านค้าชุมชนมีเงินหมุนคล่องตัวมากขึ้น

4.3 กิจกรรมที่เพิ่มเติมนอกเหนือจากแผนการดำเนินงานที่วางไว้

● การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

การจุดประกายเริ่มจากการที่ชวนคุยเรื่องที่ได้ไปงานบ้านสามขาประเด็นเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งอาหาร เป็นที่ประกอบอาชีพของคนในชุมชน ทุกคนมีความเห็นว่าหลังจากไปงานบ้านสามขาแล้ว อยากกลับไปทำในพื้นที่ของตนเองเพราะทรัพยากรป่าไม้ของบ้านตนเองมีมากกว่าบ้านสามขาอีก แต่ติดอยู่ที่ภายในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มกันทำในเรื่องนี้อีกทั้งยังไม่มีเป้าหมายว่าจะทำกันไปเพื่ออะไร แต่คนบ้านดงยังมีความเชื่อว่าการเผาป่าทำให้เกิดถอบผักหวานออก และมีໄໝດแดง ที่ผ่านมามีชาวบ้านหลายคนมีอาชีพในการหาของป่าขาย เช่น ผักหวาน , หน่อไม้ , เห็ดถอบ , ໄໝດแดง , ดอกก้าน , สัตว์ป่า , ปูก้า ยกตัวอย่างนางหงส์ เทพอดหนึ่งในนักวิจัยบ้านดง เก็บผักหวานมา 34 วัน ขายได้เงิน 19,000 บาท

นอกจากนี้ยังมีการตัดไม้เพื่อนำมาขายและสร้างบ้าน ชาวบ้านดงคิดว่าอยากให้คนภายนอกชุมชนเข้าไปช่วยพูดเรื่องการจัดการทรัพยากรเพราะจะดูมีน้ำหนักมากกว่าคนในชุมชนไปพูดกันเอง ประทับกับทางนายอำเภอเคยติดต่อทางเครือข่ายลุ่มน้ำมาแลกเปลี่ยนในชุมชนแต่ยังไม่มีโอกาสสักที เลยขอฝากคณะกรรมการหมู่บ้านดงไปงานที่สามขาก่อน จากนั้นจึงมีเวทีหารือเรื่องนี้ในชุมชน ชี้แจงการไปงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ต้องเข้าไปสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านก่อน เมื่อจัดงานมาแล้วกลับมาพูดคุยกันโดยคนที่ไปงานมาคุยให้คณะกรรมการหมู่บ้านฟัง คณะกรรมการมีหลายคนที่เห็นด้วย และผู้ใหญ่จึงนำเรื่องเข้าวาระการประชุมประจำเดือน คณะกรรมการหมู่บ้านที่ไปงานมาได้ถ่ายทอดบอกเล่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการไปงานที่บ้านสามขา

พอไปศึกษาดูงานกลับมาที่บ้านก็ได้ข้อคิดกลับมาเล่าให้ชาวบ้านรับรู้ถึงเรื่องป่าพอสมควรและได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนกันด้วยเชิญทีมกลางลงมาให้ข้อมูลเพิ่มให้ทุกคนมองเห็นประโยชน์จากป่าว่าเราได้อะไรจากป่าและป่าให้อะไรกับเรามากน้อยเพียงไร และให้ข้อมูลกับคนที่เข้าร่วมเวทีกลับไปมองว่าป่าเราควรจะช่วยกันบำรุงรักษาป่าเพื่อจะได้เป็นที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อย่างปัจจุบันนี้ชาวบ้านก็ได้รับประโยชน์จากป่ามาก สามารถนำรายได้จากป่ามาเลี้ยงครอบครัวและส่งลูกเรียนหนังสือ อย่างเดือนมีนาคม เมษายน ก็หาผักหวานป่ามาขาย บางคนได้เงินเป็นเดือน บางคนได้ 5 พัน 6 พัน ส่วนเดือนต่อไปก็หาหน่อไม้ แทบจะมีทุกเดือนที่มีรายได้จากป่ามากมาย แต่ชาวบ้านมีแต่หาของป่ามาขายและไม่รู้จักบำรุงรักษาถ้าไม่สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านอีกหน่อยก็จะหารายได้จากป่ายากขึ้น

บันทึกข้อมูลรายได้จากการขายของป่าหมู่บ้านดง ปี 2550

ของป่า	ระยะเวลาที่เก็บได้	รายได้ (บาท)
ผักหวาน	กลางเดือนมีนาคมถึงปลายเดือนเมษายน 2550	20,175
ไผ่ผดแดง	เดือนมีนาคมถึงเมษายน 2550	12,035
ดอกก้าน	เดือน มีนาคมถึงเมษายน 2550	1,595
หน่อไม้	เดือนมิถุนายนถึงตุลาคม 2550	2,725
ผักปูกา ผักข้าวย่าแก้ว บอนเต่า	ปลายเดือนเมษายนถึงมิถุนายน	2,327
เห็ดหล่ม	เดือนสิงหาคมถึงตุลาคม 2550	26,010
จิ้งหรีด	เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม 2550	80,092
รวมรายได้		14,4959

ทีมวิจัยและคณะกรรมการได้กลับมาทบทวนวิเคราะห์สิ่งที่ได้ไปเรียนรู้จากสามขา ในขณะที่อ่างเก็บน้ำบ้านดงมีขนาดใหญ่กว่าของบ้านสามขา แต่ทำไมน้ำอุปโภคบริโภคของบ้านดงไม่พอใช้ หน้าแล้งไม่ได้ใช้น้ำเพราะน้ำจะไม่พอใช้ ทำให้บ้านดงไม่สามารถเพาะปลูกพืชผักนอกเหนือช่วงฤดูทำนาได้เลย การทำน้ำประปา น้ำซับ ต้องใช้พื้นที่ด้านบนแต่ที่บ้านดงต่อเอาด้านล่างทำให้น้ำไม่พอใช้และมีกลิ่นเหม็น หน้าแล้งไม่มีน้ำใช้ในการเกษตร

เมื่อดูงานมาแล้วกลับมาพูดคุยกัน โดยคนที่ไปดูงานมาพูดคุยให้คณะกรรมการหมู่บ้านฟัง คณะกรรมการมีหลายคนเห็นด้วย และผู้ใหญ่จึงนำเรื่องเข้าสู่การประชุมใหญ่ ชาวบ้านเห็นด้วย เพราะอยากทำการเกษตรในฤดูแล้งเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัวและชาวบ้านหลายคนรายได้จากการขายของป่า ซึ่งเป็นรายได้ที่ชาวบ้านไม่ต้องลงทุนเลย และเกิดแนวคิดการทำฝาย ได้เห็นการทำฝายภูมิปัญญาเพื่อดักตะกอน ซึ่งจำเป็นต้องทำถ้าอยากให้น้ำใสต้องทำฝายดักตะกอนเป็นขั้น ๆ ตามลำห้วยเล็กๆลดหลั่นลงมา แต่ที่บ้านเราทำพื้นที่ชันพอ น้ำหลากมันเลยพัง

● นำมาสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน“การปรับปรุงประปาน้ำซับและทำฝายชะลอน้ำ”

เดิมประปาน้ำซับของบ้านดงใช้น้ำบริเวณด้านล่างอ่าง ทำให้ประสบปัญหาน้ำไม่พอใช้น้ำมีกลิ่นเหม็น และไม่ใส การต่อท่อประปาขึ้นไปสูงบริเวณต้นน้ำจะทำให้มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค ต่อไปน้ำบริโภคก็ใช้น้ำด้านบน ส่วนน้ำด้านล่างใช้สำหรับการเพาะปลูกต่างๆ แต่จะต้องมีการทำฝายดักตะกอนเป็นระยะ อีกทั้งผู้ใหญ่บอกว่านับเป็นโอกาสดีที่บ้านดงเราจะได้รับงบประมาณของโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ทางคณะกรรมการและชาวบ้าน จึงได้เสนอโครงการก่อสร้างประปาน้ำทรัพย์และฝายกั้นน้ำเข้าไปเพื่อเราจะได้จัดการแบ่งน้ำกินน้ำใช้ในการเกษตร และทางสมาชิก อบต. จะประสานให้ช่างมาสำรวจเพื่อประมาณการงบประมาณต่อไป ซึ่งการจัดสรรน้ำใช้หากสามารถแยกน้ำการเกษตรในฤดูแล้ง เป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนระดับหนึ่ง

พอทีมวิจัยได้ข้อมูลจากทีมกลาง ก็นำข้อมูลมาปรึกษากับชุมชนให้รับรู้ และทางทีมวิจัยบอกกับคณะกรรมการหมู่บ้านว่า “จะทำการแยกน้ำประปาไปไว้เหนืออ่าง” มีคนไม่เห็นด้วย บอกว่า “เป็นไปไม่ได้” และเป็นโอกาสขององค์การบริหารส่วนตำบลนายาง พอดีที่ทางหมู่บ้านเราอยากได้น้ำประปา อบต.นายาง ก็เข้ามาเสนอโครงการ “จะสร้างน้ำประปาจากแม่วังมาให้ชาวบ้าน” ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นชอบ ทางทีมวิจัยก็ได้แต่อ้างปากค้ำเพราะเหลือไม่ถึงครึ่งที่จะไปทำประปาภูเขา หรือประปาน้ำซับ ทางทีมวิจัยต้องหาข้อมูลใหม่เพื่อจะมาหาแนวร่วม ต้องขอให้นายอำเภอสบบราบออกหนังสือเชิญคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำทุกฝ่ายมาวิเคราะห์ข้อมูล เชิญทีมกลาง ไปช่วยสร้างความเข้าใจให้กับคณะกรรมการหมู่บ้าน

อีกรอบหนึ่ง หลังจากทีมกลางลงไปช่วย เราเริ่มมองเห็นแสงขึ้นมาทีละนิดๆ พอมีทางขึ้นมาสูง ทางทีมวิจัยก็ขอความช่วยเหลือจากท่านนายอำเภอ นายศรีโรจน์ นิมนานพัชรินทร์ นายอำเภอสบบราบ โดยนำข้อมูลที่เราทำวิจัยเสนอให้ท่านเห็น พอท่านเห็นข้อมูล ท่านก็บอกให้ทำโครงการมาให้ด้วยและของบประมาณมาซื้อท่อ PVC เพื่อจะทำการแยกน้ำโดยท่านนายอำเภอให้งบประมาณมา 250,000 บาท เพื่อจะมาซื้อท่อ และขอแรงคนในหมู่บ้านช่วยกันทำตอนที่ทำวันแรก ทางกระผมกับวิไลยวรรณไปประชุมที่สำนักงานลำปางปล่อยให้ผู้นำหมู่บ้าน อบต. กับชาวบ้านไปทำที่ในป่า บางคนทำด้วยความเต็มใจ บางคนก็ไม่เต็มใจ บางคนพูดว่า “น้ำจะมาได้ยังไง”

พอวันที่สอง นายอินแก้วได้บอกกับคนที่มาช่วยกันทำว่า “ขอให้ทุกคนทำด้วยความเต็มใจเพราะพวกเราทุกคนจะเป็นคนได้กินได้ใช้ ถ้าพวกเราทำดีหรือไม่ดีมันก็เป็นของพวกเรา โดยที่รัฐบาลให้งบประมาณเราแต่เขาไม่ได้มากินมาใช้กับเรา ฉะนั้นเราควรจะช่วยกันทำ” พวกชาวบ้านได้คิดถึงเหตุผล และผลประโยชน์ที่ได้รับ ทุกคนเลยทำงานด้วยความตั้งใจไม่มีใครบ่นเลย ตอนนี้น้ำประปาเราสามารถกินได้ คนที่เคยพูดว่า “เป็นไปไม่ได้” น้ำจากในป่าจะมาถึงหมู่บ้านได้ยังไง” พอมีคนบอกว่า “น้ำประปามาแล้ว” ก็ไม่มีใครพูดอะไรอีกเลย

พอทำประปาน้ำซับมาสักพักเจอปัญหาท่อน้ำแตกเพราะน้ำแรงแต่ท่อนมีขนาดเล็ก จึงเสนอของบประมาณจาก อบต.นายางมาปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว ตอนนีได้รับงบประมาณจากโครงการ SML สร้างถังกักเก็บน้ำ จากการปรับปรุงประปาน้ำซับชุมชนแม้ว่าชุมชนยังต้องจ่ายค่าน้ำหน่วยละ 5 บาทเช่นเดิม แต่น้ำใช้ไม่มีกลิ่นเหม็นเหมือนเมื่อก่อน แม้ว่าจะมีสีขุ่นอยู่บ้างแต่ถือว่าดีกว่าเมื่อก่อนมาก

ซึ่งโครงการนี้ชาวบ้านเห็นด้วยเพราะอยากทำการเกษตรในฤดูแล้งเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว แต่ต้องมีการดูแลรักษาป่าไม้ควบคู่กันไปด้วยเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์และชุ่มชื้นให้กับป่าไม้ ชาวบ้านเสนอว่าให้คนที่ไปดูงานและกรรมการหมู่บ้านไปทำฝ่ายต้นแบบก่อน 1 ลูก เพื่อเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านดูและค่อยให้ชาวบ้านไปทำหมวดละ 1 ลูก และควรไปทำฝ่ายในวันสำคัญทางศาสนา และได้มีการวางแผนการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เป็นการปลูกกระแสดนในชุมชนขึ้นมาให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและการทำความเข้าใจต่อการทำฝ่ายแล้ว และการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง รู้ว่าทำฝ่ายดีแต่ไม่รู้ว่าจะทำหน้าที่ยังไง และการดับไฟป่าสำคัญอย่างไร

- **ปลูกฝังจิตสำนึกเยาวชน..เริ่มต้นร่วมใจกันสร้างฝ่ายแล้ว..**

โดยเริ่มตั้งเยาวชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมเพราะเยาวชนจะต้องเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาเพื่อดูแลชุมชนบ้านดงต่อไป จึงเริ่มให้เยาวชนมาร่วมสร้างฝ่าย เริ่มต้นมีการประชุมเยาวชนเพื่อคัดเลือกผู้นำโดยขอความร่วมมือทางพระสงฆ์และผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการเข้าร่วมประชุมเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จากนั้นนำเยาวชนเข้าไปในป่าเพื่อทำฝ่ายทั้งหมดมีจำนวน 72 คน โดยมีคณะกรรมการไปด้วยทำได้ จำนวน 14 ฝ่าย หลังจากทำฝ่ายได้ประชุมเยาวชนเพื่อถามความคิดเห็นว่าได้อะไรบ้างและได้เห็นความตั้งใจของเด็กพวกเขาบอกว่าดีใจที่ได้มีส่วนช่วยเหลือชุมชน แม้ว่าทางผู้นำชุมชนยังรองบประมาณจากทางภาครัฐ เมื่อหัวไม่ขยับหางก็ไม่กล้าทำอะไรมาก แต่ส่วนใหญ่คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังคงทำไปเรื่อยๆโดยสร้างฝ่ายชะลอน้ำตามโอกาสวันสำคัญร่วมกับเยาวชน โดยมีครูอำพล ณ จันตา พาเยาวชนมาร่วมทำฝ่ายด้วย และทางทีมวิจัยกำลังจะหารือให้ครูนำความรู้เกี่ยวกับการดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้เด็กนักเรียนในสอนด้วยเพื่อสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจให้กับเยาวชน

ความคืบหน้าหลังจากพาเยาวชนและแกนนำไปทำฝายชะลอน้ำ

- แกนนำและเยาวชนบ้านดงจำนวน 10 คน เข้าร่วมอบรมเรื่องความรู้เกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ การดับไฟป่าและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดขึ้นโดยทาง อบต.นายาง โดยมีทางเจ้าหน้าที่สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 สาขา ลำปาง มาเป็นวิทยากรให้ความรู้
- ทางอำเภอจัดโครงการอำเภอสัญจร มาให้ความรู้และความตระหนักต่อสถานการณ์ภาวะโลกร้อน ยังเป็นการสนับสนุนการดูแลรักษาป่าของชุมชนได้เป็นอย่างดี

ชุมชนบ้านดงจึงได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันดังนี้

ป่าไม่ดับดับ สิบร้อยหมื่นฝาย แม่ท่ายท่องเที่ยวเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์
แบ่งปันน้ำใจ ก้าวไกลความคิด พิชิตปัญหา พึ่งพาตนเอง

บทที่ 5

สรุปบทเรียนจากการดำเนินงาน

ชุมชนบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง ซึ่งมีประสบการณ์การทำวิจัยชุมชนในโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดระเบียบสังคมบ้านดงโดยการงดเหล้าในงานศพ” เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเห็นว่าประเด็นหนี้สินของเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องมีการดำเนินการเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหาหนี้สินให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไป เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้

ชุมชนจึงได้จัดทำโครงการวิจัย **“รูปแบบการจัดการความรู้หนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง”** ขึ้น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันค้นหารูปแบบในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ของชุมชน โดยโครงการครั้งนี้จะนำชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อสร้างรูปธรรมการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือน

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง และเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน โดยชุมชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้งจากการทำงานทั้งสองระยะ

ขณะเดียวกันก็มีอีก 4 พื้นที่ที่ได้ลองเรียนรู้ภายใต้ชุดประเด็นการจัดการหนี้สิน เช่นเดียวกัน ทำให้มีวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมให้กันเพราะในระยะที่ 2 แต่ละพื้นที่ก็จะมีกระบวนการเรียนรู้ตามการดำเนินงานที่ชุมชนเห็นร่วมกัน ทำให้รูปแบบการจัดการหนี้สินของแต่ละพื้นที่นั้นแตกต่างกันตามบริบทและกระบวนการขับเคลื่อนงานของแต่ละพื้นที่

ในส่วนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านดงนั้นก็มียุทธศาสตร์จากการดำเนินงานที่มีทั้งส่วนที่ดำเนินไปได้ดีและส่วนที่ติดขัดแต่ทุกอย่างก็สามารถคลี่คลายไปในทางที่ดีด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชน

5.1 กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดง

● ทีมวิจัย...กลุ่มคนจิตสาธารณะ...

กลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านดงเป็นอย่างมาก คือ **ทีมวิจัย** ซึ่งมีความหลากหลายทั้งเป็นผู้นำที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ ซึ่งทีมวิจัยบ้านดงตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนและเชื่อมั่นว่าบางอย่างสามารถหาทางออกได้แต่ช่วงเริ่มทำ ไม่คิดว่าจะมีสิ่งดีดีหลายอย่างเกิดขึ้นในชุมชนบ้านดงในระยะเวลาของการเรียนรู้ลองผิดลองถูกกับการจัดการปัญหานี้สินเพียงไม่กี่ปี

ตลอดการทำงานที่ผ่านมา ทีมวิจัยก็มีการปรับเปลี่ยนเข้าออกค่อนข้างบ่อย โดยจะมีคนหลัก 4 คน แต่ด้วยความที่ต้องการคนที่พร้อมและอยากทำจริงๆ เพราะงานหนี้สินเป็นงานที่ต้องค่อยๆทำ ที่สำคัญต้องเข้าใจถึงการคลี่คลายปัญหานี้สินด้วยกระบวนการวิจัยว่า **“ไม่ใช่การทำให้นี้หมดไปแต่เป็นการรู้จักใช้ชีวิตอยู่กับหนี้อย่างมีความสุข”** การปรับทีมวิจัยบ่อยครั้งเนื่องมาจากทีมวิจัยบางคนติดปัญหาส่วนตัวบ้าง ไม่พร้อมไม่ชัดเจนต่อการทำงานบ้าง ทำให้ ๗ หลุดออกไป จึงต้องมีการปรับทีมวิจัยใหม่

ทีมวิจัยชุดแรก	การปรับทีมวิจัยครั้งที่ 1	การปรับทีมวิจัยครั้งที่ 2	การปรับทีมวิจัยครั้งที่ 3
นายอินแก้ว เรือนปานนท์	นายอินแก้ว เรือนปานนท์	นายอินแก้ว เรือนปานนท์	นายอินแก้ว เรือนปานนท์
ผู้ใหญ่หลาน วงศ์กา	ผู้ใหญ่หลาน วงศ์กา	ผู้ใหญ่หลาน วงศ์กา	ผู้ใหญ่หลาน วงศ์กา
นายพรชัย อุดกันทา	นายพรชัย อุดกันทา	นายพรชัย อุดกันทา	นายพรชัย อุดกันทา
นางวิไลวรรณ เทพอุด	นางวิไลวรรณ เทพอุด	นางวิไลวรรณ เทพอุด	นางวิไลวรรณ เทพอุด
นายบุญรัตน์ ยะระนะ	นายจรัญ ชุ่มธิ	นายจรัญ ชุ่มธิ	นายจรัญ ชุ่มธิ
		นางรัตนภรณ์ จันทร์มุด	นางรัตนภรณ์ จันทร์มุด
		นางหงษ์ เทพอุด	นางสำลี วิมาลย์

สำหรับการดำเนินงานในช่วงปีที่ 2 พอทำงานมาจนถึงช่วงท้ายของการทำงาน ก็ยังคงมีการปรับเปลี่ยนทีมวิจัยเข้าออกเพราะบางคนไม่มีเวลา ติดปัญหาส่วนตัว ติดขัดเรื่องของการประกอบอาชีพทำให้ไม่สะดวกจะร่วมกระบวนการเรียนรู้ได้ตลอด ทางทีมเห็นใจจึงปรับเปลี่ยนทีมวิจัยอีกครั้ง การคัดกรองคนเข้ามาในการเพิ่มทีมวิจัยจะเลือกคนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้ชาวบ้านสามารถสร้างความศรัทธาให้ชาวบ้านได้ เรียกว่าทีมวิจัยเองก็เป็นสื่อกลางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เป็นความพยายามขยายวิธีคิดและความรู้จากการทำงานวิจัยให้กับเพื่อนบ้านและคนในชุมชนผ่านการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง ซึ่งก็เป็นการเคลื่อนไหวงานในลักษณะเป็นธรรมชาติที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตประจำวันแต่เห็นผลได้ชัดเจนจากกลุ่มคนที่สนับสนุนการดำเนินงานงานวิจัยการจัดการหนี้สินของชุมชน

- “สภาวะหนี้สิน” วงจรที่ไม่หลุดพ้น

กิจกรรมแรกเริ่มของการเข้าถึงปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดง คือ การศึกษาสภาวะหนี้สินและปัจจัยเงื่อนไขการก่อเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของคนในชุมชน จากนั้นศึกษาข้อมูลหนี้สินพบว่าภาพรวมชุมชนมียอดหนี้สิน ทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,670,362 บาท แม้ว่าการสำรวจหนี้สินจะทำเพียงครั้งเดียวในช่วงเริ่มต้นของการทำงาน แต่ทีมวิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลโดยการสอบถามจากแหล่งเงินกู้(กลุ่มการเงินในชุมชน) เพื่อตรวจสอบข้อมูลของบางคนที่ไม่น่าเชื่อถือ พบว่ามี 2 คนที่ให้ข้อมูลไม่เป็นจริง ด้วยวิถีของคนในชุมชนซึ่งเป็นสังคมเล็ก ใครทำอะไรที่ไหนอย่างไรก็จะทราบในเวลาอันรวดเร็ว ดังนั้นทีมวิจัยจึงเป็นผู้ช่างสังเกต เก็บรายละเอียดและมีการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีเฉพาะของแต่ละบุคคล

จากข้อมูลหนี้สินสร้างความตระหนักถึงสภาวะหนี้สินในระดับหนึ่ง ส่วนหนึ่งไม่คิดว่าจะสูงเพียงนี้ยิ่งส่วนใหญ่เป็นหนี้กลุ่มการเงินภายในชุมชนค่อนข้างสูง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่เห็นทางหลุดพ้นจากวงจรหนี้สิน แต่มีคนกลุ่มหนึ่งสนใจที่จะเดินทางตามหารายจ่ายที่สะสมขึ้นทุกวันในขณะที่ยอดหนี้สินของครัวเรือนไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด โดยการสนใจเข้าร่วมเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองผ่าน “บัญชีครัวเรือน”

จากการวิเคราะห์สาเหตุที่ก่อเกิดและทำให้หนี้สินเพิ่มพูนเติบโตขึ้นเรื่อยๆของคนบ้านดงได้ข้อสรุปปัจจัยหลักที่น่าจะเป็นตัวแปรสำคัญของปัญหาหนี้สิน คือ ชาวบ้านไม่รู้จักตัวเอง วิ่งตามกระแสทุนนิยม ความอยากได้อยากมีแต่ไม่รู้จักประเมินตนเอง , การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการ “หมุนหนี้” ทำให้เดินหลงทางอยู่ในวงจรหนี้สินไม่รู้จักจบสิ้น , การเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย และความจำเป็นทางด้านการศึกษาของบุตร ซึ่งในสามประเด็นแรกหลังจากมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการทำบัญชีครัวเรือนและกิจกรรมต่างๆแล้วสามารถเปลี่ยนวิถีคิดของหลายคนได้ทำให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายได้อย่างรู้เท่าทัน รู้สิ่งไหนจำเป็นและไม่จำเป็น แต่ประเด็นหลังเรื่องของการศึกษาบุตร เป็นปัญหาที่คนบ้านดงยังไม่สามารถหาทางออกได้ คงเป็นเช่นเดียวกับอีกหลายครอบครัวในสังคม “เสื้อขาว” ก็ยังเป็นค่าใช้จ่ายที่ “จำเป็นต้องจ่าย” ดังที่นายอินแก้ว เรือนปานนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย ได้สะท้อนความเข้าใจไว้ว่า

“มีสมาชิกในครอบครัว 3 คน ประกอบด้วย ลูกสาว 1 คน (เรียนชั้น ม.1) ภรรยา และตัวเอง มีรายได้ประมาณเดือนละ 1,000 บาท จากการรับจ้างทั่วไป ตัดไม่ไผ่ขาย และรับจ้างเลี้ยงวัว ภาระหนักในครอบครัวทุกวันนี้ คือการส่งลูกสาวเรียนหนังสือ เพราะแม้ว่าครอบครัวจะไม่มีหนี้สิน แต่เนื่องจากตนเอง และภรรยา เป็นผู้สูงวัยทั้งคู่ จึงมีรายได้น้อย และเมื่อเปรียบเทียบเงิน 100 บาท จะเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกถึง 70 บาท ที่เหลือจึงเป็นค่าอาหาร ยา และน้ำมัน รวมถึงพยายามเก็บออมให้ได้วันละ 10 - 20 บาท

โดยรายละเอียดของค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนนั้น เป็นค่าอาหารกลางวัน และขนมของลูก สัปดาห์ละ 100 บาท เหม่าจ่ายค่าเดินทางไปโรงเรียน เดือนละ 350 บาท และยังมีค่าทำ รายงาน ค่าปริ้นส์งาน ค่าเช่าชั่วโมงอินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลประกอบ หรือค่ากิจกรรมพิเศษ ต่างๆ ที่โรงเรียนเรียกเก็บ ทั้งที่แต่ละปีก็เรียกเก็บค่าคอมพิวเตอร์อยู่แล้ว แต่เด็กได้ใช้ประโยชน์ไม่ คุ่ม บางเทอมครูเปิดแต่วีซีดีสื่อการสอนให้เด็กดู ไม่ได้สอนด้วยตนเอง และเมื่อเด็กต้องการจะใช้ อินเทอร์เน็ต ก็ไม่สามารถเข้าไปใช้บริการที่โรงเรียนได้ เพราะระบบล่มเหลว หรือเข้าไม่ได้ ตลอดเวลา

“รู้สึกลำบากใจทุกครั้ง ที่โรงเรียนเรียกเก็บค่าใช้จ่ายต่างๆ เพราะในบ้านเองก็ประหยัดจน ไม่รู้จะลดรายจ่ายส่วนไหนได้แล้ว กินพืชผักที่เก็บจากสวนครัวทุกมื้อ แทบไม่กินเนื้อ บางวันพ่อ แม่ไม่ได้จ่ายเงินเลย แต่ต้องมีเตรียมไว้ให้ลูก และบางอย่างก็จำเป็นต้องจ่ายอย่างไม่คุ้มค่า เช่น ค่ากระเป๋านักเรียน ซึ่งมีคุณภาพต่ำ ไม่สมกับราคา ใช้แค่สัปดาห์เดียวก็ฉีกขาด เมื่อนำไปขอ เปลี่ยน หรือพูดคุยกับทางโรงเรียนก็ไม่รับฟัง” นายอินแก้ว อธิบาย

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการจ้างครูฝรั่งมาสอนหนังสือเด็กในอัตราเงินเดือนแพงมาก แทนที่จะจ้างครูคนไทย ที่จบเอกภาษาอังกฤษมาสอน ซึ่งสามารถจ่ายค่าจ้างในอัตราที่ถูกกว่ามาก และ ยังสื่อสารกับนักเรียนเข้าใจกันมากกว่า เพราะที่ผ่านมา เด็กนักเรียนมักจะพูดคุยกันเสมอว่าเรียน กับครูฝรั่งไม่เข้าใจ จะซักถาม หรือสื่อสารกันก็ไม่รู้เรื่อง เนื่องจากครูพูด และฟังภาษาไทยไม่ได้

อีกอย่างหนึ่ง ที่อยากฝากให้ทางโรงเรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย ก็คือ ชุดต่างๆ ที่กำหนดให้นักเรียนใช้ มีถึง 5 ชุด ใช้แค่ชุดละ 1 วัน คือ ชุดพลละ ชุดกีฬา สี ชุดลูกเสือ/เนตรนารี ชุดนักเรียน และชุดม่อฮ่อม แต่บางชุดใช้แค่ปีเดียว ยังไม่ ทนเก่าหรือขาด ก็เปลี่ยนแบบใหม่อีกแล้ว โดยเฉพาะชุดกีฬา สี ทำให้ผู้ปกครองต้องควักเงินอย่าง หลีกเลียงไม่ได้

“ผมจะพยายามส่งเสียให้ลูกเรียนถึงชั้น ม.3 ก่อน จากนั้นก็จะร่วมกันพิจารณาอีกครั้งว่า ผลการเรียนดีแค่ไหน สมควรเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปหรือไม่ และถ้าอยากเรียนต่อก็คงต้องให้ ลูกหาเงินช่วยตนเองด้วยส่วนหนึ่ง จะได้ไม่มีภาระหนี้สินจากการศึกษา” นายอินแก้ว กล่าวใน ตอนท้าย.

(อ้างอิงจากข้อมูลจากเอกสารประกอบเวที“การศึกษากับการจัดการหนี้สินทางออกหรือทางตันของชาวบ้าน เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2551)

ซึ่งจากเวทีเสวนาที่มีหลายฝ่ายเข้าร่วมแลกเปลี่ยนก็ยังไม่มีความชัดเจนสำหรับ เรื่องนี้ นายปัญญา แก้วกียูร ผอ.สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวว่า “ปัญหาค่าใช้จ่ายการศึกษาเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นมานาน แล้ว ที่ผ่านมา ทาง สพฐ.เปิดโอกาสให้แต่ละโรงเรียนมีอิสระในการดำเนินงานพอสมควร อย่าง ชุดประจำท้องถิ่น เพื่อให้เด็กเกิดสำนึกรักถิ่นฐาน โรงเรียนต่างๆ ก็จะกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน บาง แห่งใช้ชุดม่อฮ่อม บางแห่งตัดชุดพื้นเมืองผ้าฝ้าย บางโรงเรียนที่มีนักเรียนชนเผ่า ก็ใช้ชุดประจำ เผ่าต่างๆ เป็นต้น ค่าใช้จ่ายจึงไม่เท่ากัน แต่ข้อมูลบางอย่าง ที่รับทราบจากเวทีเสวนาในครั้งนี้ เช่น 5 วันกำหนดให้ใช้ 5 ชุด หรือมีค่าเหมาจ่ายตัดผมด้วยนั้น จะนำไปพูดคุยกันเพื่อหาทางแก้ไข ต่อไป”

ถึงวันนี้ชาวบ้านยังคงดำเนินชีวิตตามปกติ ทำงานหาเงินใช้จ่ายในครอบครัวและบาง คนก็ยังคงต้องหาเงินในยามที่โรงเรียนใกล้เปิดเทอมซึ่งจะเป็นเวลาอีกหลายเดือนที่ต้องมี รายจ่ายให้เด็ก ๆ ไปโรงเรียนทุกวัน...

- **ลองชิมชิมยาขม“บัญญัติครัวเรือน”....**

กระบวนการเรียนรู้ขั้นต่อมาที่เป็นเหมือนเข็มทิศสำคัญของการหาแนวทางหรือรูปแบบการจัดการปัญหานี้สินของชุมชนชนบ้านดง เป้าหมายเพื่อให้รู้จักตนเอง รู้ว่าต้องจัดสรรภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวอย่างไรให้สมดุลและอยู่กับหนี้สินได้อย่างมีความสุข คือ พอถึงสิ้นเดือนมาก็มีจ่าย ไม่ต้องยืมกลุ่มอื่นมากลบอีกกลุ่มให้เป็นหนี้สินหมุนเวียน

นับตั้งแต่ทำบัญชีครัวเรือนมาก็พบปัญหาหลายอย่างที่คนทำวิญคิดไม่ถึง การทำบัญชีครัวเรือนก็ทำให้มองเห็นปัญหามากมาย และสิ่งที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านและชุมชน ด้วยคนใน ชุมชนไม่รู้ตัวเลย ว่าตัวเองกำลังเดินลงเหว พอมาทำงานวิจัยจดบัญชีครัวเรือนก็เริ่มมองเห็นทางแก้ไขเป็นบางส่วนแต่จะได้ผลมากน้อยเพียงไร แต่ยังไม่แน่ใจเพราะปัญหานี้สินมันถูกสะสมมานาน พอสมควร ทุกคนคิดอยู่อย่างเดียวกันว่าเมื่อไรจะรวยเท่านั้น ไม่ได้มองว่าวันหนึ่งหมู่บ้านและคนในชุมชนจะพบกับทางตัน ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

พอเริ่มทำบัญชีครัวเรือนได้ไม่นานก็เริ่มมองเห็นปัญหา พอเป็นแนวทางที่จะเริ่มนำมาแก้ไขได้เป็นบางส่วน แต่ไม่รู้ว่าจะได้ผลมากน้อยเพียงไร ก็ลองทำทีละปัญหาเริ่มที่ปัญหานี้สิน ก่อนพอพูดถึงเรื่องเงินทุกคนก็บอกว่าเราจะทำอย่างไร??? มีแต่คำถามที่ไม่มีคำตอบนอกจากชวนกันลองเรียนรู้ไปพร้อมกัน

พอทำบัญชีครัวเรือนมาถึงปีที่สอง เราก็เริ่มแก้ปัญหได้บางอย่าง ตอนทำบัญชีครัวเรือนปีแรก ทีมวิจัยคิดว่าคงเป็นแค่ให้เรารู้ รายรับ-รายจ่าย ของครอบครัวของเราเอง พอทำนานๆเข้าและนำบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ ก็เริ่มมองเห็นปัญหาในหมู่บ้านของเรา เมื่อไม่ได้ทำบัญชีครัวเรือน เมื่อหมู่บ้านมีปัญหา ทุกคนในหมู่บ้าน ทุกคนก็พูดว่า “เมื่อไรหน่วยงานของรัฐจะมาช่วยแก้ปัญหาของชุมชน” บางทีก็ว่า “เลือก ส.ส. ไปหวังว่าเขาจะแก้ปัญหาให้ สมัยแล้วสมัยแล้ว ก็ไม่มีใครมาช่วยแก้ปัญหาของหมู่บ้าน และชุมชนสักคน”

ทีมวิจัยเริ่มมองเห็นปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง ปัญหาบางอย่างคนในชุมชนสามารถแก้ปัญหาด้วยคนในชุมชนเอง ไม่ต้องรอให้หน่วยงานของรัฐมาช่วยแก้ไขเลย แต่ถ้างานวิจัยไม่ลงมาช่วยชาวบ้านคงต้องรอให้รัฐมาช่วยแก้ปัญหาอย่างเดียว โดยที่คนในชุมชนแก้ปัญหาเองได้ แต่คนในชุมชนขาดข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลไม่เป็น

ปัจจุบันเกิดการเกาะเกี่ยวของกลุ่มคนที่ทำบัญชีครัวเรือนในลักษณะไม่เป็นทางการแต่หลายคนได้ที่ปรึกษาหารือ ได้ข้อคิดดีดีไปปรับใช้กับตนเอง และนำไปสู่การรวมตัวของคนที่เห็นด้วยกับสิ่งที่ทีมวิจัยพยายามขับเคลื่อนงานในพื้นที่ทั้งในเรื่องของกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ร้านค้าชุมชน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ทีมวิจัยและคนที่ทำบัญชีครัวเรือนได้ข้อสรุปว่า การทำบัญชีครัวเรือนแบบงานวิจัยกับการทำบัญชีครัวเรือนของ ธ.ก.ส. แตกต่างกันตรงที่ไม่ได้สอนให้ชาวบ้านวิเคราะห์ อย่างคนที่กู้เงินของ ธ.ก.ส. ก็จะได้รับสมุดบัญชีครัวเรือนให้ไปจด แต่เจ้าหน้าที่ไม่ได้ชี้แจงว่าต้องเอาไปทำอย่างไรต่อ แต่การทำบัญชีครัวเรือนในงานวิจัยสอนให้รู้จักการนำข้อมูลไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการภาระค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมกับแต่ละครอบครัวและทำให้สามารถรวมข้อมูลค่าใช้จ่ายบางอย่างของชุมชนได้ด้วย อย่างบ้านดงจากข้อมูลการใช้สินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในครัวเรือนทุกวันนำไปสู่การจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายเพราะสามารถซื้อสินค้าได้ในราคาที่เป็นธรรม บัญชีครัวเรือนไม่ได้มีเพียงเรื่องของการจดยรายรับจ่ายเท่านั้น แต่ต้องรู้จักเอาข้อมูลมาวิเคราะห์และปรับใช้เริ่มจากในครอบครัวก่อนแล้วค่อยชวนคิดต่อในระดับกลุ่มหรือชุมชน

5.2 รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

ชุมชนบ้านดงเกิดการเรียนรู้การจัดการหนี้สินอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยการลองผิดลองถูกและการประเมินสถานการณ์ของชุมชนที่จะเอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่ชุมชนเห็นร่วมกันว่าเป็นการหาทางออกในการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของคนในชุมชนได้ หัวใจสำคัญของความตั้งใจในครั้งนี้คือ **“การช่วยเหลือคนในชุมชนบ้านดง”** ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ร้านค้าชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ล้วนเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนประกอบกับสถานการณ์ปัญหาในชุมชน เป็นเรื่องหน้าหูที่เน้นความรู้สึกของการเป็นเจ้าของเพื่อให้สิ่งที่ร่วมกันก่อรูปก่อร่างขึ้นมาเอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนบ้านดงอย่างแท้จริงและยั่งยืน

จากกลุ่มออมทรัพย์ 1,2,3 ถึง....กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร...

ก่อนเริ่มตั้งกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร ก็มีบางคนพูดว่ากลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเรามีอยู่ตั้ง 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มก็เป็นตัวก่อเกิดจากการเป็นหนี้บางกลุ่มมีเป็นล้าน บางกลุ่มมี 700,000 กว่าบาท บางกลุ่มมีเงิน 60,000 กว่าบาท แต่ละกลุ่มมีแต่ตัวเลขตัวเงินถูกกู้ไปหมดโดยคนบ้านดงเอง

ทางทีมวิจัยก็สอบถามคนที่กู้เป็นส่วนหนึ่งคนที่มาทำบัญชีครัวเรือนเขาบอกว่ากู้ได้ง่ายแต่ตอนจ่ายยากหนอยตรงกับที่ว่าจ่ายก่อนผ่อนสบาย ที่ผ่อนแทบตายไม่สบายอย่างที่ว่าเลย แต่ทางทีมก็ไม่มีความสามารถเข้าไปจัดการกับกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่ตามหมู่บ้านเพราะเขามีปันผลกันแต่ละปี บางคนได้เงินปันผลเกือบเท่าตัว ทางทีมวิจัยได้แต่คิดและไม่กล้าที่จะไปพูดกับเขา เพราะแต่ละกลุ่มเขาคิดดอกเบี้ยละ 2 บาท ต่อเดือน ทางทีมวิจัยก็ได้เชิญคนทำบัญชีครัวเรือนมาหาแนวทางแก้ไข เราควรรวมตัวกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาอีกกลุ่มเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ของคนในชุมชน และได้ตั้งชื่อกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร

“ทำไมต้องคิดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพิ่มอีกทั้งที่บ้านเรามีอยู่แล้วตั้ง 3 กลุ่มแล้วมีกลุ่มใหม่เกิดไม่ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้เพิ่มหรือ?” คำถามจากชาวบ้าน ทีมวิจัยได้ชี้แจงเหตุผลที่เราจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อจะได้ช่วยเหลือคนที่ปัญหาหนี้สิน และเราจะไม่เก็บดอกเบี้ย ทีมวิจัยพยายามอธิบายว่า “เราตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนจนที่ต้องจ่ายดอกเบี้ยแพงๆ ทุกวันนี้เราต้องจ่ายดอกเบี้ยให้กับกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆเดือนละ 5,000 บาท เราเห็นว่าคนบ้านเราเอาเปรียบกัน กลุ่มออมทรัพย์ที่เราตั้งขึ้นมา เราจะไม่เอาดอกเบี้ยแพงเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนของเรา” จากเหตุผลหลายอย่างที่นำมาชี้แจงวันนั้น หลายคนต่างเห็นด้วย หลังจากดำเนินการไปได้หนึ่งเดือน เหตุการณ์ที่เราไม่เคยคิดมาก่อนก็ประกาศขึ้นในกลางประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านด้วย กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มกองทุนของหมู่บ้านต่างพากันประกาศลดดอกเบี้ยอย่างไม่น่าเชื่อ กลายเป็นการคานอำนาจกลุ่มการเงินในชุมชนโดยที่ทางทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มก็ไม่ได้คิดมาก่อนว่าจะสามารถทำได้ นับเป็นผลพลอยได้จากการดำเนินงาน

สินค้าราคาเป็นธรรมจาก ... “ร้านค้าชุมชนของเรา” ...

ส่วนปัญหาเรื่องของใช้ในครัวเรือน อย่างเช่น น้ำมันพืช น้ำปลา สบู่ ผงซักฟอก ยาสีฟัน น้ำยาล้างจาน เราก็เริ่มแก้ได้เป็นบางส่วน คือ จัดตั้งร้านค้าในชุมชนด้วยลงหุ้นกันหุ้นละ 20 บาท แล้วแต่ใครจะลงกี่หุ้นก็ได้ แต่การจัดตั้งร้านนี้เพื่อจะให้คนในชุมชนเอาใจมารวมกันก่อน เพื่อให้คนในชุมชนได้ซื้อของในราคาที่เป็นธรรม จากการทำร้านค้าชุมชนทำให้คนในชุมชนรู้เท่าทันกระแสนิยม จากการที่ต้องติดตามสถานการณ์ตลาดในปัจจุบันและสำรวจราคาสินค้าจากหลายที่ทั้งแบบร้านขายส่ง-ปลีก และห้างขนาดใหญ่

กว่าจะตั้งร้านค้าได้ ทีมงานต้องใช้ความอดทนมาก บางคนพูดว่า “**กลัวร้านค้าไม่ยั่งยืน**” แต่พอพวกเราขายของ โดยการลดราคาสินค้านั้นลง อย่างเช่น แก้วจากถังละ 275 บาท ลดเหลือถังละ 250 บาท และของใช้อื่นๆก็ลดลงตามกัน พอพวกเราทำมาสักพักหนึ่ง ร้านค้าในหมู่บ้านก็เริ่มลดราคาสินค้าลงตามร้านค้าชุมชน และทำให้คนในชุมชนลดค่าใช้จ่ายลง

ปัจจุบันร้านค้านี้ยอดขายค่อนข้างดี จนสามารถมีเงินปันผลให้สมาชิกได้และมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น สมาชิกเกือบทั่วทั้งชุมชนและค่อยๆเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆไปทีละส่วนผ่านการหมั่นทบทวนปรึกษาหารือกันภายในทีมวิจัยและคณะกรรมการร้านค้า ตลอดจนการรับฟังเสียงสะท้อนจากสมาชิกเพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินการของร้านค้าชุมชนต่อไป

ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ ... “ รั้งป่า แหล่งอาหารของคนบ้านดง”

ข้อมูลบัญชีครัวเรือนรายได้จากการขายของป่าที่สามารถเก็บไปขายได้ทุกฤดู ประกอบกับชุมชนประสบปัญหาน้ำอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอ ทางทีมวิจัยได้นำแกนหมู่บ้านไปดูงานที่บ้านสามขาว่าเขารักษาป่าอย่างไรและรักษาต้นน้ำอย่างไร ชุมชนบ้านดงจึงได้เริ่มดูแลรักษาป่า มีการสร้างความเข้าใจ สร้างฝายชะลอน้ำ และปลูกฝังเยาวชนให้เห็นความสำคัญของป่า

นับเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีคาดคิดมาก่อนว่าจากที่คนบ้านดงเคยแต่เดินมุ่งหน้าจัดการปัญหาต่างๆของชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วง แต่วันนี้คนบ้านดงรู้จักที่จะเดินมุ่งหน้าเข้าไปดูแลจัดการแหล่งอาหารของชุมชนที่เป็นฉากหลังของชุมชน ดังที่นางวิสัยวรรณ เทพอด นักวิจัยบ้านดงได้กล่าวไว้ว่า “ที่ผ่านมามีพัฒนาแต่ถนนหนทาง พัฒนาสิ่งต่างๆในหมู่บ้าน แต่ตอนนี้ถนนก็เป็นคอนกรีตหมดแล้วไม่ต้องดูแลมาก เราเข้าไปดูแลป่าไม้ของเราข้างในดีกว่า”

จากกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนบ้านดงต่อการจัดการปัญหาหนี้สิน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นมีทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและชุมชน เริ่มต้นด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมของคนในชุมชนจากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ทำให้เห็นภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่สมดุลกัน พอเห็นข้อมูล นำมาวิเคราะห์พูดคุยในครอบครัวก็สามารถหาวิธีการอยู่กับหนี้ได้อย่างมีความสุขได้ ในระดับกลุ่ม/ชุมชน ร้านค้าชุมชนเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยมีฐานข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน รายจ่ายในครัวเรือนเป็นรายจ่ายที่ค่อนข้างสูง ร้านค้าชุมชนจึงกลายเป็นตัวช่วยหนึ่งในการช่วงลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ และชาวบ้านรู้จักคิดวิเคราะห์มากขึ้น หันมาให้ความสำคัญกับรายจ่ายทุกบาทที่จ่ายออกไป รู้จักเปรียบเทียบราคาและคุณภาพของสินค้า รู้จักใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันไม่ตามกระแสเหมือนเมื่อก่อน แม้ว่าจะไม่ได้ช่วยลดภาระหนี้สินได้โดยตรง แต่เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการประหยัดค่าใช้จ่ายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

ออมทรัพย์เอื้ออาทร เรียกได้ว่าเป็นรูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรเกิดจากการวิเคราะห์สถานการณ์กลุ่มการเงินในชุมชน และเป็นการรวมตัวของคนทำบัญชีครัวเรือนพอตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นจึงพยายามหาทางออก จนทำให้บ้านดงมีกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรที่ช่วยเหลือให้คนมีหนทางในการปลดพันธนาการหนี้สิน เป้าหมายเน้นการออมเงินเพื่อนำไปใช้หนี้ และการปล่อยกู้ดอกเบี้ยต่ำมาก ทำให้หลายคนเริ่มปลดหนี้สินของตนเองได้ ทั้งจากการรู้ประมาณตนเองจากการทำบัญชีครัวเรือน และจากการช่วยเหลือของกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร

นอกจากนี้ยังทำให้กลุ่มอื่นลดดอกเบี้ยตาม เป็นการปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนที่ได้รับแรงกระเพื่อมจากการดำเนินการของกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทร และเป็นกลุ่มที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำตั้งแต่ต้นทั้งการออกแบบรูปแบบการบริหารจัดการ การตั้งโครงสร้างคณะทำงาน และมีการสะท้อนจุดที่ต้องปรับปรุงในการดำเนินการเป็นระยะ

บ้านดงจึงได้รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และทุนเดิมของชุมชนบ้านดง แม้ว่าจะได้รับการจุติประกายแนวคิดจากชุมชนบ้านสามขา แต่ในกระบวนการลองผิดลองถูกทำภายใต้บริบทและข้อจำกัดของชุมชน ทำให้การดำเนินงานร้านค้าชุมชนและออมทรัพย์เอื้ออาทร สามารถเอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

5.3 ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการดำเนินงานของชุมชนบ้านดง

1. ทีมวิจัย มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ทีมวิจัยแม้จะเป็นคนหาเช้ากินค่ำ ไม่ได้มีเงินเดือน แต่ก็เต็มทีกับการทำงานมาตลอด แม้จะท้อแท้เป็นบางครั้งแต่พอเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนก็ทำให้เกิดกำลังใจและเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำ

2. ทีมวิจัยให้กำลังใจกันตลอด ไม่เคยพูดจาบั่นทอนหรือตำหนิตะเยียนให้ทีมท้อแท้ ทุกคนต่างพยายามช่วยกันทำงาน แม้ว่ามีปัญหาที่ใช้การพูดคุยปรึกษาหารือกันได้ทุกเรื่อง แล้วก็แก้ไขไปที่ละเปราะ จุดไหนที่ใครติดใจหรือสงสัยก็จะมีการชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน ทำให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจและรับทราบการทำงานของทีมไปในทิศทางเดียวกัน

3. ทีมวิจัยมีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้มากขึ้น พอทำงานมาเรื่อยๆ เจอปัญหาก็หาทางออกไปทีละเรื่อง ทำให้ได้เรียนรู้ลองผิดลองถูกและสามารถขยับงานในพื้นที่ไปได้ด้วยดี สิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้ คือ การรู้จักวางกระบวนการ วางแผนการทำงานเป็นขั้นตอนมากขึ้น เมื่อก่อนจะไม่มีเตรียมพร้อมก่อนจัดเวทีในชุมชนหรือการแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน แต่ปัจจุบันก่อนจะมีเวทีชาวบ้าน ทีมวิจัยจะมานั่งพูดคุยกันก่อนว่าเวทีที่จะมีขึ้นจะคุยเรื่องอะไรบ้าง แบ่งบทบาทกันในทีม มีการเตรียมข้อมูลที่จะนำเสนอ ทำให้การทำความเข้าใจกับชาวบ้านง่ายขึ้น

4. ชุมชนบ้านดงได้รับความสนใจจากคนภายนอก เช่น กำนัน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ทางอำเภอ เห็นว่าชุมชนบ้านดงมีความสามัคคี มีการจัดการชุมชนหลายอย่าง เห็นพลังชุมชนจึงอยากเข้ามาร่วมทำงานกับชุมชนบ้านดง เช่น ที่ผ่านมาจากอำเภอสบปราบได้ขอให้ **นักวิจัยบ้านดงไปเป็นคุณครูโรงเรียนคนจน**

โดยทางอำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ได้จัดทำโครงการโรงเรียนแก่นคนลำปางพอเพียง อำเภอสบปราบ สาขาแม่กัวะ ขึ้น ด้วยการนำของนายศรีโรจน์ นิมนานพัชรินทร์ นายอำเภอสบปราบ ได้เปิดสอนรุ่นที่ 1 ไปเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนวังยาวเหนือ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้แก่ครัวเรือนยากจน รวมทั้งขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนแก่นคนลำปางพอเพียง ของจังหวัดลำปางให้เป็นรูปธรรม ซึ่งการเรียนการสอนจะเน้นวิชาการเรียนที่เป็น **“วิชาชีวิต”** จะมีผู้รู้ในเรื่องต่างๆ มาให้ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการดำรงชีวิต โดยกำหนดเปิดสอนให้ความรู้แก่นักเรียน 4 วิชา คือ ค้นหาเหตุแห่งความจน ปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หลีกเลี่ยงอบายมุขอยู่ดีมีสุขด้วยอาชีพใหม่

นักเรียนก็คือชาวบ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อกว่าเกณฑ์ของ จปฐ. ส่วนคนที่จะทำหน้าที่เป็นคุณครู นายอำเภอได้คัดเลือกบุคคลที่มีวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดี นายอินแก้ว เรือนปานันท์ และนางวิไลวรรณ เทพอุด สองนักวิจัยบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง ได้รับเลือกให้เป็น **“คุณครู”** โดย**ครูอินแก้ว เรือนปานันท์** สอนเรื่องการ **ค้นหาเหตุแห่งความจน** เป็นการเรียนรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน และ**ครูวิไลวรรณ เทพอุด** สอนวิชาการ **หลีกเลี่ยงอบายมุข** เป็นการเรียนรู้เรื่องลดอบายมุข **“ทางแห่งความฉิบหาย”** **เรื่องผลิตเพื่อบริโภค** และ**เรื่องการลดรายจ่ายฟุ่มเฟือย** ซึ่งทั้งสองได้นำความรู้จากประสบการณ์ชีวิตและการทำงานวิจัยมาหลายปี ทั้งจากโครงการวิจัยจัดระเบียบสังคมบ้านดงและโครงการวิจัยรูปแบบการจัดการปัญหาน้ำสิ้นเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง

ทำให้นักวิจัยทั้งสองคนรู้สึกภูมิใจและอยากเห็นชาวบ้านนำความรู้ไปลงมือทำเพราะเชื่อมั่นว่าวิถีคิดและความรู้ที่ทั้งสองได้เรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ **“รู้จักตนเอง”** สามารถดำรงชีวิตอย่างรู้เท่าทันและเหมาะสมกับวิถีของตนเอง

5.4 ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ทีมวิจัยยังไม่ได้มีการแบ่งบทบาทการทำงาน เนื่องจากการทำงานระยะ 2 มีการเพิ่มวิจัยขึ้นใหม่ แต่การเคลื่อนงานหลักอยู่ที่ทีมวิจัยเก่า และยังไม่ได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน ทำให้ทีมวิจัยไม่ทราบว่าตัวเองต้องทำอะไรบ้าง นอกเหนือจากการดำเนินงานตามแผนงาน บางครั้งงานเลยไปกระจุกอยู่ที่หัวหน้าทีมและคนที่ติดเวทียิ่งไม่กี่คน การทำงานในพื้นที่บางครั้งจึงล่าช้าเพราะต้องคอยการคุยกันในห้องแล้วค่อยลงไปทำงาน หากมีการชี้แจงบทบาทชัดเจน ทีมวิจัยก็จะได้ว่าตัวเองต้องทำอะไร ต้องติดตามส่วนไหน และจะเป็นการฝึกทักษะในการทำงานไปด้วย

2. บางคนไม่มีเวลา ทุกคนต้องทำมาหากิน รายได้มาจากการรับจ้างรายวัน การเกษตรก็ไม่สามารถทำได้ตลอดปี ส่วนใหญ่จึงเลี้ยงวัว ยิ่งในฤดูฝนซึ่งจะมีของป่าออกมาก ทีมวิจัยบางคนก็มีอาชีพเก็บของป่าจะออกจากบ้านตั้งแต่เช้าตรู่ บ่ายก็ต้องมาเลี้ยงวัว คนเข้าร่วมประชุมมีไม่กี่คน น่าจะเปลี่ยนกันไปเรียนรู้โดยพื้นฐานของคนในชุมชนบ้านดงนั้น ทุกรอบครัวต้องหาเข้ากินค่ำ

3. ขาดทักษะด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยลักษณะการทำงานแบบชาวบ้านอย่างแท้จริง ยังขาดทักษะในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งการติดตามบางอย่างเกิดขึ้นจากการสังเกตพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการตามสถานการณ์ที่เจอในแต่ละวัน รู้ว่าทำอะไร เกิดอะไรขึ้นและมีเทคนิควิธีการติดตามที่น่าสนใจตามวิถีของชาวบ้าน แต่ไม่ได้ถ่ายทอดเป็นตัวหนังสือเก็บไว้พอเวลาผ่านไปก็ลืม ทำให้หลายครั้งเห็นแต่ตัวกิจกรรมแต่ไม่มีข้อมูล เช่น การประชุมทีมก่อนนำเสนอข้อมูลร้านค้าชุมชนให้กับสมาชิกชุมชน ในการหารือกันก่อนของทีมวิจัยก็ไม่ได้มีการบันทึกการพูดคุยเตรียมงาน ซึ่งทำให้ไม่มีข้อมูลเพื่อนำมาทบทวนสิ่งที่ได้ทำผ่านมามีติดขัดและแก้ไขอย่างไร

5.5 บทเรียนของนักวิจัยชาวบ้าน

● นายอินแก้ว เรือนปานันท์

ผมว่าการวิจัยเป็นเรื่องที่ดีมากๆเลย และได้เหตุผล และเป็นงานที่ทำยากมากต้องมีความอดทนสูง การทำงานกับคนต้องเข้าถึงคน ที่ผมโดนโต้แย้งมานี้แทบทนไม่ไหว บางครั้งถูกว่าถึงลูกถึงเมีย ความบอบช้ำนี้เป็นคำที่ไม่มีใครโดนเท่าคนทำวิจัย ผมว่าใครก็ตามที่คิดจะทำงานวิจัยกับชาวบ้านต้องสร้างความเข้าใจกับครอบครัวให้ดีแล้วค่อยมาคิดทำวิจัย งานวิจัยชาวบ้านนี้ต้องเดินบนปาดหนามไม่ใช่เดินบนถนนลาดยาง กว่าที่จะเห็นเป็นผลต้องผ่านศึกสงครามปากมียากล้าปากมาก

มีคำโบราณคำหนึ่งที่พูดว่า “ยากกว่างมหาเข็นในน้ำมหาสมุทร” งานวิจัยก็เหมือนกัน ถ้าไม่ทำด้วยใจจริงๆคงยากที่จะสำเร็จ ตัวนักวิจัยเองต้องทำตัวเองให้เขาเห็น ต้องยอมเสียสละเวลา และแรงงาน เสียทรัพย์สินบ้างเป็นบางครั้ง กว่าจะได้ใจเขา ต้องทำให้สบาย ทนต่อคำนิทาว่าร้ายต่าง ๆ นานา แต่บางครั้งก็ยิ่งถามใจตัวเองว่า ทำไปทำไม แล้วจะได้อะไร แต่พอกลับมาหนึ่งคิดอีกทีว่า เกิดเป็นจนทำดีเพื่อสังคมสักอย่างก็ยังมี ดีกว่าไม่ได้ทำอะไรเลย นับจากวันที่เริ่มต้นทำวิจัยมาถึงปัจจุบันนี้ ผมได้ความรู้มากมาย ผมขอขอบคุณหน่วยงานของ สกว. ที่ให้โอกาสผมได้มาเรียนรู้ปัญหาของหมู่บ้าน และสังคมต่างๆ และผมก็ได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผม และครอบครัว และเพื่อนบ้าน และทำให้คนหลายคนพ้นจากความทุกข์ยาก จากการมีหนี้สิน และปัญหาต่างๆ

ตัวผมเองถ้าไม่ได้ทำงานวิจัย ก็วิเคราะห์ข้อมูลไม่เป็นเหมือนกัน พอทำบัญชีครัวเรือนและนำวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วมองเห็นปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้น โดยคนในชุมชนสร้างขึ้นเอง เลยมองปัญหาเป็นเรื่องของรัฐ และขอให้รัฐมาแก้ปัญหาให้ พอทำวิจัยก็ไม่ต้องรบกวนคนนอกมาแก้ปัญหาให้ มองย้อนหลังไปสมัย ปู่ ย่า ตา ยาย สมัยนั้นยังใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านช่วยกันแก้ปัญหาของชุมชนเอง พอมาถึงยุคโลกาภิวัตน์ หรือสมัยใหม่ เลยทำให้คนเปลี่ยนความคิดใหม่ เพราะข่าวสารต่างๆสามารถแพร่กระจายมาทางสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์มือถือ และมีการสร้างเทคโนโลยีใหม่ๆขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนในชุมชนหลงใหลไปกับสิ่งใหม่ๆ คือการรับเอาวิธีการปฏิบัติ หรือ วิธีการดำรงชีวิตที่ไม่เหมาะสม ทำให้สังคม และวัฒนธรรมไทย ต้องผิดเพี้ยนไป และมีความสำคัญลดน้อยลง ทำให้คนในชุมชนกลายเป็นคนยากจน เพราะมัวแต่ตามกระแสของสังคม จนกลายเป็นหนี้สิน ความแตกต่างในด้านฐานะทางการเงินของบุคคลมีมากขึ้น นักธุรกิจมีโอกาที่จะสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่ตนเองได้ง่าย ส่วนผู้ที่หาเช้ากินค่ำมีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างจะแร้นแค้นมาก ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขสังคมคงแย่ลง ในแต่ละชุมชนคงมีปัญหามากขึ้นกว่าเดิม แต่ชุมชนของผมยังนับว่าโชคดี ที่มีหน่วยงานของสกว. ให้ทุนมาทำวิจัยปัญหานี้สิน และได้ค้นพบปัญหา และได้ลองหาทางออกด้วยตัวของเราเอง

ผมคิดว่างานวิจัยที่ผมทำมานี้ ทำให้ผมได้เห็นอะไรมามากมาย ตอนนี้ผมคิดว่าตัวของผมได้เรียนรู้กับ สกว. และท่าน ดร.สมคิด แก้วทิพย์ , ผศ.ดร. อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ และทุกคนที่ทำงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ให้ผมได้เรียนรู้เรื่องราวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับว่าเป็นโอกาสของคนจบ ป.4 อย่างผม ที่ได้รับหลักสูตรองค์ประกอบความรู้ของหมู่บ้าน และชุมชน ที่แก้ปัญหาของชุมชนได้เป็นบางอย่าง และขอขอบคุณทางทีมกลางที่สถาบันแผนผะหมายช่วยสร้างความเข้าใจ และหนุนเสริมองค์ความรู้มาตลอด เมื่อทีมวิจัยถึงทางตัน และให้ความเป็นพี่เป็นน้องกัน ถึงแม้งานนี้จะสิ้นสุดโครงการไป แต่ปัญหาที่เรา ยังไม่ได้แก้ไข เราก็จะหาแนวทาง และนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาแก้ปัญหาต่อไป

กระผมขอขอบคุณพี่ๆ น้องๆ ที่ร่วมงานกันมาด้วยความทุกข์ยากลำบาก ถ้ามีคำพูดใดที่ไม่ถูกใจก็ขออภัยด้วย ทุกวันนี้เรามองเห็นแต่สายเดี่ยว สายคู่อยู่เต็มบ้าน เต็มเมือง แต่สายกลางตามคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นหายากเต็มที (มีคำเตือนใจอยู่เสมอ) มีแล้วจะใจฟาก หาบแล้วจะใจปลั่ง หลงแล้วจะใจแก้ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

● นางรัตนภรณ์ จันทมุด

เหตุผลที่เข้ามาร่วมทีมวิจัยเพราะตอนนั้นเข้าเป็นสมาชิกจดบันทึกบัญชีครัวเรือนและได้เป็นแบบอย่างของสมาชิกทำให้ได้มาเป็นทีมวิจัย การได้มาเป็นทีมนี้ นับเป็นโอกาสดีเพราะได้เรียนรู้หลายๆ อย่าง เช่น ได้รู้จักตนเองและคนในครอบครัว คนรอบข้าง ซึ่งก่อนหน้านี้ตนเองเป็นคนใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เห็นอะไรก็อยากได้ อยากซื้อไปหมด แต่เมื่อมาอยู่ตรงนี้ ได้รู้ว่าตัวเราขนาดไหน มีน้อยก็รู้จักใช้และรู้จักเก็บออม และได้มีโอกาสได้เรียนรู้จากหลายๆ พื้นที่ ที่เขาทำวิจัย เช่น เรื่องเยาวชน เรื่องเกี่ยวกับป่าไม้ เห็นได้ว่าหลายพื้นที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนของตน รู้สึกภูมิใจว่าคนกลุ่มหนึ่งก็ยังมีจิตใต้สำนึกที่ดีในชุมชนของตนเหมือนในพื้นที่ของตน จะเห็นถึงความร่วมมือของทีมนและคณะกรรมการร้านค้าสหกรณ์ ต่างก็มีน้ำใจคอยช่วยเหลือ รวมทั้งเด็กๆ ในชุมชนยังมาช่วยจัดวางสินค้าในร้าน

ปัญหาอุปสรรคในการทำงานจากการทำงานของทีมในส่วนตัวแล้วไม่มีเวลาเท่าไร เพราะขายของร้านค้าสหกรณ์ต้องเฝ้าร้านค้าแต่ก็ยินดีช่วยเหลือและปัญหาอีกอย่างคือคนบางกลุ่มคอยพูดในสิ่งที่ทำให้เราไม่มีกำลังใจ ทำให้ท้อแท้ เช่นบอกว่าอีกหน่อยร้านค้าก็คงยุบเหมือนเมื่อก่อนนะแหละ ทำให้เราเครียด

สิ่งที่ทำให้บ้านดงทำงานไปได้ด้วยดีทั้งทีมและผู้นำและสมาชิกทุกคนมีความร่วมมือและเสียสละ คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจกัน เมื่อทีมมีปัญหาก็นำมานั่งวิเคราะห์และช่วยกันแก้ไข ปัญหา ทั้งนี้เพราะได้ไปเรียนรู้กับพื้นที่อื่นแล้วเอามาปรับใช้กับพื้นที่ของตน

● นางสาวลิ วิมาลย์

ตนเองเป็นคนเก็บเงินของร้านค้าสหกรณ์ ก็ลำบากใจเหมือนกันที่ทำหน้าที่ตรงนี้ ทั้งครอบครัวเองเราต้องสร้างความเข้าใจกับเขา บางครั้งก็ท้อเพราะคำพูดของคนกลุ่มหนึ่ง แต่เมื่อได้พูดคุยกันกับทีมงานก็มีกำลังใจขึ้นมา

ตนเองไม่ได้เกิดมาเป็นคนลำบากแต่มาเป็นสะใภ้ ก็ดีใจที่คนในชุมชนไว้วางใจเราก็พยายามบอกกับคนในครอบครัวว่าเราต้องช่วยกันเพราะเรา เป็นคนหนึ่งที่อาศัยอยู่ชุมชนแห่งนี้ การได้ไปเก็บเงินทุกวันทำให้การคิดอ่านรวดเร็วขึ้น และได้ทำงานกับคนที่เสียสละเพื่อส่วนรวม มั่นสนุก ดีกว่าอยู่เฉยๆ นินทาคนอื่นไปวันๆ

เปิดร้านสหกรณ์มา 9 เดือน สรุปได้กำไร แล้วคณะกรรมการก็แบ่งให้เฉพาะคนขาย และคนเก็บเงิน เราไม่เคยคิดว่าจะได้อะไรหรอก คิดว่าช่วยกันเพียงเท่านั้น แต่ คณะกรรมการ บอกว่าให้เป็นน้ำใจเป็นค่าน้ำมันรถที่มาเช็คเงินก็แล้วกันได้เงินมาสามพันกว่าบาท บางคนว่า ทำไม่ได้เยอะ ทำให้เป็นปัญหาจึงบอกกับคนในครอบครัวว่า ไว้วันหน้าจะขอเปลี่ยนคนคิดเงิน เพราะเราต้องรับผิดชอบเงินทั้งหมด

จากการได้มาเป็นทีมวิจัยได้รับความรู้นำไปใช้ในครอบครัว รู้จักเปรียบเทียบ และ พยายามพูดคุยเรื่องค่าใช้จ่ายของสามี และได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ที่สามีสามารถเลิกสูบบุหรี่ได้ อย่างถาวร

ขอขอบคุณทีมวิจัย ที่ให้โอกาสคนบ้านดงได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลายๆอย่าง และ ตนเองก็จะยินดีช่วยชุมชนประสานงานต่อไป

● นายจรัญ ชุ่มธิ

เมื่อก่อนเป็นสมาชิกจดบัญชีครัวเรือนมาได้ 1 ปี หลังจากนั้นก็ได้เข้ามาเป็นทีมวิจัยได้รับรู้ ถึงปัญหาของหมู่บ้านหลายๆอย่าง ปัญหาเรื่องการขายและซื้อของแพง แต่เดี๋ยวนี้ชาวบ้านหันมา ซื้อของที่ร้านค้าสหกรณ์มากขึ้น เพราะของที่สหกรณ์ถูกกว่าร้านค้าในหมู่บ้าน แต่ก็มีชาวบ้าน บางคนก็ว่าไม่ดี เพราะคนคนกลุ่มนี้ ส่วนมากไม่ให้ความร่วมมือกับร้านค้าสหกรณ์ แต่ทางเราก็ พยายามพูดคุยให้เข้าใจ เพราะคนกลุ่มนี้ส่วนมากไม่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับบัญชีครัวเรือนก็เลยไม่ได้ รับรู้ถึงปัญหาของหมู่บ้าน ทางเราดีใจมากที่มีร้านค้าสหกรณ์ในหมู่บ้าน เมื่อก่อนไม่มีร้านค้า สหกรณ์ซื้อของที่ร้านค้าในหมู่บ้านของแพงมาก เดียวนี้ตั้งแต่มีร้านค้าสหกรณ์พอมีเก็บไว้บ้าง

หลังจากมีร้านค้าสหกรณ์แล้วพวกเราได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรขึ้นอีก เพื่อว่าจะได้แก้ปัญหาของกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน เพราะดอกแพงมาก แต่เดี๋ยวนี้ดีใจมากที่เราได้ กลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรขึ้น เมื่อก่อนนี้มีแค่ 40 คน แต่เดี๋ยวนี้มีคนสนใจเข้ามาเป็นสมาชิก 71 คน

นอกจากนี้เราได้ทำการแยกน้ำประปาออกจากอ่างเก็บน้ำแม่ทวยแล้ว มีคนบางคนก็ว่าดี บางคนก็ว่าไม่ดี ทางเราก็พยายามพูดคุยให้เข้าใจ เพราะเราได้แยกน้ำประปาออกจากอ่างเก็บน้ำแล้วมีผลประโยชน์มาก โดยเฉพาะการทำการเกษตร แถมยังได้รักษาป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร ไม่ว่าจะเป็นภัยป่า หรือการตัดไม้ทำลายป่า พวกเราต้องรักษาไว้ เพื่อป่าไม้บ้านเราจะได้อุดมสมบูรณ์

หลังจากนั้นได้พบกับปัญหา จากคนที่ไม่เห็นด้วยถูกต้องด้านมาตลอด เมื่อได้ทำโครงการทุกอย่างในหมู่บ้านเราไม่ว่าจะเป็นงานวิจัย หรืออะไรก็ตาม จะมีคนต่อต้านมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นไปประชุมที่ไหนบางคนก็ว่าร้าย บางคนก็ว่าดี แถมยังพูดว่าเป็นลูกน้องลุงแก้ว แต่เราไม่สนใจ เราทำดีเพื่อสังคมบ้านเมืองเสียอย่าง เราทำดีไม่มีใครเห็นไม่มีใครสนใจก็ปล่อยเขาไปเถอะ

ชุมชนบ้านดง บางคนบอกว่าดีมากเลยที่มีบัญชีครัวเรือนมาจุดประกาย ทำให้รู้จักใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด บางคนเคยมีหนี้สินกลับไม่มีหนี้สินเหมือนเมื่อก่อนก็มี เมื่อก่อนไม่สนใจการปลูกผัก ซื้อเขากินอย่างเดียว เดี่ยวนี้บ้านดงบางส่วนก็จะปลูกผักกินเองก็มี ซื้อแต่ของจำเป็นทางทีมงานก็ได้มานั่งคุยกันว่า ร้านค้าในหมู่บ้านขายของแพงมากเลย ทีมงานก็เลยไปดูร้านค้าต่างหมู่บ้านปรากฏว่าเขาขายของถูกกว่าบ้านดงเยอะเลย ทางทีมงานก็เลยตั้งร้านค้าชุมชน หรือที่เรียกว่า ร้านค้าสหกรณ์ ขึ้นมา อุปสรรคก็มีมากมาย แม้ค้าก็ต้องปวดหัว เพราะมีคนบางคนที่ไม่เห็นดีด้วยคอยพูดให้ชาวบ้านเข้าใจผิด ทีมงานก็ต้องคอยพูดให้เข้าใจ แต่ตอนนี้ดีมากแล้ว เพราะชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิกเกือบหมดหมู่บ้านแล้ว และร้านค้าในหมู่บ้านที่เคยขายของแพงก็ลดราคาลงเหมือนร้านค้าสหกรณ์แล้ว

● นางวิไลวรรณ เทพอด

จากการเข้ามาเป็นทีมวิจัยทำให้ชีวิตฉันเปลี่ยน....หากไม่ได้เข้ามาสัมผัสก็ไม่ว่าตนเองคงต้องมีหนี้สินจนล้นตัวและหากงานวิจัยมาก่อนหน้านี้ฉันคงไม่มีหนี้สินแน่นอน แต่นับเป็นหน้าบุญที่ได้มีโอกาส ฉันสามารถหยุดหนี้สินได้ โดยไม่สร้างหนี้เพิ่มขึ้น และหัวใจสำคัญคือการรู้จักตนเองและฉันได้ใจที่ได้ทำประโยชน์เพื่อสังคม การเป็นผู้นำถ้าตระหนักถึงปัญหาของชุมชนไม่ยากเลยสักนิดที่จะหาทางออก หากเพียงแต่ผู้นำจะเอาใจใส่มากขึ้นเพียงไรเท่านั้น

สิ่งที่ประทับใจ ที่สุด คือจิตใจของคนในชุมชน บ้านดง การจัดการเรื่องงดเหล้าในงานศพแล้วบ้านดงได้ช่วยกันทำโรงศพ เริ่มทำปราสาท ด้วยเงิน ตั้งแต่เดือนธันวาคมปี 2549ถึงปัจจุบันมีเงินทั้งหมด 81,000 บาท(นำเข้าวัดเพื่อบุญนะ) หมู่บ้านใกล้เคียงนำไปเป็นแบบอย่างแต่ทำไม่ต่อเนื่อง

สังเกตว่าทำไมคนบ้านดงทำได้แต่ทำไมบ้านอื่นทำไม่ได้ การจะทำอะไรสักอย่างที่ได้มาแบบง่าย ๆ ก็จะถูกลิ้มเลียนได้ง่ายเช่นเดียวกัน บ้านดงเมื่อมีงานศพเกิดขึ้นต่างก็นำอุปกรณ์มาจากบ้านเพื่อมาช่วยกันทำโลงและปราสาทใช้ไม้ไผ่ทำ ต้องเผา การทำงานไม่ต้องมีใครบอก ต่างก็ทำด้วยความเต็มใจ บ้านใกล้เคียงทำเหมือนกันแต่ทันสมัยกว่า ใช้โครงเหล็กเชื่อมเป็นปราสาทถาวรไม่ต้องเผา สามารถนำมาใช้งานต่อไปได้ แต่ทำไมเขาทำได้แค่ไม่กี่ครั้ง โครงเหล็กก็คงเป็นเศษเหล็กที่ถูกเก็บในกองเก็บของการทำอะไรถ้าไม่ได้ศึกษาก่อนก็คงต้องเป็นแบบนี้

ทางที่มิจัยมีการพูดคุยกันบ่อยครั้งปัญหาในหมู่บ้านมีมากมายคงต้องได้รับความร่วมมือหลายฝ่ายจึงจะสำเร็จการทำงานร่วมกันบางครั้งติดขัด แต่เราก็สามารถผ่านพ้นมาได้

การจัดการเรื่องการแบ่งน้ำก็ได้รับความรู้จากบ้านสามขาได้นำมาจัดทำประป่าน้ำซับ และได้ร้านค้าสหกรณ์ ยอมรับว่าจะมาเป็นร้านค้าสหกรณ์ตนเองเหนื่อยมาก แต่ก็มีความสุขเมื่อได้ทำเพราะทำแล้วมีประโยชน์ต่อชุมชน ค่อนข้างสำเร็จเพราะร้านค้าอื่นลดราคาสินค้าลงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ล้มลูกคลูกหลาน แต่ก็ไปด้วยดี กลุ่มอื่นลดดอกเบี้ย คนในชุมชนลดค่าใช้จ่ายได้ส่วนหนึ่ง และมีการช่วยเหลือกัน

อีกเรื่องหนึ่งที่ฉันอยากเล่าคือ การได้ต้อนรับผู้มาดูงานบ้านดงทำให้ฉันภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้ทำมา แต่ก็ปัญหา มีเบอร์โทรศัพท์ แปลกๆเข้ามาโทรคุยนอกเรื่อง แต่คนอย่างฉันจะพูดตรงๆ เพราะฉันเป็นคนที่ตั้งใจทำงาน แต่ก็มีบ้างที่คนในครอบครัวเข้าใจผิดซึ่งจะส่งผลให้การทำงาน อาจติดขัดได้แต่ก็ไม่ได้คิดอะไรเพราะฉันรู้ตัวเองดีว่าฉันทำดีที่สุดแล้ว

สิ่งที่อยากทำต่อ คือ ต้องการป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีตกลับมา โดยจะเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นแกนนำเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้ใส่ใจทรัพยากรของชุมชน หากตัวเองยังอาศัยชุมชนแห่งนี้ จะทำความดีต่อสังคมและจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนรุ่นต่อไปและให้คนเขารู้ว่าเมืองไทยยังน่าอยู่

“งานวิจัย” ทำให้ฉันได้รู้ว่า....

เราไม่สามารถฝากชีวิตไว้ที่คนอื่นได้ นอกจากตัวเอง
คนอื่นอาจจะมาเป็นผู้เสริมให้ชีวิตเราดีขึ้นในบางเรื่อง
แต่ไม่ใช่ผู้กำหนดชีวิตเรา..

5.6 ข้อเสนอแนะจากทีมกลาง

จากข้อค้นพบในการทำงานวิจัยกับทีมวิจัยบ้านดง ในด้านสภาวะการก่อเกิดหนี้สิน มีสภาวะการก่อเกิดหนี้สินอยู่ 2 ส่วน คือ ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การก่อเกิดสภาวะหนี้สินในชุมชน มีสองลักษณะ คือ ในลักษณะที่เป็นปัจเจก ระดับพฤติกรรมการกินการอยู่ของคนในชุมชน และระดับชุมชน คือ กิจกรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ โดยมีสื่อเป็นตัวกระตุ้นทั้งสื่อจากพฤติกรรมเลียนแบบของคนในชุมชนเอง เช่น บ้านอื่นมีรถตัวเองต้องมี บ้านนั้นมีเครื่องเสียงบ้านตนก็ต้องมี ประกอบกับสื่อภายนอกการลดแลกแจกแถมที่ดูจากทีวีเป็นตัวจุดประกายลากดูให้เข้าสู่วงจรหนี้สิน เชิญชวนให้กู้ในรูปแบบความเห็นอกเห็นใจของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ สุดท้ายก็เกิดการสูบเลือดคนในชุมชนเดียวกันค้นพบจากข้อมูลที่นักวิจัยเก็บได้ ยอดเงินดำเนินการกลุ่มบางกลุ่มเป็นล้านแต่ไม่มีเงินติดบัญชีเลย มีแต่สัญญาเงินกู้ และที่หนักกว่านั้นคนที่ออมเดือนละพันไม่ค่อยมีหรือไม่กี่กั๊วรอบันผลอย่างเดียว ดูเหมือนว่ายิ่งออมมากตัวเลขหนี้สินของบ้านดงยิ่งเพิ่มมากขึ้น

สภาวะและปัจจัยการก่อเกิดหนี้สินนอกชุมชนนั้นนอกจาก ธ.ก.ส. แล้วจะเห็นได้ว่าตัวแทนจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า รถมอเตอร์ไซด์หรือแม้แต่เต็นท์รถที่มีโปรโมชั่นหรือแม้แต่เต็นท์รถที่มีโปรโมชั่นที่หลากหลายเอาไปทดลองขับก่อนผ่อนทีหลัง สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วเกิดจากภูมิคุ้มกันบกพร่องต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนและการสร้างภูมิคุ้มกัน นอกจากการให้บัญชีครัวเรือนแล้วการสร้างวงคิดวงคุยที่เหมาะสมกับชุมชนแล้ว สิ่งที่เป็นหัวใจการทำงาน คือ ทีมวิจัยที่พร้อมเอาตัวเองเป็นหนูทดลอง เป็นกลไกสำคัญในความสำเร็จ

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เท่าที่ค้นพบมีหลายระดับ คือ ในระดับตัวคนในเชิงปัจเจกอย่างที่ยายงานไปแล้วและในด้านครัวเรือนที่ใช้เงื่อนไขงานวิจัยบนฐานข้อมูลหันหน้าเข้าหากันโดยใช้บัญชีครัวเรือนเป็นเครื่องมือวิเคราะห์โยงโย จนกระทั่งพบมูลเหตุแห่งหนี้สินและค่อยๆจัดการซึ่งบางครอบครัวสำเร็จไปแล้ว ระดับสุดท้ายที่ค้นพบชุมชนบ้านดง หลังจากเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างกลไกการต่อรองในเชิงสมานฉันท์ได้ เช่น สร้างออมทรัพย์เอื้ออาทรขึ้นมาเพื่อถ่วงดุลอำนาจกลุ่มเก่าและค่ายักกลุ่มเก่าก็สะท้อนต้องลดดอกเบี้ย

นอกจากนั้นการมีภูมิทำให้ปฏิเสธโครงการรัฐ เช่น ประป้าน้ำดื่มมูลค่าสามล้านแต่เลือกโครงการ 250,000 ที่ทางอำเภออนุมัติทำประป้าน้ำซับเป็นการประหยัดงบประมาณของรัฐและใช้เงื่อนไขของประป้าน้ำซับโยงโยการอนุรักษ์ทรัพยากรได้อีกทางหนึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนคิดได้หลายชั้นและกว้างกว่าเดิมซึ่งบทเรียนการทำงานในลักษณะนี้จะถูกนำไปผลิตซ้ำในปัญหาอื่นต่อไป แต่ปัญหาที่ชุมชนยังไม่สามารถฝ่าทางตันได้ คือ ประเด็นทางการศึกษาและผลกระทบที่กระทบชุมชนในเชิงนโยบายเพราะรัฐเองมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นการบริโภคเพื่อกระตุ้น GDP

แต่ทางอยู่และทางรอดของชุมชน คือ ลดการใช้จ่ายและหันมาพึ่งตนเองให้มากที่สุด งานวิจัยยังไม่จบถึงแม้จะสิ้นสุดโครงการที่วิจัยจะต้องค้นคว้าต่อไป แต่สิ่งหนึ่งที่นักวิจัยต้องตระหนัก คือ การเรียนรู้ตลอดเวลาเพราะแนวคิดและการปฏิบัติที่ใช้ได้ในวันนี้ พอเวลาผ่านไปมันอาจไม่ใช่สังคมโลกเป็นสังคมแห่งพลวัตเพราะฉะนั้นชุมชนเองก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะพลวัตตัวเองตาม หากมัวหลงใหลได้ปลื้มกับกิจกรรมเดิมๆ วันเวลาที่ผ่านไปสิ่งที่เราสร้างขึ้นและเหมาะสมในช่วงเวลาหนึ่ง พอวันเวลาสถานการณ์เปลี่ยนไปอาจกลับกลายเป็นปัญหาการทำร้ายชุมชนเหมือนกลุ่มออมทรัพย์ที่คนบ้านดงตั้งขึ้นหลงใหลในยอดเงินออมอยู่ระยะหนึ่ง สุดท้ายก็สร้างภาระหนี้สินสร้างความเดือดร้อนให้คนบ้านดงเอง

เหมือนพระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่าไม่มีสิ่งใดไหนเลยที่เกิดขึ้นบนความว่างเปล่า มีเหตุปัจจัยที่ส่งผลงานวิจัยท้องถิ่นไม่ใช่เรื่องซับซ้อนเพียงแต่พอมีผลหรือปัญหาก็ค้นหาเหตุปัจจัยที่ส่งผลและดับที่เหตุและปัจจัยนั้น ทุกอย่างก็จะระงับดับหายแต่เรื่องที่ซับซ้อนและยุ่งยากนั้นอยู่ที่ความอยาก ความโลภ อตถาที่รวมแล้ว คือ การขาดการประมาณตนต่างหากที่เป็นตัวเหนี่ยวรั้งไม่ให้คนเดินไปบพทางที่ถูกที่ควร

สรุปว่าทั้งหมดที่พูดถึง คือ การใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่รู้ตนเองรู้สิ่งที่อยู่แวดล้อม ตัวเรารู้สถานการณ์ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับโลก และต้องเรียนรู้ตลอดเวลาไม่มีวันจบ ในนามพี่เลี้ยงคนหนุ่มต้องขอขอบคุณพี่น้องที่มวิจัยบ้านดงที่ให้โอกาสได้เรียนรู้และช่วยเป็นครูให้และหวังว่าเราจะร่วมงานกันต่อไปในฐานะกัลยาณมิตรที่มีความผูกพันและสำนึกที่ดีต่อกัน

ภาคผนวก

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ - สกุล	นายอินแก้ว เรือนปานนท์
อายุ	62 ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด	ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่ บ้านเลขที่	19/2 หมู่ที่ 2 บ้านดง ต.นาบาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	084-986-7480
ตำแหน่งในชุมชน	ผู้นำทางธรรมชาติ/กรรมการหมู่บ้าน/ คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	หัวหน้าโครงการวิจัย

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
4. เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านมักจะมาขอคำปรึกษาอยู่เสมอ
5. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล	นางวิไลวรรณ เทพอุด
อายุ	34 ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด	ปริญญาตรี
ที่อยู่	66 หมู่ที่ 2 บ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	089-952-8799
ตำแหน่งในชุมชน	รองนายกฯ อบต.นายาง คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	นักวิจัยบ้านดง

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
3. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล	นายพรชัย อุดกันทา
อายุ	44 ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด	ประถมศึกษาปีที่ 6
ที่อยู่	23/1 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	081-030-2163
ตำแหน่งในชุมชน	กรรมการหมู่บ้าน/มัคทายก/ คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	นักวิจัยบ้านดง

การทำงานในชุมชน

1. เป็นมัคทายก
2. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
4. เป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
5. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล	นายหลาน วงศ์กา
อายุ	57 ปี
ระดับการศึกษาสูงสุด	ประถมศึกษาปีที่ 4
ที่อยู่	16/1 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	-
ตำแหน่งในชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน/คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	นักวิจัยชาวบ้าน

การทำงานในชุมชน

1. เป็นผู้นำชุมชนชนบ้านดง
2. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
3. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
4. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
5. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล	นางรัตนภรณ์ จันทมุด
อายุ	43 ปี
ที่อยู่	16 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	-
ระดับการศึกษาสูงสุด	ประถมศึกษาปีที่ 4
ตำแหน่งในชุมชน	รองประธานกลุ่มตัดเย็บผ้า คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	นักวิจัยชาวบ้าน

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
3. เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
4. เป็นคนขายของร้านค้าชุมชน
5. เป็นคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
6. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล	นายจรัญ ชุ่มฉิ
อายุ	50 ปี
ที่อยู่	46/3 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง
เบอร์โทรศัพท์	086-729-5936
ระดับการศึกษาสูงสุด	ประถมศึกษาปีที่ 6
ตำแหน่งในชุมชน	อาสาพัฒนาชุมชน/ คณะกรรมการร้านค้าชุมชน
ตำแหน่งในทีมวิจัย	นักวิจัยชาวบ้าน

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
3. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
4. เป็นสมาชิกวงปี่พาทย์
5. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล

นายทรงสิทธิ์ ชุ่มฉิ

อายุ

48 ปี

ที่อยู่

10/2 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ
จ.ลำปาง

เบอร์โทรศัพท์

-

ระดับการศึกษาสูงสุด

ประถมศึกษาปีที่ 4

ตำแหน่งในชุมชน

คณะกรรมการกลุ่มประปา

ตำแหน่งในทีมวิจัย

นักวิจัยชาวบ้าน

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
3. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
4. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

ประวัตินักวิจัยบ้านดง

ชื่อ-สกุล

นางสำลี วิมาลย์

อายุ

34 ปี

ที่อยู่

36 หมู่ที่ 2 ต.นายาง อ.สบปราบ
จ.ลำปาง

เบอร์โทรศัพท์

-

ระดับการศึกษาสูงสุด

มัธยมศึกษาปีที่ 3

ตำแหน่งในชุมชน

คณะกรรมการร้านค้าชุมชน

ตำแหน่งในทีมวิจัย

นักวิจัยชาวบ้าน

การทำงานในชุมชน

1. เข้าร่วมประชุมประจำเดือนของชุมชน
2. ร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุกด้านในชุมชน
3. เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
4. เป็นคณะกรรมการร้านค้าชุมชน
5. เป็นคณะทำงานพัฒนาหมู่บ้าน
6. เป็นนักวิจัยชาวบ้าน

- การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย (RE)

เส้นทางการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการสู่การเริ่มต้นดูแล “ซูเปอร์มาเก็ตของชุมชน”

หลังจากชุมชนบ้านดง ต.นาายาง อ.สพปราบ จ.ลำปาง ได้ขับเคลื่อนโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง” มาระยะหนึ่ง นอกจากการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมอย่างรู้เท่าทันของกลุ่มคนที่ทำบัญชีครัวเรือน ยังมีความร่วมมือในการจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนได้ซื้อสินค้าในราคาต้นทุน และการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เอื้ออาทรขึ้นในชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ต่อเมื่อคนบ้านดงถูกจุดประกายจากการที่คณะกรรมการบ้านดงไปดูงานบ้านสามขา เมื่อกลับมา จึงได้ทบทวนวิเคราะห์สิ่งที่ได้ไปเรียนรู้จากสามขา “ทำไมหน้าแล้งไม่ได้ใช้น้ำ ทำให้บ้านดงไม่สามารถเพาะปลูกพืชผักนอกเหนือช่วงฤดูทำนา ทั้งที่อ่างเก็บน้ำมีขนาดใหญ่กว่าบ้านสามขา?”

คำตอบที่ได้คือ ต้องมีการปรับปรุงประปาหน้าซับ และสิ่งสำคัญต้องทำฝ่ายภูมิปัญญา (ฝ่ายแม่)อย่างต่อเนื่องด้วย และจากการได้ทบทวนสถานการณ์การจัดการทรัพยากรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นผลผลิตที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาให้ตลอดปีซึ่งเป็นแหล่งอาหารและแหล่งทำมาหากินของคนอีกหลายครอบครัว แต่ละปีคนบ้านดงมีรายได้จากการขายของป่าจำนวนมาก ยกตัวอย่างนางหงส์ เทพอุด หนึ่งในนักวิจัยบ้านดง เก็บผักหวานมา 34 วัน ขายได้เงิน 19,000 บาท

ขณะนี้บ้านดงเริ่มจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมาได้ระยะหนึ่ง เห็นว่าการสร้างจิตสำนึกเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากผู้ใหญ่ที่ต้องร่วมแรงร่วมใจกันอย่างเต็มที่แล้ว เยาวชนก็เป็นกำลังสำคัญที่ต้องมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ เพราะภาระค่าใช้จ่ายหลักๆทุกครัวเรือนคือ “เสื่อขาว” ในวันที่เยาวชนบ้านดงกว่า 50 คนไปร่วมกันทำฝ่ายแม่ ทีมวิจัยบ้านดงได้สังเกตและวิเคราะห์ว่าในวันนั้นการใช้น้ำมีนัยลดลง เพราะปกติทุกเสาร์อาทิตย์ เยาวชนจะต้องขี่มอเตอร์ไซด์ออกไปเที่ยวข้างนอกทำให้พ่อแม่สิ้นเปลืองเงิน พระสงฆ์รูปหนึ่งได้บวรณ์ตัวเป็นแกนนำเยาวชนชักชวนเยาวชนไปทำฝ่ายในวันหยุดเพราะเยาวชนมักจะไปรวมกลุ่มกันที่วัดเป็นประจำ แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่า คือ การสอดแทรกความรู้ความเข้าใจเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้กับเยาวชนซึ่งเป็นโจทย์ที่ทีมวิจัยและเยาวชนบ้านดงยังต้องเดินทางเรียนรู้กันไป

จากนักวิจัยชาวบ้านสู่คุณครูโรงเรียนคนจน

อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ได้จัดทำโครงการโรงเรียนแก่จนคนลำปางพอเพียง อำเภอสบปราบ สาขาแม่กะจะ ขึ้น ด้วยการนำของนายศรีโรจน์ นิมมานพัชรินทร์ นายอำเภอสบปราบ ได้เปิดสอนรุ่นที่ 1 ไปเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๑ ณ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนวังยาวเหนือ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้แก่ครัวเรือนยากจน รวมทั้งขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนแก่จนคนลำปางพอเพียง ของจังหวัดลำปางให้เป็นรูปธรรม ซึ่งการเรียนการสอนจะเน้นวิชาการเรียนที่เป็น **“วิชาชีวิต”** จะมีผู้รู้ในเรื่องต่างๆ มาให้ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการดำรงชีวิต โดยกำหนดเปิดสอนให้ความรู้แก่นักเรียน 4 วิชา คือ ค้นหาเหตุแห่งความจน ปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หลีกเลี้ยงอบายมุขอยู่ดีมีสุขด้วยอาชีพใหม่ นักเรียนก็คือชาวบ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำกว่าเกณฑ์ของ จปฐ. ส่วนคนที่จะทำหน้าที่เป็นคุณครู นายอำเภอได้คัดเลือกบุคคลที่มีวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดี นายอินแก้ว เรือนปานันท์ และนางวิไลวรรณ เทพอุด สองนักวิจัยบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง ได้รับเลือกให้เป็น “คุณครู” โดย**ครูอินแก้ว เรือนปานันท์ สอนเรื่องการ ค้นหาเหตุแห่งความจน เป็นการเรียนรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน และครูวิไลวรรณ เทพอุด สอนวิชาการหลีกเลี้ยงอบายมุขเป็นการเรียนรู้เรื่องลดอบายมุข “ทางแห่งความฉิบหาย” เรื่องผลิตเพื่อบริโภค และเรื่องการลดรายจ่ายฟุ่มเฟือย** ซึ่งทั้งสองได้นำความรู้จากประสบการณ์ชีวิตและการทำงานวิจัยมาหลายปี ทั้งจากโครงการวิจัยจัดระเบียบสังคมบ้านดงและโครงการวิจัยรูปแบบการจัดการปัญหาหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ซึ่งนักวิจัยทั้งสองคนรู้สึกภูมิใจและอยากเห็นชาวบ้านนำความรู้ไปลงมือทำเพราะเชื่อมั่นว่าวิถีคิดและความรู้ที่ทั้งสองได้เรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทำให้ “รู้จักตนเอง” สามารถดำรงชีวิตอย่างรู้เท่าทันและเหมาะสมกับวิถีของตนเอง

- **บันทึกเวทีการเตรียมความพร้อมทีมวิจัยบ้านดงต่อการทำงานระยะที่ 2**
วันที่ 14 ก.พ 50 เวลา 09.00 – 12.30 น. ณ วัดชัยมงคล(บ้านดง) จ.ลำปาง

รายละเอียดการพูดคุย

1. การปรับทีมวิจัยพื้นที่ใหม่

ที่ผ่านมาทีมวิจัยบางคนติดปัญหาส่วนตัวบ้าง ไม่พร้อมไม่ชัดเจนต่อการทำงานบ้าง ทำให้ค่อย ๆ หลุดออกไป จึงต้องมีการปรับทีมวิจัยใหม่สำหรับการดำเนินงานในช่วงปีที่ 2 การคัดกรองคนเข้ามาในการเพิ่มทีมวิจัยจะเลือกคนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้ชาวบ้านสามารถสร้างความศรัทธาให้ชาวบ้านได้

- ลุงอินแก้ว เรือนปานันท์
- พ่อหลวงหลาน วงศ์กา
- พี่วิไลวรรณ เทพอุด
- อ้ายจรัญ ชุ่มธิ ทีมใหม่
- พี่รัตนภรณ์ จันทมุด ทีมใหม่
- พี่พงษ์ เทพอุด ทีมใหม่

2. ทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาในการทำงานระยะที่ 1

■ การสำรวจหนี้สิน

เป้าหมายที่วางไว้ คือ ให้ชาวบ้านได้ทราบข้อมูลหนี้สินภาพรวมของชุมชน

วิธีการ

- แบ่งหมวด 5 หมวด นำแบบฟอร์มไปแจกและเก็บข้อมูลสัมภาษณ์รายคน ถ้าใครไม่ยอมเปิดเผยก็ให้เขียนแล้วหย่อนลงกล่องไว้ เฉลี่ยรับผิดชอบประมาณ 25-30 คน
- แต่ละหมวดสรุปของตัวเองแล้วเอามารวมกัน
- นำเสนอข้อมูลต่อเวทีชาวบ้าน

ผลที่ได้

- หนี้สินรวมของหมู่บ้านมี 16 ล้านบาทกว่าๆ ที่มาของหนี้ส่วนใหญ่มาจากการไปกู้เงินเพื่อไปทำงานเมืองนอก พอมีการนำเสนอข้อมูลออกไปชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เชื่อว่าข้อมูลจะเป็นจริง เพราะมันมากเกินไป ทีมวิจัยจึงได้แต่ยืนยันว่าเป็นข้อมูลจริง แต่ไม่สามารถยืนยันด้วยหลักฐานที่มี เพราะจะเป็นการนำเรื่องของชาวบ้านมาเปิดเผยไม่ควร

- มี 2 คนที่ให้ข้อมูลเป็นเท็จ รู้ได้จากการที่หัวหมวดไปสอบถามตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งทุนที่คน ๆ นั้นไปกู้มา เมื่อยอดที่แจ้งมาไม่ตรงกันแสดงว่าเป็นการให้ข้อมูลเท็จ

■ การทำบัญชีครัวเรือน

เป้าหมายที่วางไว้

- ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว
- เพิ่มรายได้
- รู้จักตัวเอง และนำไปสู่การหลุดพ้นจากหนี้สิน

กลุ่มเป้าหมาย

ระยะแรกวางไว้ 50 คน ก็เกินมา 2 คน ปัจจุบันอยู่ตัวเหลือ 30 คน

อีก ๒๐ คนที่หายไปเพราะ ?

- เห็นรายจ่ายแล้วใจอ่อน ถอนตัวออกไป
- ทำไปแล้วทีมวิจัยประเมินว่าไม่มีการเปลี่ยนพฤติกรรม คือ จดอย่างเดียวไม่นำข้อมูลมาวิเคราะห์
- ทศนคติไม่เปลี่ยน คือ รอแต่ให้คนนอกมาช่วย

ผลที่เกิดขึ้น

- บางคนเห็นข้อมูลแล้วก็ปรับลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้เอง เช่น ผักสวนครัว ปลูกได้เองไม่ต้องซื้อ จึงมีคนหันมาปลูกผักเองเยอะขึ้น เป็นต้น
- มีการบอกต่อ “เหมือนไฟไหม้ขอน” สู่เพื่อนบ้าน เครือญาติ
- ทีมวิจัยมีการติดตามดูพฤติกรรมสมาชิกเสมอ เช่น ช่วงเกี่ยวข้าว ก็ไม่มีใครเลี้ยงเหล้าเลี้ยงข้าวมากมายเหมือนแต่ก่อน การช่วยเหลือลงแขกยังมีอยู่ แต่คนหันมาเกี่ยวข้าวตอนกลางคืนเพราะไม่ต้องเลี้ยงอะไรมาก
- มีนายอำเภอลงมาสนับสนุนเรื่องการทำบัญชีครัวเรือน เพราะเป็นข้อมูลสำคัญต่อการรับการสนับสนุนโครงการจากทางอำเภอ

อุปสรรค/สิ่งที่ยังทำได้ไม่ดีนัก

การทำความเข้าใจ/การเปลี่ยนทัศนคติยังไม่ดีเท่าที่ควร หลายคนยังติดังไม่ยอมรับไม่เปิดใจ บางคนยังติดเรื่องเดิมที่จะมาถ่ถอนหนี้ให้

ข้อเสนอแนะต่อพื้นที่หากต้องการนำไปปรับใช้

- ต้องเริ่มที่ตัวเอง ทีมวิจัยต้องทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง ชาวบ้านจะเชื่อและศรัทธาเอง
- ทีมวิจัยต้องมีความเสียสละ

ข้อค้นพบ

บ้านดงสร้างการยอมรับคนที่มีการปฏิบัติตัวเหมาะสมไม่ได้วัดจากฐานะทางสังคมและการเงิน

● บุคคลที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและพฤติกรรมจากการทำบุญชักรัวเรือน

นางหงษ์ เทพอด : รู้กินรู้อยู่ตามอัตภาพ

ชีวิตของพี่หงษ์และสมศักดิ์ เทพอด น่าจะเป็นชีวิตที่สบายและลงตัวแล้ว เพราะลูกๆ เติบโตมีหน้าที่การงานมั่นคง ลูกสาวคนโตได้รับเกียรติให้เป็นเทพีหาบทองในพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญประจำปี ๒๕๔๙ สร้างความปิติให้กับคนที่เป็นพ่อเป็นแม่ ขณะเดียวกัน ชีวิตก็สุขสงบตามประสาสองคนตายายในบ้านน้อยริมทุ่ง ซึ่งกำลังเขียวขจี

แต่กว่าจะถึงวันนี้ สามภรรยาคุณี้ต้องฝ่าฟันทุกข์สุขมาด้วยกัน หนึ่งในเรื่องราวของชีวิตคือการปลดทุกข์ด้วยการทำบุญชักรัวเรือน ซึ่งในเบื้องต้นของการใช้เครื่องมือนี้ เป็นเพราะความศรัทธาในตัวของผู้ที่ชักชวนคือ พ่ออินแก้ว เรือนปานนท์ ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เป็นเคารพ รัก และศรัทธาของคนบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง

“ตอนแรกทำไม่ได้คิดอะไร ทำเพราะพ่ออินแก้วชวน ตอนเริ่มไม่ค่อยเข้าใจ คิดว่าทำไปก็ไม่มีประโยชน์ ก็บอกแฟนว่า ช่วงมันเถอะเราจ่ายอยู่ทุกวัน พอมาทำถึงรู้สาเหตุว่าทำไมเขาถึงให้เราทำอย่างนี้ ตอนแรกก็ทำแล้วท้อ รายจ่ายเดือนหนึ่งก็ตกใจ สองสามเดือนแรกยอมรับว่าติดขัด มันจุกจิก”

เมื่อได้ทำ ๓ เดือนแรกก็ท้อเสียแล้ว เพราะบุญชักรัวเรือน สองคนตายายก็เลยมานั่งคุยกัน เปิดบัญชีดูตั้งแต่เดือนแรกว่า “ใช้จ่ายอะไรไป ใช้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นเยอะหรือเปล่า อะไรที่ไม่ควรซื้อ ก็ซื้อใหม่ ที่สำคัญเอาเงินที่ไหนมาจ่าย ทั้งๆ ที่ไม่มีรายได้ แต่ค่าใช้จ่ายมากกว่า” จนพบว่า “ที่มีเงินใช้เพราะไปยืมเงินคนอื่นมา” เลยตั้งใจช่วยกันว่า “ค่าใช้จ่ายส่วนใดเยอะก็จะลดสิ่งนั้น”

“รายจ่ายตัวนั้นก็เยอะตัวนี้ก็เยอะ อะไรไม่จำเป็นต้องซื้อก็ซื้อ สิ่งที่ไม่จำเป็นก็จ่าย บางครั้งไปตลาด ของไม่จำเป็นก็ซื้อมาใส่ตู้เย็น ยังไม่รู้ว่าจะใช้จะกินหรือเปล่า เปลืองค่าไฟอีก รายจ่ายที่สูงคือ ค่าเหล้ากับค่าหมู เพราะพ่อบ้านกินเหล้าและไม่กินผัก อาหารทุกมื้อต้องมีเนื้อหมู คุยกันว่า ต้องลดลงให้ได้ จากที่เคยซื้อทุกวัน กินทุกวัน ก็กินเนื้อหมูสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง ก็ลดได้บ้าง”

สิ่งที่ลด คือ ค่าเหล้า จาก ๑ ขวดต่อเดือน ตอนนี้ลดเหลือสองสามเดือนครั้ง ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป เงื่อนไขสำคัญคือ ลดการไปพบปะเพื่อนฝูง เพราะอยู่คนเดียวพี่สมศักดิ์ก็ไม่กินเหล้า ค่าเหล้าจึงมีแต่ช่วงที่มีงาน หรือการเลี้ยงคนที่มาช่วยทำนา

ตอนนี้พี่ทั้งสองคนเป็นหนี้ ธกส. กู้เงินมาซื้อที่นาจำนวน ๔๐,๐๐๐ บาท ตอนนี้เหลือ ๒๓,๐๐๐ บาท การทำบุญชักรัวเรือนจึงมีเป้าหมายที่จะเก็บเงินไปใช้หนี้

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ระยะที่ ๑”

“ดีที่อยู่กับสองคนผิวเมีย กินอะไร ก็กินได้ เมื่อก่อนแฟนชอบกินขนมหวานจุจิก ก็ลดลง กินผลไม้ปลูกไว้รอบบ้านแทน เช่น มะละกอ แตงโม กล้วย ถ้าอยากกินกล้วยบวชชี ก็ซื้อน้ำตาล แค่ ๖-๗ บาท ทำแล้วเราก็ได้กินหลายมื้อ”

นอกจากปรับวิธีการกินแล้ว วิธีการอยู่ของทั้งสองคนก็ต้องปรับด้วย พี่หงษ์เล่าให้ฟัง อย่างไม่อายว่า เดิมซี้เกียจมาก ชิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ที่ปลูกไว้รอบบ้าน แต่ไม่เคยซูดไม่เคยเก็บมากิน คิดว่า ซู้กินง่ายกว่า ไม่ต้องซูด ไม่ต้องล้างดิน แต่ทุกวันนี้รอบบ้านปลูกพืชผักผลไม้ที่กินไว้ อยากกินเมื่อไรก็เก็บกิน บ้านที่อยู่กันสองคน เมื่อรวมใจกัน ตั้งเป้าหมายการทำบัญชีครัวเรือน ก็ทำกิจกรรมนี้ให้เป็นกิจวัตร โดยมีพี่หงษ์เป็นคนจดบัญชี ส่วนมากใช้ช่วงเวลาดูทีวีตอนเย็นบอกกันว่า “ให้จ่ายอะไรไป” ส่วนใหญ่พี่หงษ์จะจ่ายกับข้าว ส่วนพี่สมศักดิ์จ่ายค่าน้ำมันรถจ่ายของที่ซื้อจากข้างนอก จดแล้วนำมานั่งดูด้วยกัน ตั้งเป้าหมายไว้ว่า **ลดค่าใช้จ่ายตัวที่ฟุ่มเฟือย ค่าอะไรเยอะที่สุด ต้องลดตัวนั้น ลดไปที่ละตัว**

“มีปัญหาบ้างคือ บางครั้งก็ลืมจด เราก็ต้องเอาวางไว้จุดที่มองเห็น เช่น หน้าทีวี วันนี้กินข้าวเย็นเสร็จก็จด ส่วนมากจะลืมวันที่เราฝึงานหรือทำนา แต่ปกติไม่ค่อยลืม จดทุกวันตอนเย็น กดปุ่มทีวีปุ๊บก็เห็นบัญชีแล้วต้องพยายามจด” พี่หงษ์เล่าเทคนิคที่ทำให้จดบัญชีได้อย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวนี้เริ่มทำบัญชีครัวเรือนตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๔๙ ตอนเริ่มต้นเป็นสมุดบันทึกขีดเป็นตาราง ต่อมาทีมงานวิจัยออกแบบใหม่ เนื่องจากการจดในสมุดจะยากต่อการรวมบัญชีของชุมชน จึงออกแบบเป็นตารางแยกหมวด มีรายการแยกย่อยทำให้สะดวกต่อการจด มีช่องรวมเมื่อครบเดือน ทั้งยังสะดวกต่อการรวบรวมเป็นภาพรวมการใช้จ่ายของทั้งชุมชนด้วย

การที่ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งจะทำบัญชีครัวเรือนได้ ต้องมีความเข้าใจเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนทั้งคู่ เช่นคู่พี่หงษ์กับอ้ายสมศักดิ์ที่สลับกันเข้าไปฟังเวทีประชุมของทีมวิจัย² ทำให้รู้เท่ากัน เข้าใจเหมือนกัน แต่บางครอบครัว ที่เมียไปฟัง ผัวไม่ได้ไปฟัง ก็ทำให้ไม่เข้าใจกัน

“สมัยนี้กินอะไรก็ซื้อได้ กินหมูก็เหมือนผัก กินผักก็เหมือนหมู เพราะมันต้องซื้อ เงินมันไหลออกตลอด แต่ผักบางอย่างมันปลูกกินได้ เช่น ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ แต่ก่อนก็ไม่คิด คิดว่าแค่ ๓ บาท ๔ บาท ตอนนีเริ่มรู้แล้วว่าเดือนหนึ่งรวมเป็นเท่าไร ยอมรับว่าทำบัญชีครัวเรือนแล้วดีขึ้น”

กรณีการทำบัญชีในชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องหน้าตา เช่น งานแต่ง งานบวช ผัวป่า จากฐานคิดที่เคยคิดว่า เขามีหน้ามีตาใส่ของเยอะหน่อย แต่ตอนนี้ก็ใส่ตามกำลังของเรา อยู่ที่ตัวเรา ฐานะเท่าเราก็ใส่ตามกำลังของเรา เปิดบัญชีครัวเรือนแล้วถึงรู้ว่าสภาพของเรา ฐานะของเราเป็นอย่างไร

² ในโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสนับรป จังหวัดลำปางระยะที่ ๑”

ทั้งนี้ สองคนตั้งใจว่า **ไม่ใช่การประหยัดจนไม่กินไม่ซื้ออะไร แต่รู้ประมาณ**ว่าจะกินอะไรได้แค่ไหน เช่นเดียวกับการสร้างหนี้ จะมีการบวก ลบ คูณ หาร ก่อนสร้างหนี้ ก่อนจะกู้ต้องเตรียมไว้แล้วว่า ถ้ากู้เงินวันนี้ วันข้างหน้าถ้าถึงกำหนดชำระหนี้จะมีเงินไปจ่ายหรือไม่ หากไม่มีต้องทำอะไร เช่น ลงทุนเลี้ยงวัว พอจะใช้หนี้วัวโตพอที่จะขายพอดี

แม้ว่าจะทำบัญชีครัวเรือนมาร่วมปี แต่มีค่าใช้จ่ายค่าใช้จ่ายที่ยังลดไม่ได้คือ ค่าบัตรเติมเงินโทรศัพท์ที่ต้องเติมทุกเดือนๆ ละ ๓๐๐ บาท ทั้งๆ ที่แต่ละเดือนใช้ไม่ถึง ทำให้มีเงินเหลือนับพัน แต่ถ้าไม่เติมระบบก็ตัดเงิน พี่หงษ์จึงตั้งเป้าหมายว่า “จะต้องหาความรู้เรื่องโปรโมชั่น พร้อมทั้งต้องจดว่าแต่ละเดือนนี้โทรกี่ครั้ง เป็นเงินเท่าไร” เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเลือกโปรโมชั่นที่เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้งาน

พี่หงษ์ได้สะท้อนว่า “**เห็นความแตกต่างระหว่างคนทำบัญชีครัวเรือนกับคนไม่ทำ**” คือ คนที่ไม่ทำจะสุ่ยสุ่ยหายกว่า ซื้อกินทุกวัน เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรจำเป็นไม่จำเป็น แต่คนที่ทำบัญชีครัวเรือนในชุมชนกลับเป็นกลุ่มที่ประหยัด พี่หงษ์เอง ต่างมีเป้าหมายในการลดหนี้สิน และดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว

“วิถีชีวิตบ้านนอกโชคดีที่หากินเองยังพอได้ ไม่ต้องซื้อหาทุกอย่างเหมือนในเมือง แต่ก็ต้องรู้ประมาณตัว เพราะไม่มีรายได้อะไร รายได้หลักคือ รับจ้างทั่วไปวันละ ๑๕๐ บาท ถึงหน้าผักหวาน (กุมภาพันธ์ถึงเมษายน) จะมีรายได้ดีขึ้น ดั่งนั้น ถ้าไม่รู้จะระมัดระวังก็จะเป็นหนี้เป็นสินไม่รู้จบ การจดบัญชีครัวเรือนคือ การเฝ้าระวังค่าใช้จ่ายให้รู้ประมาณ สำคัญคือ คนทำต้องไม่ท้อ นำมาดูบทพจนทุกเดือน เพื่อวางแผนการใช้จ่ายในเดือนต่อไป”

นางรัตนภรณ์ จันทมุต : หมั่นพูดคุย ดัดนิสัย ใช้ประหยัด

คนทำนาทำสวนอย่างเรา แต่ละเดือนเงินเข้าก็ไม่มากมายเท่าไรหรอก กลับจ่ายจนเกลี้ยงถึงติดลบ เวลาไม่พอใช้ก็หยิบยืมจากที่ต่างๆ ถึงสิ้นเดือนมาก็ใช้หนี้ไป หมุนไปหมุนมาแบบนี้จนเคยติดกับหนี้สิน เพราะเงินหมุนไม่ทัน...

มาวันหนึ่งมีงานวิจัย³เข้ามา ด้วยความอยากรู้ อยากฟังจึงไปร่วมด้วย และได้แง่คิดมากมายจากการทำทำบัญชีครัวเรือน มีบางคนที่เคยติดเหล้าอมแงม พอทำบัญชีแล้วเลิกเหล้าได้ เลยอยากลองทำและร่วมเรียนรู้ไปด้วย

ฟังแล้วก็กลับมาคุยกับสามีและลูกให้มาทำด้วยกัน แล้วตั้งเป้าหมายไว้ว่า “ให้มีเงินเหลือในแต่ละเดือน”

การทำบัญชีครัวเรือนไม่ยากเลย “**ซื้ออะไรมาก็จดแค่นั้นเอง**” ตอนที่ทำใหม่ๆ จะจดลงสมุด จดเป็นรายการที่จ่ายไปทุกวัน ไม่ได้แยกหมวด เช่น ซื้อผักก็เขียนผัก จดไปจดมาารู้สึกว่าเวลารวมยอดแล้วมาดูตัวเลขจะยาก ตอนหลังจึงจัดใส่แบบฟอร์มค่าใช้จ่ายในแต่ละวันที่แยกหมวดให้เห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามที่ได้รับการอบรมจากงานวิจัย ดังนี้

หมวดอาหาร เช่น หมู ไก่ ปลา ไข่ ผักกาด ผักคะน้า ต้นหอม พริก น้ำปลา ซีอิ๊ว น้ำมันพืช กระเทียม

หมวดของใช้ เช่น ของใช้ในครัวเรือน (สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แชมพู เครื่องสำอาง น้ำยาล้างจาน ผงซักฟอก) ของใช้ในการเกษตร (มีด จอบ เสียม เครื่องสูบน้ำ รถไถ สายยาง)

หมวดการลงทุน เช่น ค่าปุ๋ย ค่าแรง

หมวดการศึกษานูตร เช่น ค่าเทอม อุปกรณ์การเรียน ค่ารถไปโรงเรียน ค่าขนม

หมวดเชื้อเพลิง เช่น แก๊ส ถ่าน น้ำมันรถ ค่าเดินทางโดยรถโดยสาร

หมวดประจำเดือน เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าขยะ ค่าโทรศัพท์

หมวดงานสังคม เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานปอยหลวง งานบวช

พลบค่ำหลังอาหารเย็นของทุกๆ วัน จะเป็นเวลาที่พ่อแม่ลูกต่างมาพูดคุยกันถึงค่าใช้จ่ายแต่ละวัน ถามกันว่า “ใครซื้ออะไรกันมาบ้าง จ่ายอะไรกันมาบ้าง” แล้วก็จดเอาไว้ตามหมวดดังกล่าว ถึงสิ้นเดือนแม่บ้านหรือลูกสาวก็เป็นคนรวมยอด...ทำแบบนี้กันจนติดเป็นนิสัย

³ โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง ตำบลนาขาง อำเภอสปรบ จังหวัดลำปางระยะที่ ๑”

ทุกคนให้ความร่วมมือดี ไม่มีการโกหกกันเรื่องตัวเลข โดยเฉพาะลูกชายลูกสาว เพราะ
อบรมนิสัยกันมาตั้งแต่เด็กแล้ว และมักจะไม่ค่อยลืมจดกัน ยกเว้นบางรายการที่นึกไม่ออกจริงๆ

ที่สำคัญคือ **มีการพูดคุยเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายที่เกิดขึ้น**

ช่วงแรกรู้สึก “อ่อนใจ สะดุ้ง” กับ**รายจ่ายที่เกินรายรับ** ติดลบตลอด มีรายได้แค่สี่ห้าพัน
บาท รายจ่ายห้าหกพันบาท จึงคุยกันว่า **“จะช่วยกันประหยัด”** เครื่องปรุงอาหารบางอย่างไม่
จำเป็นก็ไม่ต้องซื้อใส่ เช่น ต้นหอม ถ้าเป็นเมื่อก่อนราคาสองบาทก็ยังซื้อเพราะคิดว่า “สองบาทแค่นั้นเอง”

การทำแบบนี้ช่วยสอนลูกให้ประหยัด เห็นบัญชีครัวเรือนแล้ว ลูกๆ จะคิดตามเสมอ มัก
บอกว่า “วันนี้ไข่เยอะ กินเยอะ พรุ่งนี้จะใช้ จะกินไม่เยอะแล้ว” ดูจากปกติหลังเลิกเรียนลูกๆ จะกิน
มาก ตอนนี้อิ่มไม่กินมากแล้ว เสาร์อาทิตย์ก็ใช้เงินไม่มาก

คุณแม่เองก็ไม่ให้เงินลูกพร่ำเพรื่อตามใจเหมือนเมื่อก่อน “ถ้าลูกขอในสิ่งไม่จำเป็นจะไม่
ซื้อให้” หรือถ้าให้ก็นานๆ ครั้ง ลูกๆ ก็เข้าใจ เพราะพยายามพูดพยายามสอนให้ลูกฟังเรื่อยๆ “ต้อง
ประหยัดนะ วันหน้าจะได้มีเงินเก็บ ไว้เรียนหนังสือสูงๆ ถ้าไม่เก็บจะเป็นหนี้เป็นสิน” ลูกก็บอกว่า
“ไม่อยากเป็นหนี้” ถ้าเห็นพ่อไปกู้เงินเมื่อไหร่ก็จะบ่นทุกครั้ง

“เมื่อก่อนลูกขอก็บาทก็ให้ ขอ 10 บาทได้ 10 บาท ขอ 20 บาทได้ 20 บาท ทุกวันนี้ให้เงิน
ลูกไปโรงเรียนแค่วันละ 5 บาทสำหรับจ่ายทั้งวัน และย้ำว่า ซื้ออะไรต้องคิด”

ทั้งยังปรับนิสัยส่วนตัว **ก่อนหน้านี้แม่บ้านอยากจะซื้ออะไรก็ซื้อ “ซื้อเรื่อยเปื่อย ไม่
เคยคิดอะไร จ่ายเงินสนุก ถ้าไม่พอใช้ก็จะไปกู้ออมทรัพย์”** และไปเที่ยวตลาดนัดทุกสัปดาห์
พอไปแล้วลูกขอให้ซื้อของเล่นก็ซื้อให้ ของกินของไม่จำเป็นบางอย่างไม่น่าซื้อก็ซื้อ มา ซื้อแล้วหิว
จนเอเวอค

เดี๋ยวนี้ **“จะซื้ออะไรก็จะคิดก่อน เสียดายเงิน”**

เรื่องอาหาร ก็ประหยัดโดยการไปเก็บผักตามป่ามาลวกมาแกงกิน ตลาดนัดก็ไม่ไปทุก
ครั้งแล้ว จะไปถ้าจำเป็นจริงๆ นานๆ ครั้ง ซื้อแค่แปรงสีฟัน ยาสีฟัน “นานแล้วตลาดนัดไม่ได้กิน
เงินเราเลย” หรือเวลามีคนมาขายของก็จะปฏิเสธไม่ซื้อ เช่นมีคนมาถาม “ซื้อเนื้อไหม” ก็บอกไปว่า
“ไม่” ถ้าเป็นเมื่อก่อนจะซื้อครั้งละเป็นร้อย

สามีเอง ก็ลดเรื่องการซื้อเหล้าลงเยอะ “เมื่อก่อนยิ่งเมายิ่งสั่ง เลิกงานก็ไม่กลับบ้าน มัว
แต่สังสรรค์กินเหล้ากับเพื่อนฝูง” แม่บ้านต้องคอยมองหาวว่า เมื่อไหร่จะกลับบ้าน บางครั้งก็ได้รับ
อุบัติเหตุ รถเฉลบน กลับบ้าน เดียวนี้กินลดลง จะสังสรรค์บ้างก็เป็นบางครั้ง พอเลิกงานแล้วก็กลับ
บ้านเร็ว ตอนเลิกใหม่ๆ ก็มีคนเหน็บแนมบ้างว่า “สามีกลัวเมีย” แต่ก็ไม่ได้สนใจ หลังๆ คนก็เลิก
พูดไปเอง

อย่างการทำนา ที่เคยจ้างคนไถ ก็เปลี่ยนมาเป็นไถเองประหยัดทั้งค่าแรงและค่าสังสรรค์
ไปอีก “เมื่อก่อน หลังเลิกนา สามีจะนั่งอยู่กับกลุ่มเพื่อนจนมืดอยู่กลางท้องนา ดื่มเหล้ากันเต็มไป
หมด แถมด้วยเนื้ออย่างเป็นของแกล้มซึ่งไม่ต่ำกว่าหนึ่งกิโลกรัม แถมบางครั้งยังไม่พอใจกลับมากิน
ที่บ้านต่ออีก” แต่เดี๋ยวนี้สามีเลิกทำแบบนั้นแล้ว เพราะเป็นการฟุ่มเฟือยมาก

ค่อยๆ ลดค่าใช้จ่ายกันไปทั้งแม่บ้าน สามี ลูกๆ เดี่ยวนี้ค่าใช้จ่ายลดลงอยู่ที่ประมาณสาม
พันสี่พันกว่าบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องจำเป็น อย่างค่าเทอมลูก ค่าขนม ค่าอุปกรณ์การศึกษา
งานสังคม ค่าสมาชิกฌาปนกิจศพ ค่าน้ำค่าไฟ หรือบางเดือนก็ใช้จ่ายไปกับการล้อมรั้วลดหนาม
ลงทุนทำนา

**ตอนนี้พอมีเงินเหลือเก็บ ได้ฝากออมทรัพย์เดือนละพันกว่าบาท ไม่ต้องเครียด
กับหนี้สินอีกแล้ว** จากที่เมื่อก่อนติดลบ เงินไม่พอใช้ก็ไปกู้ออมทรัพย์ กู้กองทุน มีก็ที่กู้หมด เพื่อ
เอามาใช้จ่าย สิ้นเดือนมาก็ต้องไถ่ขายคืนพร้อมดอกเบี้ย แทนที่จะได้ดอกเบี้ยจากเงินฝาก กลับ
ต้องเสียดอกเบี้ยแทน

“ตั้งแต่ทำบัญชีครัวเรือนไม่มีการกู้เงินเพิ่มอีกเลย” เหลือก็แต่หนี้กองทุนเงินล้าน ที่คาดว่า
จะหมดอีกเดือนสองเดือนนี้ และคิดว่า “จะไม่กู้อีกแล้ว” ใครมาถามให้กู้ก็ปฏิเสธลูกเดียว “จะตั้ง
หน้าตั้งตาประหยัดต่อไป”

เห็นประโยชน์อย่างนี้ก็พยายามชวนเพื่อนบ้านมาทำด้วยกัน

“ทำบัญชีครัวเรือนกันเถอะ ทำแล้วจะดี ถ้าไม่มีบัญชีครัวเรือน ชีวิตก็คงเหมือนเดิม”

การทำบัญชีครัวเรือนนั้นไม่ยากเลย เพียงแต่ต้องอาศัยความร่วมมือในครอบครัว
บวกกับความตั้งใจ ค่อยๆ คิดๆ ค่อยๆ ทำอย่างละเอียดรอบคอบ

อยากย้ำว่า **“บัญชีครัวเรือนทำให้เห็นตัวเอง ได้รู้รายรับรายจ่ายของเรา ได้รู้คิด ได้
ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ได้ทบทวนตัวเอง ถ้าไม่ทำก็ไม่รู้ค่าของเงิน ก็จะใช้จ่ายไปเรื่อยๆ”**

● บทสัมภาษณ์นายอินแก้ว เรือนปานันท์ หัวหน้าโครงการวิจัย

สรุปงานวิจัยนี้สินะระยะที่ 1

หญิง : เวทีแรกเป็นเวทีเตรียมความพร้อมของพื้นที่ จะขอถามลุงอินแก้วว่าได้อะไรบ้างหลังจากเวทีนี้แล้ว

ชาย : ได้ความรู้และได้แนวทางที่จะนำไปใช้ในชุมชน นำไปวางแผนเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกับหมู่บ้านอื่นที่เราได้อบรมร่วมกันมา คือว่าทำงานให้ถูกเป้าหมาย ดึงคนให้ร่วมทำงานอย่างไร

หญิง : แล้วรู้สึกอย่างไรกับโครงการนี้ พอลุงแก้วได้ไปฟังในเวทีนั้น โครงการที่ลุงแก้วจะต้องมาทำ

ชาย : ก็มีความรู้สึกดี ปัจจุบันเราอยู่ในหมู่บ้านเรารู้ว่า บางคนก็ไม่ว่ามีหนี้ ไม่รู้ว่าจะก่อหนี้ก่อสินได้อย่างไร เมื่อเราเห็นว่าโครงการนี้ดี เราก็อยากให้ชาวบ้านมาทำ ให้ชาวบ้านได้รู้จักว่าการมีหนี้มันทุกข้มันลำบาก ต่อไปอาจจะถึงทางตันของชาวบ้าน เราก็เลยเข้าร่วมโครงการนี้ซึ่งมันเป็นสิ่งที่ดีมาก

หญิง : เมื่อได้รับการอบรมเสร็จแล้ว ลุงแก้วต้องลงมาทำงานในชุมชน ความรู้สึกของลุงแก้วก่อนที่จะลงมาทำงานในชุมชน มันใจหรือไม่เข้าใจในการอบรม หรือจะมีข้อเสนอแนะอะไรบ้าง

ชาย : หลังจากอบรมมาแล้วเราก็ตัดใจทำกันอย่างเต็มที่ บางส่วนที่เราไม่เข้าใจก็คือเราก็ตัดสินใจว่าลองทำดูก่อน ถ้าส่วนไหนไม่เข้าใจจริง ๆ ก็ไปถามที่มกลาง จริง ๆ แล้วได้เห็นว่าเขาแนะนำนั้น มันเป็นทางที่ดีและเป็นส่วนหนึ่งที่เรจะต้องเริ่มปฏิบัติ งานอย่างนี้ถ้าเราไม่จริงจังต่อมัน เราก็ไม่สามารถที่จะทำได้ มันจะต้องสร้างความมั่นใจและช่วยกัน และต้องสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านว่าที่มาที่ไปมันเป็นอย่างไร ที่เราได้อบรมมา

หญิง : ลุงแก้วเข้าใจโครงการในระดับหนึ่ง แล้วลุงแก้วมีข้อข้องใจหรือไม่เข้าใจติดกับมาด้วยหรือเปล่า

ชาย : ไม่มี

หญิง : ถ้าไม่มีข้อข้องใจหรือไม่เข้าใจในเวทีเตรียมความพร้อมแล้ว เราไปเวทีที่ 2 เลยแล้วกัน ซึ่งเป็นเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งทำด้วยกัน 2 ครั้ง เรามีการแบ่งกิจกรรมเป็นช่วง 6 เดือนแรก และ 6 เดือนหลัง ลุงแก้วต้องตอบให้กับเรา 2 ช่วง เอา 6 เดือนแรกก่อน คือ 6 เดือนแรก ในเวทีได้ทำอะไรบ้าง เริ่มทำอะไรก่อน เนื้อหาเวทีเป็นแบบไหน

ชาย : แรก ๆ เราเรียกชาวบ้านมาแล้วชี้แจงว่า โครงการนี้เป็นการทำบัญชีครัวเรือนให้กับตนเอง ลุงก็ได้อธิบายว่า มันทำให้เรารู้จักตัวเองมากขึ้นในการใช้ค่าใช้จ่าย และเป็นหนี้ยู่เท่าไร เราต้องสำรวจข้อมูลก่อน ก็คือ สำรวจข้อมูลในหมู่บ้านว่า ทั้งหมดหมู่บ้านนั้นเป็นหนี้ยู่เท่าไร หลังจากนั้นเราได้หนี้มาประมาณ 17 ล้านกว่าบาทนั้น เราก็นำไปชี้แจงในที่ประชุมให้ชาวบ้านได้ทราบทั่วกัน แล้วก็ตั้งคำถามขึ้นว่า ใครอยากจะทำบัญชีครัวเรือนบ้าง ถ้าใครสนใจก็มาจดรายชื่อและทำบัญชีครัวเรือนร่วมกัน เราไม่ได้บังคับใครให้มาทำ เมื่อเราพูดออกไปว่าใครสนใจที่จะทำก็มาจดรายชื่อได้ ปรากฏว่ามีผู้สนใจเข้ามาสมัครประมาณ 50 คน เราก็หารูปแบบ คือชื่อสมุดคนละ 1 เล่ม เพื่อที่จะนำไปทำบัญชี เมื่อทำไปทำมามันเหมือนกับว่า วุ่นวาย จดสับสนกันบ้าง ทางทีมได้นำมาตรวจดูก็ไม่สามารถหาข้อมูลของตนเองเจอ เราก็เลยตัดสินใจว่าปรับทำบัญชีใหม่ทำเป็นตารางให้กับสมาชิก และแบ่งเป็นหมวดหมู่ให้ เช่น หมวดอาหาร หมวดเครื่องใช้ ฯลฯ ซึ่งเราทำตอนนี้แล้วก็ให้สมาชิกนำกลับไปทำบัญชีใหม่

หญิง : ลุงอินแก้วก็ได้ไปชี้แจงให้เขาเข้ามาทำโครงการร่วมด้วย แล้วมีการสำรวจหนี้สินและใครอยากเข้ามาก็เข้ามาเราไม่ได้บังคับ เราเคยมองหรือเปล่าว่า คนที่เขาเข้ามาทำร่วมเขามีเหตุผลอะไรที่เข้ามาร่วม

ชาย : เท่าที่ดูมา ก็มองว่าบางคนก็อยากที่จะรู้จักตัวเองให้มากขึ้น บางคนเหมือนกับว่าครั้งที่เจอกับสุเทพเข้ามาคุยเรื่อง พอช เมื่อก่อน ซึ่งเป็นเรื่องของการปลดหนี้หรือเขาจะใช้หนี้ให้ส่วนหนึ่ง หลังจากนั้นเมื่อเราได้รู้ว่า พอช นั้นไม่สามารถที่จะช่วยเราได้เราก็เลยปรับใหม่ว่ามาทำบัญชีครัวเรือนดีกว่าเพื่อที่จะได้รู้รายรับรายจ่ายของตนเองว่าปัจจุบันการกินของตนเองนั้นค่าใช้จ่ายหมดไปเท่าไร ทุกคนที่เข้ามาก็คือ อยากรู้จักตนเองให้มากขึ้น

หญิง : เมื่อมีคนเข้ามาแล้ว มีประมาณ 50 คน ลุงอินแก้วได้ชี้แจงตัวโครงการให้กับเขาได้รู้แล้ว ลุงอินแก้วคิดว่าเขาเข้าใจในตัวโครงการนี้นาน้อยแค่ไหน

ชาย : แรก ๆ นั้นมีบางคนไม่เข้าใจเลย แต่บางคนก็เข้าใจว่าอันนี้เป็นข้อมูลที่เขาจะต้องนำไปต่อรองกับหน่วยงานอื่น ถ้าทางอำเภอเข้ามาเราสามารถที่จะนำข้อมูลตรงนั้นให้เขาดูได้ว่าเราากจนจริง และมีค่าใช้จ่ายอย่างไรบ้างทุกคนก็จะศึกษาว่าให้รู้จักตัวเองก่อน

หญิง : แสดงว่าลุงแก้วใช้วิธีนี้กับคนที่ไม่เข้าใจ ขอถามลุงแก้วว่าเวลาที่สร้างความเข้าใจนั้นตามในแผนมีแค่ 2 ครั้ง แต่ว่าบ้านดงนั้นทำกี่ครั้ง

ชาย : ทำทั้งหมด 3 ครั้ง ครั้งแรกคนที่ไม่เข้าใจอยู่เราก็ออกไปอธิบายให้เขาเข้าใจว่าถ้าเราจดหรือทำบัญชีแล้วเราได้อะไรบ้าง บางคนก็ถามว่าเมื่อเรารู้ว่าเขาไม่ได้มาใช้หนี้ให้ ไม่มีการผ่อนหนี้ให้เขาก็ออกไป เราก็เลยไปพูดคุยกับเขาว่า มันเป็นความผิดของเรานั่นเราก่อนขึ้นมาเอง ตอนหลัง ๆ มาเราก็ไปสร้างความเข้าใจให้กับเขาว่า ให้เรารู้จักตนเองก่อนดีกว่าก่อนที่จะคนอื่นจะมารู้จักเรา เราต้องมีข้อมูลไว้ บางคนก็พูดว่ามันก็ดีเหมือนกันเราจะได้อะไรจากตนเองมาก

ขึ้นและเป็นการเรียนรู้ ถ้าเราไม่รู้แล้วคนอื่นจะมารู้ได้อย่างไร บางคนก็พูดว่าจดแล้วไม่ไหว ไม่อยากทำแล้ว เราก็ไปปรับความเข้าใจกับเขาอีกครั้ง บางคนจดไปจดมารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้างก็มีอยู่

หญิง : แสดงว่าลุงอินแก้วก็มีเวทีสร้างความเข้าใจอยู่ 3 ครั้ง ครั้งแรกก็คือมี พอช เข้ามา ครั้งที่ 2 ก็ชวนคนเข้ามา ครั้งที่ 3 ก็ได้คนมาเข้าร่วมแนะนำ ขอถามลุงอินแก้ว ย้อนหลังอีกครั้งหนึ่งตรงจุดที่ว่าคนที่เข้ามาร่วมในครั้งที่ 3 นั้น เขาได้เห็นความสำคัญของการทำ บัญชีครัวเรือนหรือเปล่า

ชาย : เขาเห็นความสำคัญ เคยมีคนอยู่คนหนึ่งคือ นางจันทร์สม ได้จดค่าอาหาร กลางวันของลูกไว้ พอสิ้นเดือนมามีครูจากโรงเรียนมาทวงว่ายังไม่ได้จ่ายค่าอาหาร เขาก็เลยเอา หลักฐานที่จดไว้ไปให้ครูคนนั้นดู ว่าจ่ายไปแล้วในวันที่เท่าไร จำนวนเงินเท่าไร ครูก็เลยพูดไม่ ออกและกียอมไป เขาก็เลยเอามาพูดในเวทีให้คนอื่นฟัง ทุกคนก็คิดตามกันว่ามันก็เป็น ประโยชน์ต่อเราเหมือนกันเพราะทุกอย่างเรามีข้อมูลและสามารถอ้างอิงอะไรได้เลยเห็น ความสำคัญตรงนี้ บางคนเห็นค่าใช้จ่ายของตัวเองสูงไปในทางที่ไม่ควรจ่าย เขาก็ลดลงมาได้ ปัจจุบันนี้คนที่ทำบัญชีครัวเรือนนั้นก็พูดกันว่าถ้ามีกิจกรรมอะไรก็จะช่วยกัน

หญิง : ตรงนี้คือเห็นความสำคัญของเวทีที่ 3 ขอย้อนไปเวทีที่ 2 มันจะมีทั้งคนเข้าร่วมและไม่เข้าร่วม คนที่ไม่เข้าร่วม คือ เขาไม่เห็นความสำคัญแน่นอน เรามีวิธีในการติดตามและมีวิธีที่จะทำให้เขาเข้าร่วมในครั้งต่อไปอย่างไร

ชาย : เราก็ให้คนที่ทำบัญชีครัวเรือนจริง ๆ เข้าไปชวนญาติพี่น้องที่ออกไป บางคนก็อยากเข้าร่วมแต่ที่เห็นจริงเหมือนกับว่าบางคนไม่มีเวลา บางคนอยากเข้าร่วมแต่วันนั้นเราพูดว่าไม่เกิน 50 คน บางคนก็พูดว่าไม่เป็นไรออกไปทำข้างนอกก็ได้ แต่ปัจจุบันนี้เราก็ดูตามดูอยู่เหมือนกัน เขาก็ไปทำบัญชีของเขาเองอยู่ที่บ้านก็มีหลาย ๆ คน เขาก็เลียนแบบกันไป ญาติข้าง ๆ ก็ลองทำเหมือนกันว่าทำแล้วมันอย่างไร

หญิง : ตามแผนบอกว่า บ้านสามขาต้องมาเป็นพี่เลี้ยง สามขา ก็เข้ามาจริง ลุงอิน แก้วลองพูดให้ฟังหน่อยว่า จุดเด่นที่สามขาเข้ามาหนุนเสริมทำไมถึงมีผลดีอย่างไร ทำไมถึงมีผลดี และคิดว่าควรจะมีหรือเปล่า

ชาย : ตั้งแต่สามขาเข้าร่วมนั้นมันดีมาก ดีอย่างไรก็คือว่า เป็นบุคคลตัวอย่างให้กับเรา จริง ๆ แล้วที่เขาทำมาก่อนชีวิตเขาเป็นอย่างไร ไม่ว่าตัวผมหรือคนอื่น ๆ ที่ได้ฟังแล้วก็สามารถนำไปปฏิบัติตามได้ และเป็นข้อคิดให้กับเราได้คิดและคนในชุมชนก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องจริงทั้งหมด และทำให้เราได้เรียนรู้จากบุคคลตัวอย่างของสามขาจากเหตุการณ์ที่เขาได้ประสบมา

หญิง : แล้วที่มกลางได้มีการหนุนเสริมอย่างไรบ้าง มีผลดีหรือเปล่านั้นมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงหรือเปล่า

ชาย : ถ้าถามลุง ทีมกลางหนูเสริมอะไรบ้าง ก็คือ ทีมกลางนั้นได้ให้ความรู้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นตัวเก็บข้อมูลของชาวบ้าน ทีมกลางให้ประโยชน์แก่ทีมพื้นที่เยอะเหมือนกัน ถ้าไม่มีทีมกลางเราก็คงจะทำงานลำบาก เราไม่มีตัวตั้งตัวตี

หญิง : เราจะพูดได้ไหมว่า ทีมกลางเปรียบเสมือนหุ่นเชิดในการทำงานให้กับชาวบ้าน และทีมพื้นที่ก็จะเข้าไปหนุนเสริมอีกทีหนึ่งในพื้นที่ต่างหาก

ชาย : ทีมกลางบางคนได้เข้าไปพูดให้ชาวบ้านฟัง ชาวบ้านก็จะไปพูดกันว่ามันจริงอย่างที่เขาสั่งพูดมา

หญิง : อยากให้ทีมกลางมีการปรับเปลี่ยนอะไรบ้าง

ชาย : อยู่อย่างปัจจุบันก็ดีแล้ว ซึ่งต้องคอยหนุนคอยแนะนำ ถ้าเรามีปัญหาที่ช่วยเหลือยอมรับว่าทีมกลางทำงานได้ดี

หญิง : เวทีที่ 3 คือ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูล แต่เวทีนี้เราทำทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง บ้านดงมีทำเดือนละ 2 ครั้งหรือเปล่า

ชาย : มี บางเดือนเราทำครั้งนี้ไม่สำเร็จ เราก็ทำอีกรอบ

หญิง : เราจะย้อนไป 6 เดือนแรก เวทีนี้วัตถุประสงค์ก็คือ เพื่อให้ทีมในพื้นที่เกิดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ถามว่า เมื่อทำเวที 6 เดือน นี้ มีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลมากน้อยแค่ไหน

ชาย : การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ถ้าจริงแล้วทีมพื้นที่ บางคนยังไม่เข้าใจก็มีเป็นบางส่วน บางครั้งมันจะต้องมีการพูดคุยกันให้มากกว่านี้

หญิง : พอจะรู้ไหมว่าทำไมเราถึงวิเคราะห์ข้อมูลไม่ได้ วิเคราะห์ข้อมูลไม่ออก

ชาย : เราไม่รู้ว่าการวิเคราะห์เป็นอย่างไรเพราะเราไม่ได้เรียนรู้ตรงนั้นมา

หญิง : จริง ๆ แล้วตามแนวคิด การวิเคราะห์นั้นให้เราดูจากสิ่ง ๆ หนึ่ง แล้วเรานำไปตีความหมายและไปสื่อความหมายเชื่อมโยงไปสู่การกระทำ

ชาย : จริง ๆ แล้วที่เราทำ ก็คือ ทำอยู่ และเราไม่รู้ว่าการวิเคราะห์จะอย่างไร บางคนก็พูดว่าจะต้องเก็บข้อมูลมาแล้ววิเคราะห์

หญิง : จริง ๆ คือเรายังวิเคราะห์ไม่ออก แล้วส่วนมากในเวทีเราจะเอาข้อมูลส่วนไหนมาวิเคราะห์

ชาย : เราจะเอาอย่างเช่น ต้นหอมผักชี เราจะชี้ตัวนี้ก่อนว่าเราจ่ายคนละ 2 บาท นั้น ถ้าเป็นเดือนเราจ่ายไปเท่าไร เราจะให้มองเห็นตรงนี้ก่อนและก็ขยับขึ้นไปในเรื่องไข่ หมู และขยับขึ้นไปทีละนิด ๆ ถ้าเราวิเคราะห์หมูก่อนเหมือนกับว่ามันแพงอยู่แล้ว เราก็ต้องวิเคราะห์ของถูกขึ้นไปหาของแพง เพื่อที่จะได้ให้เขารู้สึกตัว ซึ่งถ้าเขาได้มองเห็นตรงนี้แล้ว เขาจะรู้ว่า 1 บาท 2 บาทนั้นมันขยับขยายเป็น 1000 บาท ได้

หญิง : ต้นหอมผักชี ไข่ หมู สำหรับ 3 เดือนแรก ถ้าถามว่า 3 ตัวนี้ 6 เดือนแรก นั้นที่เราวิเคราะห์มา มีการปรับเปลี่ยนบ้างหรือเปล่า มันเกิดการนำไปสู่กิจกรรมหรือเปล่า

ชาย : มี อย่างเช่น บางคนเคยใส่ผักชีตอนนี้ไม่ใส่แล้ว และไข่เคยซื้อเป็นทีละลูก ก็ กลับกลายเป็นซื้อทีละ 10 มันก็จะได้ราคาถูกลง หมูก็อาจจะไปซื้อที่พ่อค้าที่ทำ ไม่ไปซื้อที่พ่อค้า คนกลาง

หญิง : อย่างนี้ก็คือว่าผลใน 6 เดือนแรกคนก็มีการปรับเปลี่ยนตัวเอง แล้วที่มพื้นที และสมาชิกภายในชุมชนทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงาน พอทำงานมาแล้ว 6 เดือนแรก เขาทราบหรือไม่ว่าสถานการณ์หนี้สินของเขาเป็นอย่างไร

ชาย : คือใน 6 เดือนเรายังไม่พูดถึงเรื่องของหนี้ พอเราเห็นตัวนี้เขาก็เริ่มปรับตัวนี้ หลังจากนั้นเขาก็ไปทำเรื่องหนี้ 6 เดือนหลัง

หญิง : แสดงว่า 6 เดือนแรกก็ได้แค่นี้ ยังไม่ได้อะไร ที่นี้พูดถึง 6 เดือนหลัง คิดว่า ชาวบ้านและทีมงานเกิดทักษะการทำงานมากขึ้นหรือยัง

ชาย : ก็เริ่มรู้ตัวเองว่าจะทำอย่างไรกับคนที่ เป็นหนี้ อยู่ อย่าง เป็นหนี้ ออมทรัพย์ ร้อยละ 2 บาท เขาก็เริ่มเห็นว่า ดอกเบี้ยในแต่ละเดือนเท่าไร

หญิง : คนที่ลงทุนนี้เป็นใครช่วยระบุได้ไหม

ชาย : อย่างเช่น นางเอียง นางวิลาวัลย์ เขาก็เริ่มรู้แล้วว่าการเป็นหนี้ ออมทรัพย์ ดู เหมือนว่าจะแพงเกินไป ก็ว่าถ้าไปกู้ ธกส. ร้อยละ 1 บาทจะดีกว่า เขาก็เลยว่า กู้ที่ ธกส. ดีกว่า

หญิง : ก็แสดงว่า ทีมงานและสมาชิกที่เข้ามาเองเกิดทักษะแล้ว คือวิเคราะห์ข้อมูล คนอื่น และข้อมูลตัวเองด้วย ทั้งลดค่าใช้จ่ายเอง บรรเทาหนี้ของตัวเอง แล้วมีคนอื่นอีกไหม

ชาย : ก็มีวิลาวัลย์ เป็นหนี้หลายที่ เช่น ออมทรัพย์ กู้ ธกส. แล้วก็เอาไปใช้หนี้ คือพยายาม อุดที่มันแพงแล้วเอามาไว้ที่ ถูกที่เดียว คือเหมือนที่เราคุยครั้งแรกว่าเป็นการรวมหนี้ แล้วก็มาผ่อน กับทีม เขาก็เลยเอาแนวคิดนี้ไปคุยกับชาวบ้าน พอชาวบ้านรู้เขาก็ไปใช้หนี้ที่อื่นจนไปมาไม่จบ

หญิง : แล้วคิดใหม่ว่าต้องมีบางคน ที่วิเคราะห์ไม่ออก วิเคราะห์สถานการณ์หนี้สิน ของตัวเองไม่ออก มันต้องมีบ้างใช่ไหม

ชาย : ก็มี

หญิง : แล้วคิดใหม่ว่าทำไมเขาถึงวิเคราะห์ไม่ออก

ชาย : ก็มีอยู่ประมาณ 3-4 คน คือเหมือนว่ายิ่งทำแล้วไม่เข้าใจ ก็ไม่รู้่ว่าจริง ๆ แล้วเขา ได้ลองทำกับตัวเองแล้วเท่าไร และจะมีอีกทีมที่ ว่าเราทำบัญชีครัวเรือนแล้วเราลดรายจ่ายแล้ว เราไม่เพิ่มหนี้แล้ว จะให้ทำอย่างไรอีก เขาก็บอกว่าให้พยายามคุมให้เหมือนเดิม ไม่ให้เพิ่ม แก่ปัญหาของตัวเองไปส่วนหนึ่งแล้วแต่ไม่รู้ตัว ก็มีอยู่

หญิง : ขอย้อนว่าตอนที่เราพูดถึง 6 เดือนแรกเราวิเคราะห์ ผักชี ไข่ หมู แล้ว 6 เดือนหลังเราวิเคราะห์อะไรบ้าง

ชาย : เราวิเคราะห์สภาวะหนี้สินทั้งหมด ตอนแรกเราก็ถามเขาก่อนว่าไปผ่อนของอะไร มาหรือไม่แต่ละคนก็จัดข้อมูลออกมาว่ามีเท่านี้ เราก็บอกว่าจะจัดการกับมันอย่างไร เราก็เสนอความคิดว่าไปกู้ ธกส. มาล้างหนี้ดีไหม รวมหนี้มาอยู่ที่เดียวที่ ธกส. ซึ่งเป็นของรัฐดีกว่าเอกชน คือบางคนที่เป็นหนี้อยู่อย่างนางหงษ์ กู้เข้ามา 4 หมื่น เราก็ถามว่ากู้มาทำไม เขาบอกว่าเอามาซื้อนา ถ้าซื้อที่ดินนี้ไม่มีปัญหา เราก็ถามว่าจะทำอย่างไรกับหนี้สิน แต่เขาก็มีกำหนดของเขาว่าที่เขาทำบัญชีครัวเรือนในปี 49 นี้เขาก็จะใช้หนี้ให้หมด ถ้าไม่จำเป็นเขาจะไม่ก่อหนี้ขึ้น นอกจากซื้อที่ดินเท่านั้น อย่างอื่นเขาไม่เอาแล้ว

หญิง : มีเหตุผลใหม่ว่าทำไมเขาถึงคิดได้ขนาดนี้

ชาย : ลุงคิดว่าเป็นบัญชี นั้นแหละและบุคคลตัวอย่างที่เขาเห็นอย่างครอบครัวของลุง เขาก็เห็นว่าลุงรับจ้างได้วันละ ร้อยกว่าบาท บางวันก็ได้ 150 บาท แต่ยังอยู่ได้ เขาก็เลยบอกว่าเราไม่กิน ไม่เที่ยวนะมันก็เป็นตัวอย่างให้เขา แล้วก็อย่างบ้านสามขา หนานชาญเขามาพูดว่ามันเป็นแนวทางที่เราต้องปรับ ว่ามันไม่ใช่ตามใจตัวเอง จะกินอะไรก็กิน พอมาได้เรียนรู้ตรงนี้ลุงว่าเป็นผลดีกับชาวบ้านมาก ถ้าเรามาซักว่านี่เขาคงเป็นปัญหาจนถึงปัจจุบัน พอเรามาทำเรื่องหนี้สินอย่างร้านขายของก็ขายไม่ดี ที่เขาขายเหล้า แต่เราไปสำรวจบ้านที่มีคนแก้วว่าทุกปีเขาซื้อเหล้าได้ 10 ขวด ก็หมดทั้ง 10 ขวด แต่ปีนี้ซื้อ 3 ขวดยังเหลืออยู่เราก็ดูตัวนี้แหละ แต่ถามว่ามีคนที่ไม่เข้าร่วมก็เป็นส่วนน้อยที่ไม่เอาอะไรเลยเขาก็ดูเขา เวลาที่มีรถมาขายอาหารเขาก็จะไปซื้อ พวกที่ทำบัญชีก็บอกว่าปล่อยเขาไปเถอะ เพราะพูดอย่างไรก็ไม่เชื่อ

หญิง : ก็คือ 6 เดือนแรกก็เป็นการปรับเปลี่ยนตัวเอง แล้ว 6 เดือนหลังก็เป็นการปรับเปลี่ยนตัวเองอยู่ พอมันปรับเปลี่ยนตัวเองแล้วมันก็ต้องมีผลกระทบอยู่ใช่ไหม ในเมื่อเราประหยัดขึ้น ทั้ง 50 ครัวเรือนเริ่มประหยัดขึ้นก็ต้องมีผลกระทบต่อชุมชนแน่นอนในเรื่องของรายจ่าย เงินคล่องในชุมชนลดลง แล้วคนในชุมชนเขารู้สึกอย่างไรกับมุมมองใหม่ที่ทำให้ร้านค้าอาจขายไม่ได้นะ

ชาย : ก็ไม่ได้ยินเขาวานะ เพราะจริง ๆ เราก็มองอยู่ว่าเขาไปซื้อของตลาดนัดหรือไม่ แต่ช่วงหลังเราไม่เห็นคนออกไปตลาดนัด แล้วคนอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ทำบัญชีเห็นคนไม่ไปเขาก็ไม่ไป ก็ทำเหมือนกับคนที่ทำบัญชีก็มี ทำข้างนอกเลียนแบบเราก็มี จนชาวบ้านก็ไม่ต้องคอยให้เราไปชี้แนะอะไร เขาก็เรียนรู้ตัวอย่างจากคนที่บัญชีกันเอง

หญิง : ทำบัญชีไปแล้ว 12 เดือน นำไปสู่การปรับเปลี่ยนตัวเอง ปรับเปลี่ยนการอยู่การกินของตัวเอง แล้วนำไปสู่กิจกรรมอะไรอีกบ้าง ที่มองเห็นใน 1 ปีที่ผ่านมา

ชาย : เราก็ดูว่าจาก 1 ปีที่ผ่านมามันก็ทำให้คนเปลี่ยนไปจากตัวเอง คือเคยกิน เคย ฟูมเฟื่อย เคยเข้าร้าน เขาปรับตัวได้แล้วใช้ความคิดตัวเองว่าหลังจากที่ทำบัญชีแล้วเขาก็รู้ข้อมูล ว่าค่าใช้จ่ายบางอย่างมันก็ลดไม่ได้ เช่น ค่าการศึกษาลูก เขาก็รู้ แต่เขาก็ย้อนกลับมาดูว่าในบัญชี มีอะไรที่ใช้จ่ายมากมันก็คือ ผงซักฟอก สบู่ แชมพูแล้วของใช้ในครัวอื่น ๆ ถ้ามองว่าเราไปซื้อจากร้าน ในหมู่บ้านขวดละ 20 บาท แต่ไปซื้อที่ตลาดนัดขวดละ 18 บาท เขาก็เลยที่เราลองมาทำร้านค้า ได้ไหม

หญิง : เราจะพูดถึงสิ่งที่ทำมาแล้ว คือจากที่เห็นมาแล้วว่ามีการปรับเปลี่ยนอย่างเช่น การปลูกผัก ปรับตัวได้แล้วดีขึ้น แต่มันทำให้มีผลกระทบคือร้านค้าขายของไม่ได้ น้อยลง ความ คล่องตัวของเงินหมุนเวียนน้อยลง แต่เรามารู้ถึงเรื่องการปลูกผัก คือทุกบ้านที่ทำบัญชีครัวเรือน มีการปลูกผัก

ชาย : ใช่แล้วก็คือหันลงไปทำสวนเอง แม้แต่ลุงที่ไม่มีที่ลุงก็ไปทำกับเขา คือทุกคนต้อง ทำอย่างเช่น หนานี่มีถั่ว ก็กินถั่ว มะเขือ ทำให้ประหยัดได้อีกทางคือช่วยเหลือตัวเองได้ อีกคนคือ ไปทำสวนมะโห้ ดอกลาวเรือง ที่เขาซื้อ เราก็เห็นว่าทุกคนตั้งใจทำสวนในที่ของตัวเอง หลังจากที่ถูกปล่อยร้างมานาน ปลูกทุกอย่าง ผลกระทบด้านลบก็คือร้านค้าซึ่งปกติเอาผักมา ขายเป็นถุงใหญ่เดี๋ยวนี้ไม่เอามาแล้ว เช่นคนทำบัญชีครัวเรือนซัก 50 หลัง ปลูกอย่างที่บอกทุกวัน เกือบทุกบ้าน คนที่ไม่ได้ทำก็ไปว่าเขา แต่เขาไม่รู้ตัวเอง แต่ตอนหลังเขาก็ทำเหมือนกันก็กลายเป็น ไปแข่งกันปลูกแทน ซึ่งเขาไม่รู้จะทำอย่างนี้เป็น การเพิ่มหนี้มากขึ้น

หญิง : กลุ่มที่ไม่ได้ทำไปลงทุนปลูกตามเขา แต่ยังไม่ปรับเปลี่ยนตัวเอง จะทำให้เกิด หนี้มากขึ้นหรือไม่

ชาย : แต่ลุงว่าไม่เป็นนะ คือเขาเห็นว่าเขาปลูกกิน กลุ่มที่ไม่ได้ทำก็ปลูกกินภายใน ครัวเรือน

หญิง : แสดงว่ามันก็ได้เกือบทั้งชุมชน คือเขาเห็นกลุ่มหนึ่งทำไปแล้วก็เลยอยากทำ ก็ เลยเกิดทั้งชุมชน

ชาย : ดูอย่างจอมปลวกที่ลุงนำมาปั้นเตา เดียวหาไม่ได้แล้ว เขาเอามาปลูกผักกินกัน หมด

หญิง : อย่างนั้นก็คือผลกระทบด้านลบเกิดกับร้านค้า เพราะขายไม่ได้ ไม่ได้เอามาอะไรมา ขาย เรื่องน้ำมีเพียงพอหรือไม่ เพราะอย่างบ้านลัมบอยบอกว่าปลูกผักแล้วค่าน้ำเพิ่มขึ้น

ชาย : ที่นี้ไม่ เพราะหน้าแล้งเขาจะไปปลูกที่ใกล้อ่างเก็บน้ำ มีดินที่สมบูรณ์ไม่มีปัญหา อะไร

หญิง : แต่หลังจากที่ได้สังเกตการปลูกผัก มันเกิดการร้อยจิตใจในชุมชนที่ว่า เรามีเรา ให้ เขามีเขาให้ ซึ่งมันก็ไม่ใช่ว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยตรง แต่เกิดการแบ่งปันมีการแลกเปลี่ยนกัน

ชาย : ใช้อย่างลุงไปบ้านเขา เขาก็ให้ผักมา ลุงปลูกผักลุงก็เอาไปให้เขา จนเดี๋ยวนี้ในหมู่บ้านมีแต่การแบ่งกันกิน ส่วนคนที่จะขายก็เป็นส่วนน้อย

หญิง : นอกจากปลูกผักแล้วทำอะไรอีกบ้าง ในปีที่ผ่านมา

ชาย : อย่างการทำนา ก็ช่วยกันใช้แรงช่วยกัน ไม่ต้องมีการจ้างอีก คือถ้าเราจ้างค่าแรงก็สูง ตอนเย็นยังต้องเลี้ยงเหล้าอีก ถ้าเอาแรงไปช่วยเราไม่กินเหล้าได้ไหมพูดกัน เลี้ยงแต่ข้าวกลางวัน เปลี่ยนกันไปช่วย

หญิง : แสดงว่าได้วิถีชีวิตของเมื่อก่อนกลับมา ซึ่งถือว่าดีมาก แล้วมีอะไรอีก

ชาย : คนสมัยนี้นะถ้าเห็ดออกที่ 5 เขาก็ไปหาบางคนไปตอนกลางคืน แต่พอเขาคิดถึงเรื่องการแบ่งพี่แบ่งน้อง ตอนนี้อย่าหาตอนเที่ยงก็ยังได้กิน คือแบ่งกัน ไม่แข่งกัน เมื่อก่อนใครเร็วก็ได้

หญิง : เขาเคยคิดหรือไม่ว่าถ้าเขาแย่งกันกิน แย่งกันเอาไปขาย ทรัพยากรจะลดลงเขาคิดไหม

ชาย : ก็มี คือให้เขาคิดว่า ป่า ก็คือ ห้างบักชีของคนบ้านเรา อยากกินอะไรก็ได้กิน ถ้าเหลือก็นำมาขายได้ แต่ก็เป็นบางคน

หญิง : หลังจากที่ได้การปลูกผัก ได้วิถีชีวิต แล้วตอนนี้กำลังจะทำกลุ่มออมทรัพย์กันใช่ไหม กลุ่มออมทรัพย์เกิดจากฐานการวิจัยหรือไม่

ชาย : ใช่ คือครั้งแรกหลังจากที่เราทำบัญชีครัวเรือนแล้ว เราจะเอาแหล่งเงินทุนที่ไหนไปใช้หนี้เขา เราก็เลยมาปรึกษากันว่า ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ดีไหม คือถ้าใครออมพอใช้หนี้แล้วก็ให้คณะกรรมการ เอาไปใช้หนี้ให้ ตามคนที่กู้ไปก็จะได้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย คนที่เป็นคณะกรรมการทำงานก็ไม่เอาค่าตอบแทนอะไร ทุกคนต้องเป็นกรรมการหลังจากนั้นเราก็ตั้งขึ้นมา ในตอนนี้ก็มีอยู่ 5000 กว่าบาทแล้ว ออมคนละ 20 บาทต่อเดือน ทำมา 2 เดือนมีสมาชิกในกลุ่มของคนทำวิจัย แต่กำลังจะเปิดการให้ชาวบ้านเข้าแต่รอประชุมกัน เพราะกลุ่มเราไม่ได้ตั้งขึ้นเอง กลุ่มคนวิจัยเขาตั้งขึ้นมา บางคนเราก็ไม่ได้ชวนเขา เขาเห็นทำบัญชีครัวเรือนเขาก็ทำกันเอง แต่จะรอถามกลุ่มก่อนว่าจะมีวิธีให้คนอื่นเข้ามาร่วมได้ไหม เพราะเขาออมมาแล้ว 2 เดือน คือจริง ๆ แล้วในหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์อยู่ 3 กลุ่ม แต่เก็บร้อยละ 2 ต่อเดือน ซึ่งคนที่ไปกู้ก็เป็นกลุ่มบัญชีครัวเรือนของเรา เราก็เลยชี้ให้เห็นว่าเราไปกู้เขาคือคนที่มีเงินเขาเอาไปลงหนี้ให้เรา ปีหนึ่งเขาได้เงินเป็นหมื่น แต่เราที่ไปกู้ต้องหน้าแห้ง เราก็เลยมาชี้เหตุผลว่าเราลองมาทำของเราดีกว่า แล้วก็ดูเหมือนว่ากลุ่มที่ 3 จะขอยุบรวมมารวมกับกลุ่มเรา จะโอนเข้ามาร่วมกับเรา

หญิง : เมื่อได้ทุกอย่างกลับมาแล้วในเรื่องของแนวทางในการหารายได้เสริม ต้องเล่าความเป็นมาก่อนว่าคงจะมาจากฐานการวิจัยใช่ไหม เพราะได้ยินว่าทีมงานวิจัยต้องการให้บ้านดงมีรายได้เสริมเพราะเห็นว่าที่นี่มาก ทางออกของการปลดหนี้ไม่ใช่แค่การลดภาระค่าใช้จ่ายอย่างเดียว แต่รายได้ต้องเพิ่ม ซึ่งต้องมีอาชีพ ลองเล่าเรื่องพลังงานตั้งแต่การอบรม

ชาย : คือที่เราทำวิจัยมานี้ทีมงานก็เห็นว่าเราตั้งใจทำจริง มีกลุ่มพลังงานว่าเสนอกลุ่มเราเข้าไปว่าชุมชนเราเข้มแข็งแล้วเขาก็ให้เราไปอบรมเรื่อง ไฟฟ้า ถ้าเขาไม่มาอบรมค่าไฟฟ้าทุกบ้านคงจะเพิ่มขึ้น พออบรมเราก็มาประเมินผลพบว่าค่าไฟลดลงก็ได้รับส่วนลด หลังจากนั้นเราก็นำเดามาให้เขาถ่านลดรายจ่าย ตอนหลังเขาก็บอกว่าบ้านดงใช้ไฟฟ้าลดลง เป็นรองเชียงใหม่ ลดประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ จากนั้นเขาก็ให้ไปเรียนทำเตาถ่านที่แม่ทะ ลุงคิดว่าจะเป็นอาชีพเพราะมีคนมาสั่งเยอะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนที่เพิ่มรายได้ กำลังการผลิตก็อาจจะช้าเพราะเราใช้คนปั้นทั้งหมด แต่เราก็คิดว่าช่วยให้เราอยู่ได้ เพราะเราทำวิจัยนี้เพื่อให้ชาวบ้านมีแนวทาง ลืมตาอ้าปากได้ อยู่อย่างมีความสุข

หญิง : เวทีนี้เป็นเวทีที่ 4 คิดว่า 3 เดือนทำ 1 ครั้ง ปีหนึ่งก็ทำ 4 ครั้ง วัตถุประสงค์ก็คือติดตามและเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในชุมชน ข้อมูลอะไรบ้างที่นำเสนอต่อทีมงานส่วนกลางในปีที่ผ่านมา

ชาย : ก็มีรายได้รายจ่าย และผลการทำงานผ่านมาว่าพบอะไรบ้าง เราได้ทำถึงไหน เช่นเรื่องปลูกผัก และแนวทางที่เรายกระดับขึ้น รายงานเรื่องนี้สิน คนที่มีการปรับก็คือ หงส์ วิลลา วิลัย จรรย์ ๗ ว่าบุคคลเหล่านี้ใช้น้ำอย่างไร มีการจัดการอย่างไร เราก็ส่งขึ้นไป และบุคคลตัวอย่างเช่น ต่อย ที่เคยให้ค่าขนมลูก เดือนละ 300 ร้อยก็หันมาทำน้ำเต้าหู้ให้ลูกกิน เราก็ส่งขึ้นไปเล่าให้เขาฟัง

หญิง : แล้วเพราะอะไร ลุงแก้วถึงได้นำเสนอข้อมูลเหล่านี้ให้ทีมงานกลางทราบ

ชาย : เพื่อหาแนวทางต่อไปว่าจะทำอย่างไร บางครั้งทีมพื้นที่ก็ไม่รู้ไปหมด ก็ได้ทีมกลางมาแนะนำ ซึ่งบางทีทีมงานพื้นที่ก็ไม่ว่าทำไปถึงไหนแล้ว อย่างเขามาถามบางครั้งเราก็ตอบเขาไม่ได้ เขาก็จะบอกว่าควรทำอะไรต่อ

หญิง : แล้วหลังจากเสนอแล้วได้อะไรบ้าง

ชาย : ก็มีที่วิเคราะห์ข้อมูลเรื่องนี้สินว่าหนี้ ธกส.ว่าเป็นอย่างไร หนี้ออมทรัพย์ลดลงหรือไม่ ก็ให้มาสำรวจตัวเอง แล้วก็มาทำตามเขาแนะนำ แล้วอีกอย่างของใช้ในครัวเรือนว่าเดือนไหนเราใช้มาก เดือนไหนใช้น้อยก็นำมาเทียบกันว่ารายจ่ายเพิ่มหรือลดจริงหรือไม่ที่ทีมงานเขาบอก

หญิง : ปีนี้เราทำเวที 4 ครั้งลุงคิดว่า ทีมงานพื้นที่ ทีมกลาง กับชาวบ้านที่เข้าร่วมเขาเห็นภาพรวมปัญหาเรื่องหนี้สินของชุมชนหรือยัง

ชาย : ชาวบ้านเขาก็เห็นชัดเพราะมีตัวอย่างให้เห็นว่าต้องขายบ้านใช้หนี้ ก็ยังใช้ไม่หมด เป็นหนี้หลายที่ เราชวนเข้าทำบัญชีครัวเรือนเขาก็ไม่ทำ

หญิง : ก็แสดงว่าชาวบ้านกับลุงแก้วทราบสถานการณ์ของหนี้สินในหมู่บ้านว่ามีอะไรบ้าง แต่คำว่าสถานการณ์อาจหมายถึงอะไรบ้าง ถ้ารู้สถานการณ์หนี้สินของตัวเองเป็นอย่างไร คนเป็นหนี้จะโหม่มากที่สุด ลุงลองเรียงลำดับว่ามีอะไรบ้าง

ชาย : ในปัจจุบันมีหนี้ในระบบอันดับ 1 ของคนทั้งชุมชน หนี้ออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน ธกส. สหกรณ์ที่เป็นเหตุของหนี้ รองลงมาคือการผ่อนของ ตามกระแสนิยม แต่ปีนี้ก็ลดลง

หญิง : แสดงว่าการทำวิจัยแม้ไม่สามารถทำกับทุกคนในชุมชน แต่เกิดการปรับเปลี่ยนทั้งหมดในชุมชน ถือว่าได้ผลสำเร็จ

ชาย : ใช่คือคนส่วนหนึ่งไม่ทำ แต่เขาก็เก็บไปคิด นำไปคุยกัน กลุ่มเลี้ยงวัวก็ไปคุยกัน

หญิง : เวทีที่ 5 เป็นเวทีนำเสนอข้อมูลสถานะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิก ก็คือว่าสมาชิกภายในชุมชนได้เรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของตัวเอง อย่างที่บอกทั้งหมดว่ารู้ตัวเอง ปลุกฝึกเอง หารายได้ ตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน ก็เห็นแล้ว แต่จะถามว่าในปีที่ 2 เราอยากทำอะไร เพราะอะไรจึงต้องการทำ

ชาย : คือทุกคนมองไปที่ร้านค้าดูว่าของใช้ต่าง ๆ ถ้าเรารวมกลุ่มกันตั้งร้านค้าชุมชนก็จะเป็นการลดรายจ่ายได้ อีกส่วนหนึ่งก็จะช่วยเพิ่มรายได้ อย่างลองไปทำสหกรณ์ที่โรงเรียน เอาแค่นม น้ำปลาไปลง ลงหุ้นกันกับลาวัลย์ไปเป็นคณะกรรมการให้นักเรียนลงหุ้นกันหุ้นละ 10 บาท หลังจากลงแล้วได้ 6 เดือนเราก็มาดูกำไรของเด็กว่าได้กำไรคืนไป 5 บาท ปีที่สองเราทำเพิ่มว่าเด็กบางคนลงหุ้น 100 บาทแต่ได้กำไรไป 300 บาทก็มีเราก็ไปบอกชาวบ้าน บางครั้งสินค้าก็ไม่ติดราคา แม้ค้าเขียนราคาเอง แต่เราไปดูที่อื่นมันถูกกว่า ก็เห็นว่าถ้าเรามีร้านค้าทุกคนมาซื้อของที่เรารู้แล้วก็ได้เงินปันผลกลับไป ก็เป็นการลดรายจ่ายและได้รายได้เล็กน้อย และให้เขามารวมใจว่าเป็นร้านของเขา ทุกคนต้องมีหุ้นมาซื้อของที่นี้ ตอนนี้นำกำลังจะวางแผนการทำงาน ดูจากบัญชีครัวเรือนว่ามีรายจ่ายของใช้แล้วมันสูง ก็รอกการอนุมัติเดือนนี้อยู่ รอกถามที่ประชุมว่าจะร่วมทั้งหมดได้หรือไม่ แต่คิดว่าจะให้ทุกคนลงหุ้นได้ ซึ่งเป็นทางออกหนึ่งแต่ตอนนี้ยังหาที่ไม่ได้ ต้องมีการทำประชาคมเรื่องต่าง ๆ ต้องวางแผนว่าใครจะทำอะไรบ้าง

หญิง : แล้วในเรื่องของกลุ่มออมทรัพย์ที่ต้องทำต่อไป จะให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างไร

ชาย : กลุ่มออมทรัพย์เราจะดึงคนที่อยากเข้าร่วม มาทำด้วยความจริงใจ ก็จะเปิดโอกาสให้เข้าร่วมก็มีอยู่ประมาณ 3-4 คนที่อยากร่วมแต่เขาไม่ได้ทำงานวิจัย

หญิง : เคยนำเรื่องนี้ไปเล่าให้คนทั้งชุมชนได้ฟังหรือไม่

ชาย : ก็ยังไม่เล่าเพราะเราเพิ่งเริ่มทำ ยังไม่มีแผนแน่ แต่ก็กำลังจัดตั้งคณะกรรมการ

หญิง : นั่นในเรื่องของร้านค้าชุมชนเราก็จะให้คนในกลุ่มทำก่อน แล้วค่อยเปิดประชุมว่าให้คนนอกกลุ่มร่วมอย่างไร แล้วค่อยเพิ่ม

ชาย : ใช่คือเราต้องชี้แจงกับเขาก่อนว่าการมาทำนี้ไม่มีผลตอบแทน และทุกคนต้องเป็นคณะกรรมการ บอกว่าเราจะใช้ระบบอยู่กันคนละปี ทุกอย่างทำด้วยใจ ถ้าสมมุติว่ามีส่วนไหนที่เขานำมาบริจาคเราก็จะนำมาเป็นสวัสดิการให้ในอนาคต

หญิง : ถ้าถามถึงวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่แท้จริงแล้วลุงคิดว่าเป็นอะไร

ชาย : เพื่อจะให้คนที่เป็หนี้สามารถบรรเทาหนี้ ไม่ต้องเสียดอก ช่วยเหลือกัน ไม่ต้องไปกู้ที่อื่น

หญิง : แล้วเรื่องที่เรากำลังคุยกันในเรื่องของค่าใช้จ่ายลุง ลุงคิดอย่างไร คิดจะทำหรือไม่

ชาย : ก็อยากทำแต่ยังไม่ได้คุยกับทีมงาน แต่ที่วางแผนไว้ก็มีแค่ 2 เรื่องแต่จะลองคุยกันก่อน แต่ก็นงัวย่อยากจะแก้

หญิง : แล้วบ้านดงไม้ได้มองถึงอาชีพ เรื่องการหารายได้ในครัวเรือนว่าจะทำเองบ้างไหม

ชาย : ไม่ได้คิด แซมพูเคยทำแล้วแต่ไม่มีใครใช้ ก็มี 4-5 คนที่ทำแต่ตอนนี้เครื่องของเขาพังเลยไม่ได้ทำ คนไม่นิยมขายไม่ได้ จะทำแค่ 2 กิจกรรมให้ดีกว่า

หญิง : การทลายกำแพงของคนที่ไม่เห็นด้วยก็คือเราต้องกล้าถามเขาก่อนแล้วค่อยให้เขาซึมซับ ให้เขาใจอ่อน แต่เราไม่ทำอย่างนั้นนะ คือถ้ามีอะไรเราก็แบ่งให้เขาอยู่ คือถ้ามีข้อมูลดี ๆ เราก็บอกเขาพูดอ้อม ๆ ผ่านหูไม่ใช่แนะนำ บางคนก็สนใจ

หญิง : ลุงมีข้อเสนอแนะสำหรับคนที่จะมาอ่านวิจัยเล่มนี้้อย่างไร ถ้าเขาจะต้องเตรียมพร้อมอะไรก่อน

ชาย : ต้องเตรียมคนก่อน แล้วหาทีมงานที่แน่น เข้าใจ เต็มใจช่วยจริง ๆ แล้วมาจัดกลุ่มกัน หาแนวร่วม คนที่คิดทางเดียวกันว่าจะทำให้สำเร็จ ช่วยโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีความจริงใจต่อกัน แล้วเราก็ไปหาคนพอที่จะมีแววแก้ปัญหา มาคุยกันว่าเราจะแก้ปัญหายังไร แล้วไปหาข้อมูล วางแผน ว่าใครจะทำหน้าที่อะไร แล้วเราก็ไปหาสมาชิกว่าจะแก้อะไร เช่นเรื่องของหนี้เราก็ไปหาแนวร่วมในการสำรวจหนี้ คนที่ไม่ทำก็ปล่อยเขาก่อนแล้วค่อยขยายออกไป ต้องหาคนที่เข้าใจกัน

หญิง : แล้วจากที่ทำมามีข้อผิดพลาดอย่างไร

ชาย : มีบางครั้งเราไม่เข้าใจกัน เช่น ในเรื่องของทีม บางคนก็ไมรู้หนังสือ แต่เราก็แก้ด้วยการมอบงานตามที่ถนัด แต่บางครั้งเขาอาจจะขาดการประชาสัมพันธ์และประสานเรื่องงาน ทำให้ขัดกันบางครั้ง แต่เราก็ปรับกันได้

● ข้อเสนอโครงการขอสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ

โครงการร้านค้าชุมชนบ้านดง

หลักการและเหตุผล

บ้านดงได้ทำงานวิจัยการแก้ไขปัญหาหนี้สินเชิงบูรณาการโดยใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ปัญหาจึงทราบถึงปัญหาอย่างแท้จริงทำให้รู้ว่าการซื้อของเป็นสิ่งที่จำเป็นชาวบ้านต้องซื้อทุกวันและซื้อตามร้านค้าในหมู่บ้าน จากข้อมูลรายจ่ายเห็นการซื้อสินค้าในหมู่บ้านราคาสินค้าแพงกว่าท้องตลาดมาก จึงจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ขึ้น โดยระดมการลงหุ้นของชาวบ้านทั้งหมดมีสมาชิก 127 คน และได้นำคณะกรรมการร้านค้าไปดูร้านสหกรณ์บ้านสามขา ต.หัวเสือ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เพื่อเป็นแนวทางในการทำงาน จากนั้นมาบริหารร้านค้าและทำการจำหน่ายสินค้า แต่ทั้งนี้ร้านค้ายังขาดวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ที่ตั้งอยู่บ้านคนขายของในที่ประชุมเห็นว่าควรต่อเติมโรงหนังสือพิมพ์เป็นร้านค้าเพราะทำเลดีและง่ายต่อการจัดการ จึงขอรับงบประมาณสนับสนุนร้านค้าสหกรณ์บ้านดงเพื่อเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหาความยากจนอีกระดับหนึ่ง

วัตถุประสงค์

- 1.เพื่อให้ชาวบ้านซื้อสินค้าในราคาถูก
- 2.เพื่อเป็นจุดรวมซื้อรวมขายของในหมู่บ้าน
- 3.เพื่อความสามัคคีในชุมชน
- 4.เพื่อใช้ร้านค้าเป็นตัวเชื่อมกับรพช.ของเร
- 5.เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน

วิธีดำเนินการ

- ประชุมสมาชิกสหกรณ์
- วางแผนเสนอโครงการ
- ปฏิบัติทำตามโครงการ
- ซื้อวัสดุอุปกรณ์และใช้แรงงานชุมชน

พื้นที่ดำเนินงาน

หมู่ 2 บ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง

ระยะเวลาดำเนินการ

วันที่ 1 มิถุนายน 2550-30 กันยายน 2551

งบประมาณ

ขอรับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการอยู่ดีมีสุข อำเภอสบปราบจำนวน 100,000 บาท

หน่วยงานรับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลนายาง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ชาวบ้านซื้อสินค้าในราคาถูก
- เป็นจุดรวมซื้อรวมขายของและไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง(ของป่า
- เกิดความสามัคคีในชุมชน
- ร้านค้าเป็นตัวเชื่อมกับรถขายของเร่
- สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนได้

ลงชื่อ.....ผู้เสนอโครงการ

(นายหลาน วงค์กา)

ผู้ใหญ่บ้านบ้านดง

ลงชื่อ.....ผู้เห็นชอบโครงการ

(นายพิสิษฐ์ ไชยเมืองมูล)

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนายาง

ลงชื่อ.....ผู้อนุมัติโครงการ

(นายศรีโรจน์ นิมมานพัชรินทร์)

นายอำเภอสบปราบ